EFTER BRÖMSEBROFREDEN

SVENSKA OCH DANSKA FÖRBINDELSER MED FRANKRIKE OCH HOLLAND 1645–1649

AKADEMISK AFHANDLING

AF

YNGVE LORENTS

UPPSALA 1916
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

EFTER BRÖMSEBROFREDEN

SVENSKA OCH DANSKA FÖRBINDELSER MED FRANKRIKE OCH HOLLAND 1645—1649

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF

VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA HUMANISTISKA SEKTION

FÖR FILOSOFIE DOKTORSGRADS VINNANDE

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES Å

LÄROSALEN N:R IV

MÅNDAGEN DEN 29 MAJ 1916 KL. 10 F. M.

R. UNIV. BIBLIOTHEEK LEIDEN

AF

YNGVE LORENTS

FIL. LIC. AF VÄSTMANLANDS-DALA NATION

UPPSALA 1916

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Förord	V
Källor och litteratur	XV
Freden i Brömsebro	1
Danmarks förbund med Frankrike	38
Feilgeltet	53
Danmarks närmande till Nederländerna	66
Striden om Bremen-Verdens restitution	101

FÖRORD.

Uppgiften att skildra Sveriges och Danmarks inbördes förhållande under de närmaste åren efter freden i Brömsebro blir till väsentlig del detsamma som att klargöra de båda nordiska ländernas ställning till Frankrike och Nederländerna. Den nya riktning inom den danska utrikespolitiken, som från denna tid daterar sig, är till så öfvervägande grad bestämd af hänsynen framför allt till Holland, att det är på dess hållning, som Danmarks politik gent emot Sverige blir beroende. Kristian IV:s tyska planer hade genom kriget med Sverige fått en knäck, som de aldrig förmådde öfvervinna. Danmarks ord i de tyska rådslagen hade förlorat sitt inflytande. I stället trädde de svenska legaternas mening, förfäktad med en framgång, som danskarne aldrig kunnat vinna. Sverige hade i kriget för första gången bestämdt häfdat sin öfverlägsenhet öfver den danske arffienden. Slagen och isolerad stod denne, fruktande nya våldsåtgärder från segrarens sida och själf rufvande på hämnd. Frankrike och Holland hade på olika sätt visat sina tjänster och intressen vid den svensk-danska fredsuppgörelsen. Deras uppträdande blef utgångspunkten för det nydaningsarbete på den yttre politikens fält, som utmärkte Kristian IV:s sista år. De franska sträfvandena efter försoning mellan Sverige och Danmark misslyckades mycket snart, byggda som de voro på en grundval, alltför främmande för de båda kontrahenternas ömsesidiga intressen. Den holländska politiken däremot var mycket nära förbunden med en af de viktigaste tvisteämnena mellan de nordiska länderna, Östersjöfrågan. Denna blef också anledningen till ett närmande till Danmark, som visade sitt första resultat i allianstraktaten 1649 och som under Karl X Gustafs

krig medförde en för Danmarks räddning afgörande holländsk hjälpaktion.

Redan vid tiden för fredsslutet 1645 hördes tankar uttalas om hämnd på Sverige för de förluster det tillfogat Danmark, och man var i vida kretsar öfvertygad om att lugnet icke skulle bli långvarigt. Svåra inre förhållanden, finansiellt betryck, ståndS- och partisplittringar, lade emellertid en stark hämsko på de stolta revancheplanerna. Konung Kristian fick med åren allt större svårigheter att göra sin vilja gällande, och oppositionen inom riksrådet blef med konungens tilltagande kraftlöshet allt inflytelserikare. Kristian IV:s hufvudintresse blef att upphjälpa landets dåliga finanser och försvarsverk[1] såsom det enda medlet att reparera de lidna skadorna. Detta arbete möttes emellertid icke af den medverkan, som konungen hade haft skäl att påräkna. Med likgiltighet och ovilja mottogos de förslag, som af konungen framlades, och de underkastades mestadels af råd och ständer så pass omfattande nedprutningar och förändringar, att konungens reorganisationsverksamhet i väsentlig grad förlamades. Motståndet på denna punkt har djupt nedböjt den om sitt lands yttre storhet nitälskande konungen.[2] Svåra tvister af mera privat natur ha ytterligare nedsatt hans krafter. Mäktiga partiintressen ha därför jämförelsevis lätt gjort sig gällande. Den allt efter konjunkturerna växlande graden af deras styrka har emellertid vållat mycken osäkerhet och vacklan, och denna har från de inre förhållandena spridt sig äfven till utrikespolitiken. På detta område iakttog konungen den största tillbakadragenhet. Den tyska politiken, åt hvilken han ägnat sitt lifligaste intresse, släppte han visserligen icke ur sikte, men han saknade helt och hållet möjligheter att verksammare ingripa för att häfda sina tidigare anspråk. Nya förbindelser, inledda af rikshofmästaren Ulfeldt med Holland, betraktade han till en början med en skepticism, som finner sin

[1] »Sombliga ... meena Kungen mesnagera alt thet han kan, på thet han må bringa vp een anseenligh armatur i landet, så wäll till lands som till watns». Durel till K. M:t 6 nov. 1646. *Danica.*

[2] »Här talas om nogra piker och missförståndh emellan Kungen och Rijksens Rådh angående Contributionen till den nyie armaturen.» Durel till K. M:t 6 nov. 1646. *Danica.* — Det »ähr intet vthan att der ähre qvinter emellan Kungen och Rijksens rådh, doch ähr det intet nytt vthan gammalt. Men iagh billar migh in den godhe Kunghen skall intet tagha sigh någhot orådelighit före, ty han kan intet vthretta.» Durel till Axel Oxenstierna 6 nov. 1646. *Ox. S.*

förklaring i misslyckandet af försöken till en uppgörelse med Nederländerna bakom Sveriges rygg.

Den gamle konungens död i början af år 1648 tillspetsade på ett betänkligt sätt den inhemska oenigheten. Motståndet mot valet af hertig Fredrik till konung väckte hos mången farhågor för utländsk, närmast svensk[1], inblandning. När Fredrik blifvit vald, skedde icke någon systemförändring. Först så småningom började han visa sin afsikt att tygla det särskildt hos adeln framträdande öfvermodet. Endast den yttre politiken kan sägas genast vinna i stadga. Den nye konungen delade icke sin faders misstro mot det nederländska förbundet. Ulfeldts planer fingo snart sitt första mera betydande resultat i de på hösten 1649 afslutade allians- och redemtionstraktaterna, och med denna utgångspunkt växte alltjämt under de följande åren intimiteten mellan Danmark och Nederländerna, ytterst bottnande i båda dessa länders tilltagande motsättning mot Sverige. Ulfeldts plan att låta Danmark utträngа Sverige ur Nederländernas vänskap blef väl icke helt och hållet verklighet, men att de danska förhandlingarna med Nederländerna voro förda med tanke på ett fientligt Sverige, därom kan icke någon tvekan råda. Kungavalet 1648 kunde icke heller underlätta ett närmande till Sverige. Fredrik III:s ihärdiga kamp för att bevara sin ställning som ärkebiskop i Bremen och Verden hade hos honom inskärpt en bestämd motvilja mot Sverige och den svenska politiken, och hans upphöjande på tronen kunde därför icke egentligen tilltala den svenska regeringen. Någon grund för ryktena om att Sverige skulle vilja anfalla Danmark i samband med tronskiftet kan dock icke spåras. Den svenske residenten i Helsingör, Magnus Durel, fick order att noggrant gifva akt på hvad som föreföll vid valförberedelserna, och man iakttog den intresserade åskådarens roll. Fredriks afsägelse af alla anspråk på stiften var ett tillmötesgående mot Sverige och visade angelägenheten från dansk sida att icke för ögonblicket reta det. Spänningen mellan de båda makterna kunde emellertid icke döljas af sådana vänskapliga demonstrationer, som drottning Kristinas inbjudan till fadder åt konung Fredriks på våren 1649 födda dotter, eller af hjärtligheten i

[1] Durel till K. M:t 28 april 1648. *Danica.*

Bengt Skyttes mottagande i Köpenhamn i egenskap af drottningens representant vid barndopet. Man sörjde för att den hölls vid lif genom ständigt nya slitningar.[1]

* *
*

Det *källmaterial*, som för denna afhandlings utarbetande varit att genomgå, är till omfånget synnerligen omfattande men till stor del mycket litet gifvande. Särskildt gäller detta de digra volymerna af de svenska fredsunderhandlarnes i Osnabrück rapporter i *Germanica* i riksarkivet, hvilka egentligen endast i fråga om Bremens och Verdens restitution haft några upplysningar af värde. Detta vittnar i sin mån om den af kriget med Sverige förorsakade betydande förändringen i Danmarks ställning till den tyska politiken, i det att hvarje inflytande på händelsernas gång beröfvats den danske konungen. Danmark var emellertid icke utan representation vid kongressen. När den af Kristian IV anordnade medlingen vid krigsutbrottet 1643 måste upphöra, hemkallades de till Osnabrück sända danska kommissarierna med undantag af en, som kvarlämnades för att iaktta hvad som förekom af vikt för Danmarks intressen. Det var d:r Lorenz Langermann. Från dansk synpunkt ansågs detta val vara mindre lämpligt, då Langermann gällde för att vara alltför svenskvänlig, och konungen lät redan på sommaren 1644 ersätta honom med sekreteraren Hans Leonhard Klein. Denne blef längre fram i sin tur utbytt mot den holsteinske landskanslern Henrik von Hatten. Kristian IV sökte med ifver efter ett tillfälle att återupptaga sina medlingsplaner. Samma dag, som freden med Sverige undertecknades, förfrågade han sig hos rådet, hur pengar till en ny medlingsbeskickning till Tyskland skulle kunna uppdrifvas, och många rykten om planer i

[1] Ett belysande uttalande för denna spänning mellan Sverige och Danmark har den franske residenten i Stockholm, Chanut, i ett på sommaren 1648 skrifvet bref. Han säger, att den danska senaten varit angelägen om att aflägsna alla anledningar till strid med Sverige och att svenskarne också önskade freden. Hvad dessa båda nationer beträffar, sekelgamla fiender, som tyckas ha ett ärftligt hat till hvarandra, »il suffit que la paix y soit observée, et je ne pense qu'on se puisse promettre qu'elle dure qu'autant que la partie qui se juge blessée dans la paix se croira la plus faible; pour les alliances, leur humeur et leur interest empêschera toujours qu'il ne s'en fasse une bien estroite entr'eux». Chanut till grefve d'Arpajon 20 juni 1648. *Wahr. S.*

denna riktning gingo. Till något utförande kommo de icke tack vare det motstånd, som restes icke endast från svenskt håll. De danska agenterna fingo därför nöja sig med mindre uppgifter, hvaraf den viktigaste var arbetet för restitution till Kristian IV:s andre son Fredrik af de af svenskarne eröfrade stiften Bremen och Verden. För denna frågas behandling har jag haft till mitt förfogande en rikhaltig brefsamling i *regeringskansliets i Glückstadt arkiv* i riksarkivet i Köpenhamn. Skrifvelserna äro dels utgångna från hertig Fredrik till hans och de bremiska och verdiska domkapitlens ombud vid fredskongressen jämte en del tyska furstar och ständer, dels utgöra de till hertigen inkomna depescher. Samlingen har satt mig i stånd att till sina grunddrag följa den omfattande verksamhet, som hertigen bedref för att beröfva Sverige ifrågavarande genom Brömsebrofreden icke formellt erkända segerlön.

Danmarks genom rikshofmästaren Corfits Ulfeldt åvägabragta närmande till Nederländerna nödgade de svenska statsmännen till den största vaksamhet. De svenska diplomatiska agenterna i Haag och Amsterdam, Petter Spierinck-Siluercroen och Harald Appelboom, ha sökt efter bästa förmåga öfvervaka Ulfeldts åtgöranden i Holland. Deras depescher i *Hollandica* i riksarkivet ha gifvit ett värdefullt och hittills icke begagnadt material för kännedomen om dessa förhandlingar, och de ge jämte den danske residenten i Haag Martin Tanckes relationer och bref — förvarade i afdelningen *Holland B,* Köpenhamns riksarkiv — en tydlig bild såväl af den nederländska republikens vacklande politik som af de svårigheter för ernående af ett resultat, som det invecklade nederländska författningsmaskineriet vållade.

För de direkta förbindelserna mellan Sverige och Danmark har man i första rummet att gå till rapporterna från svenska regeringens officiella representant i Danmark, residenten i Helsingör Magnus Durel. Denne ankom emellertid icke till sin post förrän i det närmaste ett år efter freden. Hans instruktion utfärdades den 30 april 1646, och den 2 juni blef han för första gången mottagen hos rikshofmästaren Corfits Ulfeldt. För hela det första året saknas tyvärr hans depescher till K. M:t. Med undantag för ett bref af den 6 november 1646 finnas inga rapporter förrän i juni 1647. Endast delvis ersättes denna förlust.

Durels bref till Axel Oxenstierna (i *Oxenstiernska samlingen* i riksarkivet) äro visserligen i hufvudsak bevarade från början af hans verksamhet i Danmark, men som residenten i allmänhet antog, att rikskanslern fick del af rapporterna till K. M:t, förutsätter han vanligtvis dessas innehåll såsom för adressaten bekant och nöjer sig ofta med att komplettera dem. Hvad åter Durels bref till Karl Gustaf (i *Stegeborgssamlingen*) angår, har man skäl att antaga, att de bättre ersätta de förlorade depescherna till K. M:t. För den tid, som båda serierna äro bevarade, äro de till stor del anmärkningsvärdt öfverensstämmande. Någon regelbunden korrespondens med pfalzgrefven börjar emellertid icke förrän i december 1646.[1] Af Durels bref till Karl Gustaf Wrangel (i *Skoklostersamlingen*), hvilka för vissa perioder äro ordagrant lika med brefven till Karl Gustaf, finnas däremot en del bevarade från de första månaderna af residentens danska beskickning. Brefväxlingen med Johan Oxenstierna (i *Oxenstiernska samlingen*), den fullständigast bevarade, innehåller många annorstädes ej påträffade uppgifter.

Durel, som under en flerårig vistelse i Danmark vann en noggrann kännedom om detta land och dess politik och med skicklighet skötte sitt undfångna uppdrag, visade genast från början stort nit och lyckades skaffa sig omfattande förbindelser. Mottagen med en efter förhållandena fullt tillfredsställande vänlighet vann han snart tack vare ett måttfullt och sansadt uppträdande förtroende, och det kan utan öfverdrift sägas, att han inlagt stora förtjänster i fråga om lugnande af danskarnes mot Sverige riktade retliga stämning under de närmaste åren efter freden. Från svensk sida sökte man ej heller framkalla några konflikter. Den uppgift, som åvåg residenten, var utom kunskapandet hufvudsakligen att öfvervaka, att inga öfvergrepp skedde mot svenska handelsfartyg i Helsingör, något som tydligt framhålles äfven genom befallningen i hans instruktion att taga sin bostad i denna stad. Förgäfves letar man i

[1] I förbigående kan anmärkas, att det första i samlingen liggande brefvet af den 1 jan. 1646 bevisligen är feldateradt. Det bör vara 1 jan. *1647*. Skälen härtill äro dels innehållet, som sammanhänger med brefvens från slutet af 1646, dels att närmast följande bref af den 23 okt. 1646, hvari Durel begär att få skicka korrespondenser till Karl Gustaf, bör vara det första till denne, dels att Durel först på våren 1646 anlände till Danmark. — Från den 8 juli 1648 till den 18 juni 1657 äro Durels bref till Karl Gustaf i urval och dansk öfversättning tryckta i BECKER, *Samlinger til Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredies Regiering*, ss. 1—41, 54—197.

hans instruktion eller öfriga order eller hans egna skrifvelser efter några spår till några hemliga stämplingar gentemot Danmark. Med stor behärskning behandlades de handelstvister, som förekommo, och de konflikter, som vissa gränsfrågor kunde ge anledning till, bilades utan någon större svårighet. Härpå beror det, att Durels korrespondens icke har mycket att förtälja om några mera betydande direkta förhandlingar af diplomatisk natur. Däremot är den rik på uppgifter om de inre politiska förhållandena i Danmark, och den är af stor vikt för kunskapen om de försök till reorganisation, som med anledning af de af kriget förorsakade olyckorna där gjordes.[1]

För ett fullt rättvist bedömande af det ömsesidiga förhållandet mellan Sverige och Danmark hade det naturligtvis varit önskvärdt att få närmare kännedom om den verksamhet, som af den danska residenten i Sverige bedrefs. Härvidlag komma vi emellertid icke så långt. Först och främst dröjde det ända till på sommaren 1647, innan någon ordinarie dansk agent anlände till Sverige. Detta behöfver icke betyda, att man från dansk sida umgicks med planer på nya omedelbara fientligheter. Det tyder måhända på bristande intresse för att komma i ett godt förhållande till Sverige, men det förklaras tillräckligt af den allmänna oredan i Danmark jämte penningnöden. För att komma ifrån den ekonomiska frågan så lindrigt som möjligt hade man först tänkt sända en viss Lassonius, hvars enskilda förmögenhet man hade hoppats skulle ställa honom till regeringens förfogande mot en billig aflöning af endast 900 riksdaler. Denne vägrade emellertid, och för 3,000 riksdalers lön vanns för uppdraget Hannibal Sehesteds systerson, Peder Juel, som också i juni 1647 begaf sig på väg till Stockholm. Denne man, som ända till 1655 kom att kvarstanna vid det svenska hofvet, gjorde sig snart känd såsom en begåfvad och energisk diplomat.

[1] »Jagh må bekienna at vthaf åtskillighe har iagh förnummit at Kunghen här hafuer eemot Swerie någhot i sinnet, Men Gudh weet iagh kan ingen apparence ännu see der till. Och ähr all den machten dee här hafua, bådhe in præsens et futurum så mycket iagh ännu kan förnimma icke så synnerligh considerabell. Vthan sannerlighen ehuru wäl man här roopar af een revange eemot Swerie, så finner iagh till dato det wara vthsprunget af bitterhz och jalousie meera än af någhon raison. Troor och wisserlighen det skall wara een hooper och fåfenga roremontader, meera än någhon realiteet här hoos. Den nye armaturen här går trögt, och till det ringaste långsamt fort, ty penningen feelas här wist, som alltijdh har warit nervus rerum agendarum. Durel till Axel Oxenstierna 27 nov. 1646. *Ox. S.*

Han slöt sig emellertid allt mera till den riktning, som icke ville veta af några eftergifter mot Sverige, och man har helt visst att se spår af hans hand i den skärpning af missämjan, som så småningom inträdde.[1] Peder Juels brefväxling har icke kunnat anträffas annat än i ytterst obetydliga delar. Därmed har en af de viktigaste källorna för tidens svensk-danska förbindelser gått förlorad, och ett betydande hinder lagts i vägen för den forskare, som vill lära känna dem. Redan Fryxell har förgäfves sökt residentens bref till sin regering. Det enda han kunnat finna är ett register till dem[2] med kortfattade uppgifter om deras innehåll. Under den tid, som förflutit, sedan han företog sina undersökningar, ha de icke heller kommit till rätta. Efterforskningar jag gjort under ett besök i Köpenhamn på därvarande riksarkiv och Kungl. bibliotek ha icke ledt till något resultat. Endast enstaka bref ha påträffats. I »*Sverige B. Relationer 1630—60*» i riksarkivet har jag funnit skrifvelser från åren 1648—55 ställda dels till konungen och dels till kanslern Christian Thomesen, men deras antal och innehåll är åtminstone för de första åren så obetydligt, att de icke kunna ge någon bild af residentens verksamhet.

I fråga om öfrigt otryckt material, särskildt från enskilda brefsamlingar, samt tryckta källpublikationer hänvisas till källförteckningen. Jag måste i detta sammanhang med beklagande konstatera, att ett planeradt besök vid arkiven i Haag och Paris på grund af de svårigheter, som det pågående kriget vållat, icke kunnat sättas i verket.

[1] Att tanken på ett nytt krig åtminstone i början af fredsperioden var aflägsen från den danske konungen, torde man kunna läsa ut ur hans den 10 juni 1647 utfärdade instruktion för Juel. Den afdelning däraf, som jag syftar på, var visserligen på det af mig i Köpenhamns riksarkiv använda konceptet öfverstruket och någon jämförelse med originalaktstycket har icke företagits. Men konceptets innehåll torde, äfven om paragrafen sedan icke influtit, vara ett säkert uttryck för konungens vilja i fråga om förhållandet till Sverige. Juel får diverse uppmaningar till tystlåtenhet och tålamod samt varnas för att låta förleda sig till några hemligheters upptäckande (»hand skal och skye druckenskab»). Han får icke låta skrämma sig till svaghet. Men med särskild styrka lägges honom på hjärtat att på alla möjliga sätt frammana ett godt förhållande mellan Danmark oeh Sverige och afvärja »alt huis jalousie och missforstand kan foraarsage». Peder Juels Instrux 10 juni 1647. Koncept. *Sverige A. 1635—48. R. R. A.*

[2] Tryckt i FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges Historia* I. Sthlm 1836, ss. 86—105. — I *Nye danske Magazin* VI, s. 71 f., förekomma några bref från Juel till den danske residenten i Haag Peder Charisius från åren 1651—54, och ett fullständigare utdrag ur denna brefväxling lämnar C. MOLBECH i *D. H. T.* V, s. 269 ff.

De sammanfattande framställningar, som jag begagnat mig af, äro i hufvudsak danska och holländska. Främst i ordningen komma FRIDERICIAS två grundläggande framställningar af den danska utrikespolitiken mellan freden i Lübeck och freden i Brömsebro samt hans på omfattande källstudier grundade skildring af den förra delen af Fredrik III:s regering i *Adelsvældens sidste Dage*. Särskildt hans framställning af fredsunderhandlingarna i Söderåkra och Kristianopel har kommit till flitig användning, hvarvid dock den holländska politikens inverkan på händelsernas utveckling synts vara i behof af en skarpare belysning. För denna sida af fredsunderhandlingarna har den holländske historikern KERNKAMP lämnat ett betydande bidrag, som är karakteristiskt för den skärpa, hvarmed han klarlägger Generalstaternas i det längsta odeciderade hållning. BLOKS och ARENDS stort anlagda verk öfver den nederländska historien ha lämnat åtskilliga detaljupplysningar af vikt. Däremot ha hittills föreliggande svenska specialarbeten om Sveriges förhållande till Danmark vid denna tid icke kunnat ge något af värde. HAMMARSTRÖMS arbete om freden i Brömsebro är föråldradt och utgör en mycket kortfattad redogörelse för de direkta svensk-danska förhandlingarna utan något hänsynstagande till den betydelsefulla roll, som den holländska politiken spelade under diskussionen om fredsvillkoren. Behofvet af en grundligare undersökning af freden har under föreliggande afhandlings utarbetande gjort sig starkt gällande. MUNTHES krigshistoriska arbete är i fråga om det diplomatiska spelet fullständigt beroende af Fridericia och ger därutöfver intet nytt.

Dateringen är öfverallt i texten reducerad till den gamla stilen; i noterna däremot äro aktstyckenas tidsuppgifter bibehållna oförändrade. Vid citering af otryckt material är det alltid fråga om svenska riksarkivet, där ej annat särskildt angifves.

Till mina lärare, professorerna HARALD HJÄRNE och NILS EDÉN, ber jag att få framföra mitt vördnadsfulla tack för den undervisning, som jag under min studietid af dem fått mottaga. Till alla dem, som på olika sätt underlättat mina forskningar, stannar jag i stor tacksamhetsskuld. I första rummet gäller detta

tjänstemännen vid af mig besökta arkiv och bibliotek. F. riksarkivarien d:r V. A. SECHER har med välvilligt tillmötesgående låtit mig till Stockholm låna en del samlingar från riksarkivet i Köpenhamn. Docenten d:r GEORG WITTROCK har skänkt mitt arbete intresserad uppmärksamhet och värdefulla råd. Min chef, fil. doktor VERNER SÖDERBERG, har med självuppoffrande välvilja ställt tid till mitt förfogande för detta arbetes fullbordan och genom den undervisning, jag under en längre tid haft förmånen att af honom åtnjuta, gifvit mig ett af de värdefullaste bidragen till min vetenskapliga utbildning. Slutligen är det mig en glädje att kunna få uttala min varma tacksamhet till min FAR för hans undervisning och vägledning under de gångna studieåren.

Stockholm i maj 1916.

Författaren.

Källor och litteratur.

A. Otryckta källor.

Riksarkivet i Stockholm.

Riksregistratur. *[cit. R. R.]*

Tyskt-latinskt registratur. *[cit. T. L. R.]*

Amiralitetskollegiets arkiv.

Inkomna skrifvelser från Axel Oxenstierna.

Räkenskaper för Jämtland och Härjeådalen.

Skrifvelser till K. M:t. Kristinas tid.

Från M. G. de la Gardie, J. A. Salvius, Axel Sparre.

Skrifvelser till och från kanslitjänstemän.

Till Anders Gyldenklou.

Danica.

M. Durel till K. M:t. — K. M:t till Durel. — Förhandlingar mellan Sverige och Danmark 1633—1654. — Danska beskickningars memorial och noter. — Gränshandlingar. — Holländska legaternas journal vid Brömsebroförhandlingarna.

Germanica.

Svenska legaterna i Osnabrück till K. M:t.

Hollandica.

P. Spierinck, H. Appelboom, L. Canthersten till K. M:t.

Bjelkesamlingen. *[cit. Bj. S.]*

Bref till Gustaf Horn.

De la Gardieska samlingen.

Bref till M. G. de la Gardie.

Oxenstiernska samlingen. *[cit. Ox. S.]*

Axel Oxenstiernas koncept. — Bref till Axel Oxenstierna. — Bref till Johan Oxenstierna.

Salvii samling.

Bref till J. A. Salvius.

Skoklostersamlingen. *[cit. Skokl. S.]*

Bref till Per Brahe d. y. — Bref till K. G. Wrangel.

Stegeborgssamlingen. *[cit. St. S.]*

Bref till Johan Kasimir. — Bref till Karl Gustaf.

Wahrenbergs samling. *[cit. Wahr. S.]*

Skrifvelser af Mazarin, de la Thuillerie, Chanut m. fl.

Uppsala universitetsbibliotek. *[cit. U. U. B.]*

Allmänna handskriftssamlingen.

E. 146, 150 e, 384, 385.

Nordinska samlingen.

474, 856, 980.

Palmsköldska samlingen.

81, 89, 93.

Riksarkivet i Köpenhamn. *[cit. K. R. A.]*

Det Danske Kancellis Arkiv.

Sverige: Svenske Acta, Relationer.

Det Tyske Kancellis Arkiv.

Frankrike. — Holland. — Kejseren. — Polen. — Relationer og andre Dokumenter vedrörende Fredsforhandlingerne i Münster og Osnabrück 1641—1648. — Ausländisch de annis 1644—1648. — Breve till Ærkebiskop Frederik (III) af Bremen 1643—48.

Regeringskancelliets i Glückstadt Arkiv. *[cit. Gl. A.]*

Friedensverhandlungen. Negotiationen. Alliancen etc. Korrespondancesager: Acta den Münsterschen und Osnabruggischen Frieden betreffend. — Bremen und Verden. Korrespondancesager.

Kungl. Biblioteket i Köpenhamn. *[cit. K. K. B.]*

C. F. Allens Samlinger, Afd. I.

N:o 14. Holländske residenten Carel Cracauws bref. — N:o 16. Georg von Plettenbergs Beretninger.

Gl. Kongl. Saml.

Fol. 1133. — 2635, 4:o.

Ny Kongl. Saml.

Fol. 1504.

Uldall. Saml.

Fol. 86.

Universitetsbiblioteket i Köpenhamn. *[cit. K. U. B.]*

Additamenta in 4:o.

N:o 845. Professor Fridericias excerpter.

B. Källpublikationer.

Aarsberetninger fra Geheimearchivet II. Kbhvn 1856—1860.

Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermödernes Historie i Kristian IV:s Tid. III. Kbhvn 1888—1890. [cit. *Aktstykker.*]

ALTMEYER, J. J., Histoire des relations commerciales et diplomatiques des Pays-Bas avec le Nord de l'Europe pendant le XVI. siècle. Bruxelles 1840.

ARCKENHOLTZ, J., Memoires concernant Christine Reine de Suède. I—IV. Amsterdam & Leipzig 1751—1760.

BECKER, P. W., Samlinger til Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredies Regiering. I. Kbhvn 1847.

De la Gardiska Archivet XI. Lund 1839.

Diplomatarium, Kjöbenhavns. V [1604—1668]. Kbhvn 1882.

DUMONT, J., Corps universel diplomatique. VI. Amsterdam & Haag 1728.

FRYXELL, A., Handlingar rörande Sveriges historia. I, IV. Sthlm 1836, 1843.

GJÖRWELL, C. C., Bref ifrån Svea-Rikes Canceller Grefve Axel Oxenstierna till Grefve Johan Oxenstierna 1642—1649. Sthlm 1810. (cit. GJÖRWELL.)

——, Det Swenska Biblioteket. II, III. Sthlm 1758—59.

——, Samlaren I. Sthlm 1773.

GÄRTNER, C. W., Westphälische Friedens-Cantzleÿ. I—IX. Leipzig 1731—1738.

Handlingar rörande Skandinaviens historia. III, V, XXX. Sthlm 1817, 1818, 1849.

Kong Christian den fjerdes egenhændige Breve. VI. Kbhvn 1885—1886. [cit. *Chr. IV:s Br.*]

Lettres du cardinal Mazarin pendant son ministère. II, III. Paris 1879, 1883. [cit. *Lettres de Mazarin*].

Loenbom, S., Historiskt Archivum. II. Sthlm 1776.
Lünig, J. C., Literæ procerum Europæ 1552—1712. I. Lipsiæ 1712.
Meiern, J. G. von, Acta pacis Westphalicæ publica. II—VI. Hannover 1734—36.
Meinardus, O., Protokolle und Relationen des Brandenburgischen Geheimen Rathes aus der Zeit des Kurfürsten Friedrich Wilhelm. III, IV. Leipzig 1893, 1896.
Memoires de ce qui s'est passé en Suède et aux provinces voisines depuis l'année 1645 jusques en l'année 1655; ensemble le demêlé de la Suede avec la Pologne, tirez des Depesches de Monsieur Chanut ambassadeur pour le Roy en Suede, par P. Linage de Vauciennes. I. Köln 1677. [cit. *Chanut*.]
Negociations secretes touchant la paix de Munster et d'Osnabrug. II, III. Haag 1725, 1726. [cit. *Nég. secr.*]
Regesta diplomatica Historiae Danicae. Ser. I. II: 2; Ser. II. II: 2. Kbhvn 1870, 1907.
Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefväxling. II: 4, 8, 11. Sthlm 1891, 1897, 1905.
Rördam, H., Historiske Samlinger og Studier vedrörende danske Forhold og Personligheder. II. Kbhvn 1896. [cit. Rördam.]
Samlingar utgifna för de skånska landskapens historiska och arkeologiska förening. I. Lund 1874.
Stiernman, A. A. von, Samling utaf Kongl. bref, stadgar och förordningar etc. angående Sveriges rikes commerce, politie och oeconomie. II. Sthlm 1750.
Suhm, P. F., Nye Samlinger till den danske Historie. III. Kbhvn 1794.
Svenska Riksrådets Protokoll. XI—XIII. Sthlm 1906—12. [cit. *S. R. P.*]
Sverges Traktater med främmande makter. V: 2. Sthlm 1909.
Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg. I—IV. Berlin 1864—67. [cit. *U. u. A.*]

C. Bearbetningar.

Aitzema, L. van, Historie of Verhael van Saken van Staet en Oorlogh. VI. Haag 1661.
Arend, J. P., Algemeene Geschiedenis des Vaderlands. III: 5, IV: 1. Amsterdam 1874. Haarlem 1879.
Birket Smith, S., Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie. I. Kbhvn 1879.
Blok, P. J., Geschiedenis van het Nederlandsche Volk. IV, V. Groningen 1899—1902.

Boeclerus, J. H., Historia belli Danici. Sthlm 1676.
Brandstetter, F., Kurbrandenburgische Unionsbestrebungen 1647—48. Leipzig 1898.
Breucker, G., Die Abtretung Vorpommerns an Schweden. [Hallesche Abhandlungen zur neueren Geschichte. VIII.] Halle 1879.
Chéruel, A., Histoire de France pendant la minorité de Louis XIV. I. Paris 1879.
Egloffstein, H. von, Baierns Friedenspolitik 1645—47. Leipzig 1898.
Erslev, Kr., Konge og Lensmand i det 16:e Aarhundrede. Kbhvn 1879.
Freudenberger, H., Hamburgs Streit mit Christian IV. von Dänemark über den Glückstädter Zoll 1630—45. Hamburg 1902.
Fridericia, J. A., Danmarks ydre politiske Historie 1629—60. I, II. Kbhvn 1876, 1881. [cit. Fridericia.]
——, Adelsvældens sidste Dage. Kbhvn 1894. [cit. Fridericia, *Adelsvælden.*]
Gahne, A., Bidrag till Gotlands historia 1645—54. Sthlm 1857.
Gigas, E., Grev Bernardino de Rebolledo. Kbhvn 1883.
Grauert, W. H., Christina Königinn von Schweden und ihr Hof. I. Bonn 1837.
Hammarström, A., Om freden vid Brömsebro 1645 samt Sveriges och Danmarks ömsesidiga politiska förhållande under närmast föregående tid. Lund 1873. [cit. Hammarström.]
Hammerich, Fr., Fire kjöbenhavnske Rigsdage. N. H. T. V. Kbhvn 1854.
Heckscher, E. F., Produktplakatet och dess förutsättningar. (I *Historiska Studier tillägnade professor Harald Hjärne.* Uppsala 1908.)
Heimer, A., Grefve Magnus Gabriel de la Gardies ambassad till Frankrike 1646. Jönköping 1901.
Hoeven, F. P. van der, Bijdrage tot de Geschiedenis van den Sonttol. Leyden 1855.
Jacobson, G., Sverige och Frankrike 1648—1652. Uppsala 1911.
Johnsen, O. A., Hannibal Sehesteds Statholderskab 1642—51. Kristiania 1909.
Kernkamp, G. W., De Sleutels van de Sont. Haag 1890.
Larsson, H., Halland vid midten af det 17:e årh. Halmstad 1891.
Lefèvre-Pontalis, A., Jean de Witt. I. Paris 1884.
Meidell, F., Fra Enevældens Dæmring i Danmark. Kbhvn 1884.
Modin, E., Härjedalens återförening med Sverige. Östersund 1895.
Molbech, C., Om Corfitz Ulfeldt som Landsforræder og om hans politiske Charakteer og Handlinger. D. H. T. III. Kbhvn 1842.
Nyrop, C., Nogle Oplysninger om Grev Valdemar Kristians Ruslandsfærd 1643—45. D. H. T. 6 R. III. Kbhvn 1891—92.

Odhner, C. T., Sveriges inre historia under drottning Christinas förmyndare. Sthlm 1865.
——, Sveriges deltagande i Westfaliska fredskongressen och grundläggningen af det svenska väldet i Tyskland. [I Kongl. Vitterhets, Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar 27. Sthlm 1876.] [cit. Odhner.]
Paus, H., Corfitz Uhlefelds Livs og Levnets Historie. I. Kbhvn 1746.
Pufendorf, S. von, Commentariorum de rebus Suecicis libri XXVI. Utrecht 1686. [cit. Pufendorf.]
——, Dissertation sur les alliances entre la France et la Suède. La Haye 1709.
Ranke, L. von, Zwölf Bücher preussischer Geschichte. III. Leipzig 1874.
Richardson, Hallandia antiqua et hodierna. Sthlm 1752.
Rockstroh, K. C., Knud Ulfeld til Svenstrup. D. H. T. 8 R. I. Kbhvn 1907—08.
Rubin, M., Sundtoldens Aflösning. D. H. T. 7 R. VI. Kbhvn 1905—06.
Schäfer, D., Der Kampf um die Ostsee im 16. und 17. Jahrhundert. Hist. Zeitschr. LXXXIII. 1899.
Sehested, Th., Hannibal Sehested. Kbhvn 1886.
Sillén, A. W. af, Svenska handelns och näringarnes historia. IV. Sthlm 1865.
Siri, V., Del Mercurio overo Historia de correnti tempi. V: 2. Casale 1655.
Slange, N. och Gram, H., Kong Christian den fierdes Historie. Kbhvn 1749. [cit. Slange.]
Stille, A., Schering Rosenhane som diplomat och ämbetsman. (Lunds Universitets Årsskrift 1892.) Lund 1892.
Stöckert, G., Die Admission der deutschen Reichsstände zum westphälischen Friedenscongress. Kiel 1869.
Waddington, A., Le Grand Électeur Frédéric Guillaume de Brandebourg. I. Paris 1905.
Vedel-Simonsen, Jörgen Brahes Levnetsbeskrivelse. Odense 1845.
Wessberg, V., Bidrag till historien om Sveriges krig med Danmark 1643—45. I, II. Sthlm 1895, 1900.
Zetterqvist, E. A., Grundläggningen af det svenska väldet i Bremen och Verden. Oskarshamn 1891.

Freden i Brömsebro.

I Tyskland hade på hösten 1643 planerna på en fredskongress börjat antaga fastare former, och man andades på många håll lättare i förhoppning om att det långvariga och förödande kriget snart skulle vara slut. Då kom plötsligt budskapet, att Sverige vägrat godkänna den medling, som anförtrotts åt konung Kristian IV, och att svenska arméns öfverbefälhafvare fått order att uppgifva sina planer mot den tyske kejsarens länder och i stället rikta sina vapen mot Danmark. Det var ägnadt att på många håll göra svenskarnes afsikter misstänkta, att de för sina speciella intressens skull utsatte det mödosamt påbörjade fredsverket för risken att genast afbrytas. Det var fara värdt, att Sverige skulle gå miste om åtskilligt af det stöd, som det dittills kunnat påräkna i Tyskland.

När den svenska regeringen beslöt sig för en brytning med Danmark, var den helt och hållet på det klara med att den tog upp ett företag med de mest vidtgående följder. Knappast vid någon tidpunkt har det med samma tydlighet framträdt, hvilket nära samband Sveriges unga tyska politik hade med det under många tidigare strider framvuxna program, som kräfde Östersjöns behärskande som garanti för det svenska väldets lugna utveckling. Den allt skarpare utformning, som den baltiska politiken fick, ju mer Sveriges krafter växte och ju starkare dess behof blef att få trygga förbindelser med andra länder, hade särskildt visat sina följder i förhållandet till Danmark, hvars gamla höghetsanspråk öfver Östersjön med stor energi förfäktades af dess konung. Med den största uppmärksamhet hade Kristian IV följt Sveriges landvinningar på andra sidan Östersjön. Med oro hade han sett de svenska vapnens framgångar i det tyska kriget, som höllo på att omsättas i nya förvärf på den södra kusten af samma haf, så mycket farligare som deras större närhet till

Danmark riktade en farlig spets mot detta land. De svenskfientliga danska intrigerna hade tilltagit, ju större utsikterna blefvo för Sverige till Östersjöprogrammets utbyggande med det tyska krigets tillhjälp. Brytningen med Danmark betydde under sådana förhållanden en ny aktualisering af hela Östersjöproblemet.

Den militära kraft, som Sverige för ögonblicket utvecklade, gaf sannolikhet åt förverkligandet af svenskarnes förhoppningar att komma till en grundlig uppgörelse med den gamle trätobrodern. Det närmaste syftet var emellertid att binda händerna på den danske konungen, så att Sverige ostördt af danska stämplingar skulle kunna vinna ett fördelaktigt resultat af de i Tyskland gjorda offren. Knappast hade man på förhand beräknat alla de svårigheter, som stötte till, föranledde uppskof och nödgade till minskade anspråk. Som krigförande fiende blef Danmark i det närmaste oskadliggjordt, om också de stora svenska fälttågsplanerna icke i detalj kunde sättas i verket. Diplomatiskt lyckades Danmark däremot förvånansvärdt väl utnyttja situationen och draga sig ur spelet med betydligt mindre förluster än det förtjänat. Det ännu i Tyskland bundna Sverige måste låta sig nöja med ett tillfälligt resultat och ställa de längre gående planerna på framtiden.

Hvad som tvang Sverige till moderation i fråga om villkoren i Brömsebrofreden af den 13 augusti 1645 var icke något direkt yttre våld. Krigsläget i Tyskland hade under sommaren icke undergått någon försämring. De svenska härarna häfdade med framgång vapenäran, och Torstenson hade genom ett nytt kraftigt infall i Böhmen och en ny större seger öfver de kejserliga visat, att Sverige för det danska kriget icke var sinnadt att åsidosätta det tyska. Gent emot Danmark var öfverlägsenheten säkerställd genom 1644 års fälttåg, hvars betydelsefulla afslutning genom den stora sjösegern vid Femern i oktober och den danska flottans upprifning sträckte sina för Danmark ödesdigra verkningar långt fram i tiden. Ytterligare några mindre svenska framgångar både till lands och sjöss under våren och försommaren 1645 visade fruktlösheten af alla danska ansträngningar att återvinna den militära prestige, som gått förlorad. Kraftiga förberedelser gjordes från svensk sida för att kunna möta hvarje eventualitet och för att kunna skänka vederbörligt eftertryck åt de svenska fredsunderhandlarnes kraf. Visserligen

blef den stora flottans utrustning fördröjd, så att den först i början af juli kunde upptaga sina operationer i danska farvatten, hvarigenom en planerad större aktion både till lands och vatten icke kom till utförande. Men detta kunde icke förbättra danskarnes läge, och ingen krigshändelse inträffade, som gaf grund för den svenske rikskanslerns farhåga, att »fienden genom någon lycka motte encourageres».[1] Att de svenska fredskommissarierna det oaktadt måste slå af på sina kraf, måste tillskrifvas den hållning, som intogs af Sveriges båda bundsförvanter, Frankrike och Holland.

När Torstenson gick öfver danska gränsen och till synes lämnade allt hvad svenskarne vunnit i Tyskland åt sitt öde, greps man i Frankrike af en stor oro. Frånsedt ovissheten om hvad svenskarne egentligen menade med denna öfverraskande handling, hvars konsekvenser lika väl kunde vara en plötslig separatfred med kejsaren som en utvidgning af det tyska kriget genom andra svenskfientliga makters indragning däri, ansåg man det knappast öfverensstämma med bundsförvantskapets förpliktelser att utan att lämna meddelande eller rådfråga sig om saken kasta sig in i ett nytt vidtutseende företag. Man befarade, att det pågående kriget mot kejsaren skulle bli lidande på att stora svenska truppmassor blefve bundna på annat håll, och man såg som ett hotande perspektiv, att Frankrike skulle nödgas uppge sina stora tyska planer. Å andra sidan var man icke främmande för den tanken, att Sverige genom en seger öfver Danmark skulle kunna bli alltför mäktigt[2], hvilket sedan skulle visa sina verkningar äfven i dess tyska politik. För de franska statsmännen blef det ett hufvudintresse att söka så snart som möjligt få ett slut på det nordiska kriget utan att Sveriges ställning

---

[1] »Här görs alle præparatoria, som göras kone till landz och watns», skrifver Axel Oxenstierna till K. G. Wrangel i februari, och han förmanar honom vid upprepade tillfällen att »göra något alarm» åt konungen af Danmark, »distrahera» honom och göra fienden öfverallt »insufficient». Fienderna böra ansättas så mycket som möjligt, antingen för att de skola komma till »bättre och bekvämare fredstankar» eller för att de i händelse af krigets fortsättning skola sättas riktigt i klämma. Axel Oxenstierna till K. G. Wrangel 18, 22 febr., 4 april, 6 aug. 1645. *Skokl. S.*

[2] Frankrike önskade upprätthålla jämvikt mellan Sverige och Danmark: »Il est bon qu'il y aît entre eux quelque jalousie, pourvû qu'elle ne produise point des effets aussi dangereux qu'une rupture ouverte par le désir de s'agrandir de la ruine de son voisin». Franska drottningen till ambassadörerna i Münster d'Avaux och Servien 28 maj 1644. *Nég. secr.* II, s. 52.

försvagades men också utan att Danmark blefve fullständigt krossadt. Genast i början af år 1644 framkom förslag om en fransk medling till fredens återställande. Ledaren för den franska politiken, kardinal Mazarin, utsåg redan i februari Gaspard Coignet de la Thuillerie till att utföra detta uppdrag, och han sökte energiskt drifva på förberedelserna till medlingens antagande. Ambassadörerna i Münster förmanade han att bearbeta de svenska och danska ombuden vid den tyska fredskongressen i försonlig riktning, och han var angelägen om att förhindra, att en större undsättningsarmé skulle sändas till Danmark från kejsaren och hans bundsförvanter.[1]

Större svårigheter yppade sig emellertid för medlingens antagande än hvad Mazarin i början väntade. Just förhoppningarna om understöd från de kejserliga gjorde Danmark allt annat än benäget att kasta sig i Frankrikes armar, och det är därför icke underligt, om det danska svar, som i juni månad aflämnades angående Thuilleries mission, var hållet i en afvisande ton. Den franske ambassadörens mottagande i Köpenhamn i början af juli vittnar också om, att det var med öfvervägande misstänksamhet, som man betraktade fransmännens plötsligt påkomna ifver att visa sig tjänstvilliga. Thuillerie lät sig emellertid icke afspisa. Efter att ha gjort ett besök i Sverige för att där sondera stämningen återvände han till den danska hufvudstaden och lyckades så småningom vinna anhängare för sina syften. Konung Kristian började likaledes taga hänsyn till hans verksamhet, och ambassadören fann sig vid ett sammanträffande med konungen i Malmö i början af oktober bemött på ett sätt, som gaf honom förhoppning om, att hans medlingsmission skulle kunna lyckas. Att det är missräkningarna under kriget, som vållat detta omslag, är icke tvifvelaktigt. Den kejserliga armé, som under general Gallas' befäl hade sändts för att anfalla Torstenson i ryggen, hade också återvändt utan strid, hvilket ingaf konungen en djup misstro till den tyska hjälpen. Den 31 augusti antogs Thuilleries fredsmedlingsanbud.[2]

Mazarins ifver att vinna Danmarks förtroende var knappast beroende på några sympatier för detta land, som bland de

---

[1] *Lettres de Mazarin* I, ss. 593, 597, 601, 606, 618, 629, 634.

[2] FRIDERICIA II, ss. 402, 440, 443. — RÖRDAM II, s. 480. — *Lettres de Mazarin* II, ss. 75, 120 f. — *Nég. secr.* I, s. 194.

franska statsmännen vid denna tid icke räknade några beundrare. En i nordiska förhållanden så initierad man som den franske ambassadören vid tyska fredskongressen grefve d'Avaux och hans kollega Servien hafva ännu i slutet af år 1644 tämligen skarpa omdömen om konung Kristian, och dennes person var äfven efter freden föremål för omilda uttalanden ifrån ledande håll i Paris.[1] Det var uteslutande Frankrikes tyska intressen, som föranledde uppmärksamheten mot Danmark. Thuillerie skilde sig till en början icke från sina landsmäns uppfattning i denna punkt, men ju längre han vistades i Norden och ju mer han kom in i dess politiska förhållanden, dess större uppgifter fann han vara sig där förelagda. För honom började närmandet till Danmark icke längre vara ett tomt ord, och tanken på en verklig allians mellan detta land och Frankrike föreföll honom långt ifrån främmande. Den väcktes hos honom af rikshofmästaren Corfits Ulfeldt redan i oktober 1644, den utvecklades under ett umgänge med denne, som blef allt hjärtligare särskildt under fredsförhandlingarna i Kristianopel, och den hade vid fredens afslutande hunnit utformas så långt, att den efter en kort tid låg färdig i ett fördrag. För Thuillerie var hufvudintresset att fullborda arbetet på Danmarks skiljande från det kejserliga partiet. Ur denna synpunkt ansåg han sig kunna påräkna gillande af sina sträfvanden äfven från svenskt håll. Men han lät sig så mycket påverkas af sina personliga danska förbindelser, att man i Sverige icke kände sig fullt öfvertygad om hans opartiskhet.[2]

I Sverige hade man lika litet som i Danmark varit tilltalad af de upprepade medlingsanbud, som under krigets första skede framställdes. Man befarade, att genom främmande inblandning det verk skulle hämmas, som tack vare betydande militära framgångar ingaf stora förhoppningar. Om fransmännens afsikter var man redan tidigt på det klara. Kardinal Mazarins mycket

---

[1] FRIDERICIA II, s. 434. — Det är icke tvifvelaktigt, »que dans son ame il ne veuille du mal à ceux qui luy en ont tant fait et qu'il ne regarde avec des yeux d'aversion la prosperité qui les accompagne». Instruktion för Thuillerie 7 okt. 1645. *Wahr. S.*

[2] FRIDERICIA II, s. 443. — *Lettres de Mazarin* I, s. 601. — GÄRTNER IV, ss. 68, 218. — *Nég. secr.* II, s. 165. — Planer på ett närmande mellan Danmark och Frankrike hade rikskanslern Just Hög för öfrigt utvecklat redan i början af år 1645 för franske residenten i Hamburg de Meules. FRIDERICIA II, s. 395.

älskvärda bref till såväl rikskanslern som fältmarskalken Torstenson, hvari han uttalade sin säkra förvissning om, att kriget med Danmark icke skulle på minsta sätt försvaga svenskarnes krigföring i Tyskland, kunde icke dölja hans oro för, att detta ändock skulle bli förhållandet. Lika öfvertygad var man om den afund, hvarmed de svenska framgångarna betraktades. I det svenska rådet dryftades vid upprepade tillfällen frågan om en »interposition» från Frankrikes sida. Man ansåg den böra i det längsta undvikas men erkände tillika svårigheten att i längden vägra, om det visade sig, att kriget drog ut på tiden. Då holländarne genom en beskickning genomdrefvo, att de antogos till medlare, kunde Thuilleries begäran i samma riktning icke afslås. Holländarnes mera direkta intressen i förhandlingarna gjorde dem längre fram till part i målet, och medlarevärfvet kom att uppbäras af den franske ambassadören ensam.[1]

Thuillerie har af den främste svenske underhandlaren Axel Oxenstierna fått erkännande såsom »en blandh de klokeste och modestiste fransoser», som kanslern träffat, och han förklarar, att ambassadören med omsorg och skicklighet arbetat efter sin konungs order samt sträfvat efter att befordra freden och så långt möjligt hålla balansen mellan de båda krigförande. Detta omdöme bekräftar icke den uppfattning, som gjorts gällande, att Thuillerie under fredsförhandlingarna alltför mycket tillgodosett de danska intressena, men det jäfvar den heller icke.[2] Att ambassadören sökt upprätthålla balansen mellan de nordiska kronorna bör egentligen ha kommit den underlägsna parten Danmark till godo. Detta partitagande antydes äfven i ett yttrande af en af de franska legaterna i Münster, hertigen af Longueville, som i juni 1645 till den svenske residenten Schering Rosenhane uttalade sin otålighet öfver, att traktaten mellan Sverige och Danmark aldrig kom till stånd, och som sade sig gärna unna Sverige hela Danmark, om det blott icke hindrade

---

[1] *S. R. P.* X, ss. 460. 462. 475. *Lettres de Mazarin* I, ss. 597, 607.

[2] Bestämdare uttalar sig kanslern i följande ord: »Oss Mediatorerne lära få emot, som, så mycket iagh kan i hastighet aftaga, sökia at erholla Danmark i sin fulle och faste Stat altijdh at contraballancera E. K. M:t; och fuller gerna welia nyttia kriget til sit bästa, men icke gerna tillåta at E. K. M:t skal draga der något styrke eller fördeel aff; så at wij wärre hafue med Mediatorerne än med wederparten sielff at göra.» Axel Oxenstierna till drottningen 2 april 1645. Koncept. *Ox. S.*

»algemeene wäsendet» i Tyskland. Han ansåg, att Thuillerie skulle kunna påskynda förhandlingarnas gång, och antyder indirekt, att denne tagit alltför mycket hänsyn till danskarnes kraf.[1] Hur det än må förhållit sig med den franske ambassadörens personliga sympatier, säkert är, att den franska politikens ledare icke dragit sig för att direkt motarbeta de svenska intressena. Bästa beviset härför äro de intriger, som den franske residenten i Haag d'Estrades bedref till Sveriges skada. Han uppträdde med skärpa emot provinsen Hollands energiska arbete för att en flotta skulle sändas till Östersjön att deltaga i kriget mot Danmark. Han framhöll de olägenheter för den holländska handeln, som alldeles afgjordt måste inträda, om svenskarne finge göra för stora eröfringar på Danmarks bekostnad. Ju längre tiden framskred, dess mer framträdde synpunkten om maktfrågan i Östersjön såsom minst lika viktig som den tidigare programpunkten om fred i Norden till hvilket pris som helst. Thuillerie beordrades i juli 1645 att för de holländska kommissarierna framhålla vikten af, att Danmark icke helt och hållet krossades af Sverige.[2]

[1] Att man i Sverige ansåg Thuillerie ha alltför mycket gynnat Danmark framträder bl. a. i rådet vid dess öfverläggningar 1649 om förnyande af den franska alliansen. Ett af skälen emot var, att Frankrike icke handlat tillräckligt ärligt mot Sverige under det senaste danska kriget, då Thuillerie med Ulfeldt underhållit en hemlig förbindelse. PUFENDORF, Dissertation, s. 55. — I samma riktning går ett uttalande af Ulfeldt: »Uden den franske Ambassadörs Interposition havde vi ikke faaet disse Fredstraktater for saa godt Kjöb». RÖRDAM II, s. 504 n. — Thuilleries förhållande till Ulfeldt blef under förhandlingarnas gång mycket hjärtligt. Han kallar rikshofmästaren för sin särskilde vän, som är varmt fästad vid Frankrike och som är ifrig för en allians. Och han nämner med synbart gillande, att det är denne, som konungen af allt att döma ämnar anförtro den planerade ambassaden till Frankrike. Thuillerie till Brienne 7 okt. 1645. *Fridericias exc.* från Bibliotèque nationale, Paris. *K. U. B.* — Ett annat omdöme om den franske ambassadören afger Axel Oxenstierna i ett bref till sonen Johan, då han säger, att Thuillerie »medh affection haf:r dreffuett hennes M:tz wår Drotnings och Rijksens interesse». Här skulle kanslern tydligt ha uttalat sig för, att Thuillerie icke försummat de svenska synpunkterna. Yttrandet synes emellertid endast böra fattas så, att Axel Oxenstierna ville få skenet af att hysa fullkomlig tillfredsställelse med Thuillerie för att icke något rykte om misshälligheter mellan Sverige och Frankrike skulle spridas och skada de tyska fredsförhandlingarnas gång. Att han själf icke var främmande för talet om Thuilleries »inclination till ded danske partied», synes framgå af brefvets innehåll. Axel Oxenstierna till sonen Johan 20 aug. 1645. *Ox. S.* Tryckt hos GJÖRWELL, s. 205.

[2] AREND, III: 5, s. 548. — KERNKAMP, s. 183. — *Lettres de Mazarin* II, s. 667. — *Nég. secr.* II b. ss. 75. 170. — Svenska kommissarierna i Osnabrück till K. M:t 11, 25 juli; Rosenhane till K. M:t 1 mars 1645. *Germanica.* — Axel Oxenstierna till Per Brahe 16 aug. 1645. *Skokl. S.* — Franska hofvet till Thuillerie 1 april, 1 okt.; bref till Thuillerie utan angifven afsändare 9 juli 1645. *Wahr. S.*

Nederländerna hade alltför starka direkta intressen att tillvarataga emot Danmark för att kunna taga det nordiska kriget så enkelt som fransmännen. Deras ingripande inskränkte sig icke till den utanför den egentliga konflikten stående medlarens roll. De passade på tillfället att arbeta för egen fördel och sökte i det längsta använda svenskarnes framgångar till att afpressa danskarne de medgifvanden som de önskade. Att denna politik misslyckades, insågo de först för sent, liksom att de själfva förlorade på den. För Sverige betydde den en afsevärd missräkning. För båda de förbundna medförde den en icke oväsentlig försämring af fredens resultat.

När kriget utbröt, var Sverige i förbund med Nederländerna. 1640 års fördrag hade ingåtts till skydd för de gemensamma handelsintressena på Östersjön och var hufvudsakligen riktadt mot Danmark. Det innehöll bestämmelser om den hjälp, som de båda kontrahenterna skulle lämna hvarandra, i händelse någondera blefve utsatt för öfvergrepp vid utöfningen af sina rättigheter på hafvet. Sverige kunde under sådana förhållanden ha väntat sig att erhålla understöd från Nederländernas sida, men dessa vägrade under hänvisning till, att Sverige försummat iakttaga de stipulerade villkoren för en gemensam aktion. Från svenskt håll fanns därför intet annat att göra än att öppna en energisk kampanj för att oberoende af fördraget förmå holländarne till ingripande. Tillfället vore nu lämpligt att göra slut på den kontroll öfver sjöfarten i de nordiska farvattnen, som danskarne utöfvade och som var särskildt betungande genom tullbehandlingen i Öresund. Motvilligheten mot att kasta sig in i ett nytt krigiskt företag var emellertid stark. Nederländerna voro redan djupt engagerade i det stora kriget mot habsburgarne. Ståthållaren, prins Fredrik Henrik af Oranien, ville icke hindras i den från fadern ärfda uppgiften att fullfölja befrielsekriget och såg med missnöje allt, som kunde draga bort Nederländernas krafter från detta mål. I provinsen Holland funnos däremot talrika förespråkare för att man skulle begagna tillfället att under gynnsamma förhållanden göra upp med Danmark. Slitningen mellan dessa båda intressen omintetgjorde ett i rätt tid fattadt beslut och förklarar den serie af halfva åtgärder, som blef utmärkande för den nederländska politiken under hela det danska kriget. I Sverige väckte denna

hållning mycket starkt missnöje, hvaraf de holländska sändebuden vid fredsunderhandlingarna hade ett lifligt intryck. Det var icke nog med, att holländarne vägrade lämna den begärda hjälpen och nöjde sig med att i elfte timmen företaga en flottdemonstration mot Danmark, hvars värde för Sveriges vidkommande var högst obetydligt. De tillgrepo dessutom en åtgärd att genom beskattning äfven af svenska fartyg låta svenskarne hjälpa till att betala deras expedition. Påläggandet af det s. k. feilgeltet[1] på alla fartyg, som seglade från nederländsk hamn på Östersjön, retade de förut på grund af understödets uteblifvande besvikna svenskarne. Under den långvariga underhandling om dess upphäfvande, som genast sättes i gång, blottas för första gången tydligt de motsatser, som förefunnos mellan Sverige och Nederländerna, motsatser som hastigt växa och inom kort utmynna i en väpnad konflikt. Visserligen funnos i Holland en mängd personer, som voro lifligt intresserade af en svensk seger, och det var på grund af deras privata mellankomst, som Martin Thijssen Anckarhielms flotta sändes och blef till stor nytta för svenskarnes krigsoperationer till sjöss. Men republikens officiella politik hade redan nu visat prof på den afundsjuka misstänksamhet mot Sverige, som kännetecknade 1650-talets skarpa slitningar.

Den obeslutsamhet, som karakteriserade holländarnes politik, gjorde, att hela året 1644 förflöt utan att något resultat kunnat uppnås. Den enda följd af den stora beskickning, som på sommaren sändts till de skandinaviska länderna, var den, att holländarnes medlingsanbud hade blifvit antaget af båda de stridande parterna. I öfrigt kunde de räkna sig till godo några enstaka eftergifter i handelsfrågor från konung Kristians sida, medgifvanden som voro ett led i den energiskt bedrifna danska kampanjen att stämma Nederländerna mildare och förhindra deras indragande i kriget på svenskarnes sida. Vid årets slut hade man icke hunnit längre än att ett par af de till Sverige sända ombuden återvändt hem för att hämta nya instruktioner. Fredsförhandlingarnas upptagande i början af februari 1645 ställde emellertid fram nödvändigheten af ett afgörande, om Nederländerna öfverhufvudtaget skulle få någon nytta af det svensk-

[1] Af »veilen» (beveiligen), säkerställa, trygga. KERNKAMP, s. 188

danska kriget. Sveriges redan i början af underhandlingarna visade beredvillighet att söka genomdrifva tullfrihet äfven för holländarne i Öresund kunde man icke begagna på grund af ambassadörernas brist på instruktioner. Det var fara värdt, att svenskarne skulle lyckas framför holländarne erhålla så stora privilegier, att de mycket snart skulle kunna uppträda som farliga konkurrenter på det kommersiella området. Inför denna utsikt lyckades provinsen Holland förmå de öfriga staterna — utom Zeeland — att fatta ett beslut om ingripande i den nordiska politiken.[1]

I midten af mars uttalade sig Generalstaterna såsom svar på de svenska föreställningarna, att man ämnade fasthålla vid 1640 års traktat i dess hela utsträckning, och vid samma tid började man utrusta en flotta på 50 krigsfartyg, i fall ett väpnadt ingripande af någon anledning skulle påkallas. Den 9 april[2] blefvo Generalstaterna ense om den nya instruktion, som skulle utfärdas till ambassadörerna vid de svensk-danska underhandlingarna. Den innehöll såsom första punkt, att de skulle uppge sin medlareställning och uppträda som förhandlande part emot Danmark. Därifrån och till ett uppträdande som krigförande vid Sveriges sida var emellertid steget långt. I fråga om de handelsintressen, som man enligt 1640 års traktat hade gemensamt med svenskarne, skulle man förhandla »conjunctim» med dem. Härtill skulle samarbetet inskränka sig. Hade svenskarne några andra önskemål utöfver den nämnda traktatens bestämmelser, vore det deras ensak och berörde icke de holländska underhandlarne. Dessa hade att åstadkomma bättre villkor för holländarne i fråga om handeln på Norge och Östersjöländerna. De skulle söka återföra tullafgifternas beräkning till den fot, som hade bestämts genom fördraget i Spejer 1544[3], dock med möjlighet till ett i

[1] Kernkamp, ss. 75, 77, 165. — Fridericia II, ss. 464, 479 f.

[2] Hammarström sammanblandar de olika stilarne och skrifver den 19 april, ehuru han i öfrigt i regel använder sig af den gamla stilen. Hammarström, s. 57.

[3] Spejerfördraget eller, som det också kallas, den burgundiska traktaten afslöts mellan kejsar Karl V och konung Kristian III af Danmark. Det tillerkände den danske konungen rätt att upptaga tull af fartyg, som kommo i hans egna hamnar, men nämnde intet om Öresund. Dess stadgande om betalning af »de vanliga tullarne» kunde emellertid användas äfven i fråga om sundstullen, då år 1544 en afgift verkligen upptogs i Helsingör såväl af fartyg, som där lossade, som af förbiseglande. Vid den ifrågavarande underhandlingen fordrade holländarne icke att bli befriade från hvarje tull i Öresund utan önskade endast att få betala den efter den låga taxa, som gällt 1544. Kernkamp, ss. 15, 220 f. — Arend, III: 5, ss. 573, 575.

en bifogad hemlig artikel medgifvet öfvergångsstadium på åtminstone 30 år. De skulle genomdrifva, att visiteringen af nederländska fartyg i Öresund och i Norge borttoges och skepparne endast behöfde uppvisa certifikationer, samt att inga högre afgifter skulle i danske konungens länder kräfvas af holländska än af danska undersåtar. Skulle danskarne vägra gå in på det tullbetalningsförslag, som framställts i den hemliga artikeln, eller icke vilja ge Sverige tillräcklig satisfaktion i fråga om dess i 1640 års fördrag berörda handelsintressen, skulle ambassadörerna tydligt förklara, att Generalstaterna i enlighet med nämnda traktat ämnade förena sina vapen med Sveriges. Samma krigshot gällde, i fall danskarne vägrade att gå in på de holländska krafven i fråga om de norska tullarna. Under den tid förhandlingarna pågingo ämnade man icke betala några tullafgifter.[1]

Provinsen Holland hade genom Generalstaternas beslut till det yttre vunnit en seger. Man hade lyckats öfvervinna motståndet från det oraniska partiet[2], som sent omsider bekvämat sig till eftergifter i fråga om den nordiska politiken. Genom det samtidigt fattade beslutet att sända amiral de With till de danska farvattnen för att tilltvinga den på våren till Östersjön afgående nederländska handelsflottan tullfri passage genom Öresund hade man skapat en utgångspunkt för en aktion. Men det var fördenskull icke nödvändigt, att denna sattes i verket. Det oraniska partiets betänkligheter hade satt betydelsefulla skrankor för holländarnes krigsifver. de Withs uppdrag i Öresund ansågs icke behöfva bli någon krigsanledning, hvarom förmaningen i hans instruktion att iakttaga den strängaste neutralitet bär vittne.[3] Och orderna till ambassadörerna vid fredsförhandlingarna hade fått en sådan formulering, att de icke behöfde leda till de ytterligheter, som angifvits som möjliga. I praktiken visade det sig också, att så ej blef fallet.

När de nederländska ambassadörerna den 30 april[4] fingo del af Generalstaternas beslut, hade de svenska och danska kom-

---

[1] Aitzema VI, ss. 13—18.

[2] Holländarne fingo köpa detta medgifvande med löftet till Fredrik Henrik att understödja honom i hans planerade fälttåg i södra Nederländerna, som för ögonblicket närmast gick ut på Antwerpens eröfring. Arend, III: 5, s. 552.

[3] Kernkamp, s. 194. — Fridericia II, s. 500.

[4] Fridericia, s. 488, har 1 maj. Jacob de Witt fick emellertid dagen förut i Kalmar brefvet med instruktionerna. Holländska legaternas journal. *Danica.*

missarierna redan i ungefär en månad varit öfverens i de kommersiella frågor, som de afhandlat med hvarandra i början af fredsförhandlingarna. Svenskarne hade framtvingat eftergifter af danskarne på så godt som alla punkter, och de voro nu som bäst i färd med att träffa en öfverenskommelse i fråga om »securiteten», d. v. s. de territoriella afträdelser, som Danmark måste medge för att åt Sverige trygga resultatet af kriget. Det fanns således icke något tillfälle för holländarne att taga upp frågan om en samverkan med Sverige. En sådan kunde äga rum endast på grundvalen af 1640 års traktat, men hvad som återstode af de svenska krafven gent emot Danmark låge utom räckhåll för detta fördrag. Att ge svenskarne understöd beträffande deras territoriella anspråk därom hade ambassadörerna ingen order. För dem fanns därför intet annat att göra än att med de danska kommissarierna inleda en separat förhandling om deras egna intressens tillgodoseende, på samma gång som de sökte förmå svenskarne att stödja deras kraf och draga ut på tiden med sina förhandlingar, till dess äfven holländarne vore färdiga. De meddelade den 4 maj de danska underhandlarne, att Generalstaterna efter att i flere månader ha arbetat på att bilägga tvisten mellan Sverige och Danmark funnit det vara tid att bringa de egna intressena på tal. De inbjödo till förhandlingar under hänvisning till de erbjudanden, som den danske residenten i Haag Tancke och de danska ambassadörerna själfva gjort.[1]

Det blef emellertid ingen fart i underhandlingarna. De holländska kommissarierna hade fått endast ett koncept af instruktionen af den 9 april, och de saknade fullmakt att handla efter dess innehåll.[2] Danskarne kunde med skäl klaga öfver, att de icke hade något allvar med sina uttalade afsikter att komma till en uppgörelse. Krafvet på en återgång till Spejerfredens förhållanden ledde till långrandiga och ofruktbara diskussioner om »jus hereditarium regum Daniæ et eorum regalia», formeln för danskarnes segt försvarade rättsståndpunkt, samt om holländarnes häremot uppställda »jus gentium». Mot de mera spe-

[1] Hammarström, s. 50 — Fridericia, II, s. 471. — Holländska legaternas journal. *Danica.*

[2] Munthe, s. 149, säger, att situationen skulle ha blifvit klarare, om de holländska kommissarierna nu framvisat sina nya instruktioner. Han förbiser härvid, att de ännu icke fått några definitiva order.

ciella fordringarna på visitationsrättens upphäfvande samt tullafgifternas fastställande i Danmark och Norge gjorde danskarne ett kraftigt motstånd, hvilket emellertid började försvagas, när de holländska ambassadörerna gjorde allvar af sin plan att lämna Kristianopel och slå sig ned på svensk mark. Den 28 maj kom man öfverens om en tulltaxa. Omedelbart härefter blefvo danskarne benägna för eftergifter äfven på andra punkter. De satte sig icke längre emot att afskrifva visiteringsrätten och erbjödo sig att låta tullen vara oförändrad efter den nyss fastställda taxan under de närmaste 40 åren. Tillsvidare vägrade de dock att sedan låta Spejertraktaten gälla. Men det dröjde icke länge, förrän ytterligare medgifvanden gjordes, och den 12 juni kom man till enighet.[1] Spejerfreden skulle träda i sin förra kraft efter 40 år, såvida icke någon annan öfverenskommelse under tiden träffades, tullen i Norge skulle icke få sättas högre än i 1628 års tulltaxa[2], nederländare och danskar skulle ha samma villkor i fråga om tullarna i Danmark, Norge och Nederländerna och alla bitullar skulle afskaffas.[3] Endast Glückstadt-tullen vållade fortfarande oenighet.[4]

Till denna medgörlighet föranleddes de danska ambassadörerna af fruktan för den nederländska örlogsflotta, som var i annalkande. De hade redan tidigt försökt att genom icke obetydliga erbjudanden stämma republiken mildare, ehuru förgäfves. De hoppades nu kunna genom dessa eftergifter bryta udden af det hot, som den holländska flottans afsändande innebar. De ville för allt i världen söka förhindra, att holländarne skulle förena sig med svenskarne. Däri ligger också grunden till deras starka påtryckningar på konung Kristian för att förmå honom

---

[1] Samma dag anlände från Nederländerna de fullmakter, som de holländska legaterna hittills saknat. De voro till antalet tre, alla daterade den 3 maj, och gällde öfverenskommelse med Danmark i samverkan med Sverige, närmare förbund och garantitraktat med Sverige samt fördrag med samma stat om »modum belli gerendi», i händelse af brytning med Danmark. Holländska legaternas journal. *Danica.*

[2] Man tillade på denna punkt, att nya förhandlingar skulle upptagas om en trälasttull, hvilket blef en af de formella anledningarna till Ulfeldts expedition till Nederländerna följande år.

[3] I dessa bitullar ingick bl. a. fyr- och båkafgiften, hvars afskaffande gaf konung Kristian anledning till den för holländarne mycket kännbara åtgärden att släcka fyrarna i de danska farvattnen. Jfr KERNKAMP, s. 222 f.

[4] FRIDERICIA II, ss. 497 f. — KERNKAMP, ss. 221—224. — Holländska legaternas journal. *Danica.* — Först i juli fingo holländarne i likhet med svenskarne löfte om frihet från tullbetalning i Glückstadt. FRIDERICIA II. s. 513.

att icke göra motstånd mot den väntade örlogsflottan, om den ville med våld befria de medföljande handelsfartygen från att betala tull i Helsingör. De kände alltför väl omöjligheten af en kamp mot *både* Holland och Sverige. Då de från holländsk sida framställda fordringarna enligt de senaste instruktionerna från Generalstaterna verkligen varit mera moderata än förut och man redan hade lyckats komma ett godt stycke på väg mot en uppgörelse, hade det utan tvifvel varit att utsätta sig för risken af mycket sämre villkor, om man nu satte hårdt mot hårdt. Det måste räknas konungens rådgifvare till förtjänst, att de med sådan skärpa satte sig emot ett väpnadt inskridande mot ett företag, som konungen betraktade som den gröfsta kränkning af sina dyrbaraste höghetsrättigheter. I fredskommissariernas intresse låg det att samtidigt förmå konungen till att, innan det var för sent, genom eftergifter möjliggöra en uppgörelse med holländarne, och de ansträngde sig till det yttersta för att uppnå ett resultat, innan de Withs flotta hunnit fram. Trots brist på instruktioner framdrefvo de på egen risk förhandlingarna, så att dessa voro i det närmaste afslutade, då konungens efterlängtade order anlände. När underrättelsen spreds, att amiral de With ankommit till sundet, voro förhandlingarna slutförda. Härigenom undveks ytterligare inverkan på dessa genom den nederländska flottans närvaro, en inverkan som knappast kunnat vara annat än till danskarnes nackdel.[1]

[1] Fridericia har i sin framställning knappast gjort full rättvisa åt de danska fredskommissariernas arbete. Han uppehåller sig utförligt vid konungens bekymmer öfver, att han icke fick det understöd från sitt folk, som han ansåg sig ha rätt att påräkna. Han skildrar konungens starka misstro till sina rådgifvare med en omisskännlig sympati för den förre, som inverkar ofördelaktigt på omdömet om omgifningen. Han erkänner visserligen, att det sannolikt var till lycka för Danmark, att konungen lydde sina rådgifvares maning att ge efter, men han framställer å andra sidan deras håglöshet som den egentliga orsaken till att konungens sträfvanden icke kunde sättas i verket. Hvad särskildt Ulfeldt beträffar, synes den för en dansk man naturliga motviljan mot den blifvande landsförrädaren ha haft inflytande på omdömet äfven om hans tidigare gärning. Han relaterar utan någon gensaga konungens skarpa utfall mot svärsonen vid traktatens ratificering och hans vrede öfver att ha blifvit besviken i sina förväntningar. Det kan knappast rättvisligen läggas Ulfeldt till last, att freden blef sådan den blef. Det kan lika litet påvisas, att rikshofmästaren gjorde sig skyldig till några försummelser under sin verksamhet i Kristianopel. Han har i stället utvecklat en mycket stor energi vid tillvaratagandet af de möjligheter, som stodo till buds. Hans taktik att växelvis förhandla med svenskarne och holländarne och genom i rätt tid beslutade eftergifter förhindra de båda motståndarnes förening har af allt att döma varit den riktiga för att göra det bästa möjliga af en dålig situation. FRIDERICIA II, ss. 490, 494, 497, 500, 504, 508 f., 520 f.

De danska fredskommissarierna hade lyckats undvika, att svenskarne och holländarne kommo att gemensamt underhandla i de frågor, som intresserade dem båda. Sveriges handelskraf hade tillfredsställts, innan holländarne hunnit taga ställning till dem. Dessa hade sedan blifvit hänvisade till att självständigt göra upp sina affärer, hvarvid svenskarne icke hade någon anledning att träda hjälpande emellan. Efter dessa framgångar för de danska diplomaterna sökte de under loppet af de återstående förhandlingarna med Sverige förmå holländarne till erkännande af de svenska krafvens orättmätighet. Man ansåg sig med så mycket större skäl kunna räkna på understöd härvidlag, som Generalstaterna i en resolution den 3 maj förmanat sina ombud att söka förmå svenskarne till moderation i fråga om anspråken på territoriell ersättning. I detta sammanhang föreslogs från danskt håll, att holländarne skulle sluta separatfred med danskarne, då det var uppenbart, att svenskarne icke längre arbetade för handelns frihet utan för att »rycka till sig land och folk». I denna fråga lyckades de emellertid icke vinna sina syften. De holländska ambassadörerna svarade på dessa framställningar undvikande. De förklarade, att de icke hade några instruktioner om hur de skulle förhålla sig, i händelse freden mellan Sverige och Danmark skulle gå om intet. Att på eget bevåg sluta separatfred vågade de icke.[1]

Under tiden skredo svenskarnes förhandlingar med danskarne framåt. Sedan de viktigaste handelsfrågorna blifvit afgjorda redan i slutet af mars utan holländarnes medverkan, hade svenskarne funnit det lönlöst att för de återstående tvistepunkternas afgörande vänta sig något understöd från dessa bundsförvanters sida. Holländarnes uppgifvande af medlingen och inledande af egna förhandlingar med Danmark gaf ett ögonblick förhoppningar om att en brytning sent omsider skulle inträffa, hvilket föreföll naturligt särskildt efter den nederländska örlogsflottans forcering af Öresund. Svenskarne voro emellertid alltför vana vid det holländska dubbelspelet för att våga hänge sig åt några illusioner. Deras egen ställning till holländarne var för öfrigt långt ifrån kännetecknad uteslutande af sympatier. Generalstaternas långvariga vägran att gå bundsförvanten till mötes hade

[1] Fridericia II, s. 503. — Kernkamp, s. 225. — Holländska legaternas journal. *Danica.*

gjort stämningen i Sverige mycket irriterad. Man genomskådade alltför väl de holländska försöken att, enligt sekreteraren Lagerfeldts ord, »handtagha sitt interesse medh vår omkostnadt».[1] Den svenske residenten Petter Spierinck hade under sin verksamhet i Haag stött på så mycken ren fiendskap från Nederländernas sida, att starka skäl förefunnos för att med misstänksamhet följa de holländska planerna.[2] Feilgeltets upptagande äfven af svenska fartyg gaf de svenska fredskommissarierna anledning att vid mer än ett tillfälle komma fram med klagomål. Allt detta gjorde, att svenskarnes intresse för holländarnes sak, redan från början litet, förminskades, ju större utsikterna blefvo till att på egen hand skapa ett gynnsamt resultat af kriget. Det är betecknande, att holländarnes sent omsider framträdande ifver att rent territoriellt komma Danmark till lifs, hvarom planerna på en formlig uppdelning af detta land mellan Sverige och Nederländerna bära vittne, icke alls vann genklang i Sverige.[3]

Hade man således till en början icke vågat göra sig beroende af en holländsk hjälp på grund af ovissheten, om den skulle lämnas, ville man senare icke göra det af fruktan för att den skulle medföra farliga konsekvenser. Hvad svenskarne vunno i freden, framtvingade de genom sina egna krigiska åtgärder, delvis till och med mot bundsförvanternas vilja. Axel Oxenstiernas trägna förmaningar till de militära myndigheterna att med kraft bedrifva alla förberedelser och icke försumma något tillfälle att göra fienden afbräck äro belysande för den svenska uppfattningen att icke förlita sig på andras hjälp till fredens genomdrifvande. Militära framgångar i april, maj och juni gjorde mera till eftergifters frampressande än alla hotelser om holländskt

[1] *S. R. P.* XI, s. 55. — Jfr Axel Oxenstierna till sonen Johan: »Hållendarne nyttia wåra wapn till godho». GJÖRWELL, s. 187.

[2] De danska agenterna bedrefvo i Nederländerna en liflig verksamhet för att uppköpa och till Danmark sända krigsfartyg, ammunition och annan krigsmateriel. Den härvidlag särskildt nitiske Marselis hade lyckats att på denna väg skicka icke obetydligt understöd till Danmark. Den svenske residenten Spierinck klagade oupphörligt öfver, att Generalstaterna sågo genom fingrarne med denna mot 1640 års svensk-holländska traktat stridande trafik, och anhöll upprepade gånger om förbud för dessa transporter. Spierinck till Gen. Stat. 3 juli, bil. till Spierinck till K. M:t 24 juni/4 juli 1645. *Hollandica.*

[3] Lagerfeldt talar i april i rådet om de farhågor, som de svenska fredskommissarierna hade för holländarnes planer, ty, sade han, »om dee inkrechta öjarna, bliffve dee icke bättre grannar än Juten». *S. R. P.* XI, s. 57. — FRIDERICIA II, s. 504. — Schumacher till Wulffrath 22 juli 1645. *Ox. S.* — Holländska legaternas journal. *Danica.*

ingripande. Ännu i juni månad kunde svenskarne stå fast vid sina tidigast framställda kraf på Skåne, Blekinge och Halland.[1] Att Sverige just vid denna tid, då den nederländska flottan under amiral de Withs befäl kom till Öresund, började slå af på sina fordringar, visar mer än något annat, att denna expedition icke innebar något afgörande för de svenska fredsvillkorens genomdrifvande.[2] Ur svensk synpunkt var det utan tvifvel en fördel, att de With fick ligga overksam i sundet, under det att de nederländska ambassadörerna läto sig nöja med hvad de redan uppnått och icke försökte begagna sig af flottans närvaro för att framtvinga bättre villkor. En gemensam svensk-holländsk flottaktion på detta stadium af kriget skulle sannolikt ha kunnat förmå Danmark till ytterligare medgifvanden. Men lika sannolikt är, att det blifvit holländarne, som fått lejonparten af de ökade vinsterna. Det var knappast ett svenskt intresse att bidraga härtill. För den växande svenska Östersjömakten voro de holländska handelsmännen något, som ännu måste tolereras men icke borde gynnas.[3]

Under sådana förhållanden blef det för svenskarne angeläget att få freden sluten så snart som möjligt. Rikskanslern Axel Oxenstierna hade redan i april för drottningen framlagt sina bekymmer för de svårigheter, som de franska och holländska medlarne lade i vägen för fredens framdrifvande. Med hänsyn till de faror, som från annat håll hotade Sverige, ansåg han också ett slut på det danska kriget vara önskvärdt. Han framhöll visserligen, att tillfället att »knäcka» den besvärlige grannen icke finge försummas[4], men han var angelägen om att detta icke skulle ske på bekostnad af landets trygghet i det

---

[1] Fridericia II, ss. 494, 505, 510. — Kernkamp, s. 191.

[2] Ett klarare uttryck för hur litet stöd svenskarne verkligen hade af holländarne kan knappast tänkas än rikskanslerns förmaning till amiral Ryning, chefen för den svenska hufvudflottan, att hålla »all god correspondence» med den holländske amiralen, med tillägget: »Wij giöre detsamma här medh Ambassadeurerne, ehuru wäll wij noghsampt kunne see det the allereda ähre klare och eense medh Danmark.» Axel Oxenstierna till Ryning 29 juni 1645. Inkomna skrifvelser. *Amiralitetskollegiets arkiv.*

[3] »Vår meening är icke bliffva i krighet för Hollendernes skull, uthan dedh är vårt eghit interesse», yttrade drottningen i rådet redan den 26 mars, och under rådets förhandlingar de följande månaderna framträder tydligt rädslan för att holländarne skulle få för stora vinster af kriget. *S. R. P.* XI, s. 31.

[4] »... sosom tijdhen giffuer alt, så skole de (danskarne) lijkwäl försäkra sig, att de nest Gudz tillhielp, Intz medh Söötmiölk skola slippa där ifrån.» Axel Oxenstierna till sonen Johan 29 maj 1645. *Ox. S.* Tryckt hos Gjörwell, s. 175.

hela.[1] När därför i början af juni det artade sig till en uppgörelse mellan de holländska och danska kommissarierna, fann Oxenstierna tiden lämplig att antyda möjligheten till eftergifter från svensk sida i fråga om de territoriella fordringarna. Han började framlägga de alternativa förslag, som hans instruktion[2] på denna punkt skisserat, och det lyckades honom att utan alltför stor tidsutdräkt och utan att gå till det yttersta i eftergifter komma till enighet med danskarne. Öfriga kvarstående tvistepunkter afgjordes likaledes med undantag af en. Om danskarnes kraf på att konung Kristians andre son Fredrik, ärkebiskop af Bremen och biskop af Verden, skulle återfå sina under kriget af svenskarne eröfrade stift kunde man icke enas. Man fick nöja sig med att hänskjuta saken till nya förhandlingar inför svenska drottningen.

Brömsebrofreden innebar en svensk seger öfver Danmark, betydelsefull i och för sig men långt ifrån tillräcklig för att åstadkomma en uppgörelse af bestående värde. Den gaf uppslaget till nya danska förbindelser med Frankrike och Nederländerna, för hvilkas utveckling de närmast följande åren gåfvo riktlinjerna. Den blottade klyftan mellan de svenska och nederländska intressena, hvars vidgande kom att bestämmas dels af Sveriges växande välde på Östersjön, dels af Nederländernas genom provinsen Hollands snart vunna hegemoni föranledda upphöjelse till en handelsstormakt med självmedvetna imperialistiska pretentioner.

* * *

Det var i många afseenden hårda villkor, som i freden hade påtvingats danskarne, om det också genom skickligt begagnande af gynnsamma yttre omständigheter hade lyckats dem att undgå

[1] »Fredhen sijr iagh för monge orsakr skull wara nyttigh och nödigh, enkannerligen at försäkra sigh på andre sine grentzer och emot andre sine granner: Sosom och at förekomma, det icke flere wed tilfälle och af jalousie slå sigh derjn; förutom dhe betänckiande som heemstaten göre, så och the mennisklige hendelser, som wårt hela wäsend, seerdelez kriget ähr underkastadt. Däremoot haffuer Gudh gifuit en sådan occasion, at kneckia denne grannen och Sweriez arffiende, och göra fädernezlandet fastare å denne sijdan än wåre förfädher någensin hafft haffua eller wåre effterkommande kunna hoppas: huilken at låta gå uthur händerne weet iagh icke om thet ähr försuarligit.» Axel Oxenstierna till drottningen 2 april 1645. Koncept. *Ox. S.*

[2] Denna är tryckt i *Sverges Traktater* 5 : 2, ss. 646—661.

svenskarnes längst gående kraf. För Kristian IV:s Danmark fick freden också den mest djupgående betydelse. I yttre afseende betecknade den det slutliga misslyckandet af konungens omfattande och energiskt bedrifna stormaktsplaner. Inåt ledde den till en långvarig kris, som med utgångspunkt från de af kriget orsakade olidliga finansiella förhållandena kom att utöfva en förlamande inverkan på de flesta områden inom statslifvet. Det ekonomiska nödläget tvang konungen till den största återhållsamhet och försiktighet på det utrikespolitiska området. Med erkännansvärd beslutsamhet grep han sig an med de inre problemens lösning. Härigenom ansåg han sig skapa den enda möjliga förutsättningen för att längre fram kunna återupptaga sina yttre planer. För honom stod det klart, att det läge, som genom Brömsebrofreden uppstått, icke länge kunde bli bestående. Sverige, upphofvet till Danmarks motgångar, måste erfara, att det icke vore allsmäktigt. Danmark skulle först hämta krafter och ordna sitt försvarsväsende både till lands och sjöss. Det skulle sedan tillfoga grannen det nederlag, som icke blott skulle störta honom från hans nuvarande höjd utan också gifva Danmark tillfälle att på hans bekostnad i Tyskland återupptaga de nu stäckta planerna.

Det lider intet tvifvel, att dessa konungens planer i Danmark hade många anhängare. Men det var icke så lätt att frammana viljan till de personliga uppoffringar, som fordrades för målets vinnande. Skulden för krigets olyckor vältrade man på konungen, och i stället för att underlätta reste man alla möjliga hinder i vägen för bristernas afhjälpande. Äfven med god hjälp hade detta arbete icke varit lätt. Stor nöd rådde i landet. Allmogen klagade öfver tunga skatter. Bland krigsfolket förmärktes en stark jäsning på grund af soldens otillräcklighet eller uteblifvande. Adeln var icke hågad att åtaga sig några större »besvär».[1]

Redan före fredsslutet hade konung Kristian vidtagit förberedelser för ett ständermöte i Köpenhamn för öfverläggningar om »soldateskans contentement» och huru landet ånyo skulle bringas på fötter. Då det inemot midten af augusti sammanträdde, blef dess främsta uppgift att bestämma om öfverflödiga

[1] Durel till K. M:t 4 juni 1647. *Danica.* — Durel till Karl Gustaf 23 april 1647. *St. S.*

truppers afskedande och att öfverväga, huru landets försvarsväsen skulle ordnas. Från alla håll uttalades önskvärdheten af att hären minskades, men förslag framställdes tillika om en omorganisation af hela arméväsendet. Förhållandet mellan konungen och ständerna var emellertid långt ifrån det bästa. Särskildt däröfver blef konungen misslynt, att adeln icke ville ersätta honom för de penningutlägg, som han under kriget gjort för kronans räkning, och med anledning däraf gjorde han svårigheter i fråga om att uppfylla en del af adeln framställda kraf. Men konungen kunde icke i längden fortsätta med sina försträckningar[1], och riksrådet uppmanades tillse, hur kronans inkomster skulle kunna bringas upp till en sådan höjd, att de räckte till såväl hofhållningen som regeringen och försvarsväsendet. Konungen var icke sinnad att låta de finansiella förhållandena vara i sitt gamla skick. En reglering af förhållandet mellan inkomster och utgifter måste vidtagas[2], och Ulfeldt fick uppmaning att gifva uppgift på hur stora rikets inkomster voro. Till räntmästarne utfärdades befallning att inkomma med redogörelse för alla kronans inkomster i Danmark och Norge, med undantag för sundstullen.

Konungens och kronans ekonomiska ställning var långt ifrån gynnsam, äfven om någon öfverdrift ligger i konungens yttrande, att orsaken till att han icke kunnat uppfylla alla sina penningförpliktelser var den, att han i 14 år icke kunnat få, hvad riksrådet lofvat honom. Stora utgifter till olika ändamål, främst till soldaternas sold, lågo stadigt öfver, och rikets skuldbörda var tyngande.[3] Många planer att skaffa pengar uppgjordes. Bland

[1] »Der (i handfästn.) staar uel om Adelen, att dii skal promoueris, Mens yndted sa, at dy skal haffue kronens lehn saledis, at dy skal haffue pengen och Ieg Pungen med lyden tack och mynder tyeniste, Naar behoff görris. Ieg haffuer Nu saat myt godtz, Penge, Sölff och guld med helbreden tiil Och saat den krone, Ieg Er krönit med, y pandt för Penge, paded Ieg kan Redde myt Erliige Naffn.» Konungen till Chr. Thomesen 8 dec. 1645. *Chr. IV:s Br.* VI, s. 114.

[2] »Wyl gud y himmelen vnde mig hylbredden, da uyl Ieg med hans Nadis hiielp Och Riigens Radtz bystand Sette Riigerne y En Sycker och Reputerlig tylstand Och uden Nogens hyelp komme tylrette med myt Eiigit dondt Sauell som med aldt ded, som kronen med Rette kan tilfalde bade tiil Landtz och wandtz.» Konungen till Chr. Thomesen 8 dec. 1645. *Chr. IV:s Br.* VI, s. 113.

[3] Sonen hertig Fredriks underhåll har tydligen tagit stora summor i anspråk. Och till dennes diplomatiska förhandlingar har fadern fått bidraga. En beskickning till Stockholm för afgörande af frågan om Bremen kräfde mycket pengar. Hertigens böner om hjälp hade så mycket större fog för sig, som af de 12 000 riksdaler, som hade lofvats honom årligen under kriget, endast omkring 500 utbetalats. En begäran af hertigen om förhöjning af anslaget till hans hof-

annat framkastade konungen i bref till kanslern Christian Thomesen den 9 februari 1646 tanken att få pengar af Spanien mot afträdelse af ett stycke land. En del kreditorer sökte man hänvisa till att taga betalning i spanskt salt, som enligt öfverenskommelsen mellan Danmark och Spanien 1641 skulle levereras till ersättning för skador tillfogade den danska handeln af spanska kapare men som blott till en del hade blifvit aflämnadt.[1] Ett förslag till förbättrande af kronans inkomster på Island gjordes. Som svar på ett af rådet framburet förslag af den 27 mars 1646, hvari det uttalade sig för att icke göra någon skillnad mellan konungens och rikenas inkomster och utgifter och hvari det framhöll, att landets fattigdom icke tilläte några nya bördor utan att utgifterna snarare borde minskas, föreslog konungen påläggande af en allmän konsumtionsskatt. En sådan kom också att påbjudas med rådets samtycke den 30 maj.[2] Genom en förändring af villkoren för mottagandet och besittandet af län hoppades konungen icke oväsentligt kunna höja kronans inkomster. Redan i april 1645 hade han af rådets ledamöter äskat ett uttalande angående en möjlig förhöjning af kronoinkomsterna genom en ökning af länens afgifter. Af rådets några månader senare aflämnade svar, hvari det förklarade sig bestämdt afråda hvarje ändring i länsväsendet, lät konungen sig icke afskräcka. Den 31 maj 1646 utfärdade han en förordning[3], enligt hvilken län på afgift skulle bli den hufvudsakliga formen för kronans utlämnande af gods.[4] Afsikten, kronoinkomsternas

---

stat kunde icke uppfyllas i den utsträckning, som denne hoppats, och han måste nöja sig med beklagande öfver att man icke kunnat göra mer för honom. *Chr. IV:s Br.* VI, ss. 137 f., 154 f.

[1] Den återstående saltmängden, som icke hade blifvit öfverlämnad inom de aftalade sex åren, blef föremål för nya öfverläggningar, och en öfverenskommelse afslöts 1649 i Madrid af danska resid. Henrik Villumsen Rosenvinge och don Manuel Pantoja y Alpuche, enligt hvilken det resterande saltet skulle aflämnas under tre år från den 1 jan. 1650, 1/3 för hvarje år. GIGAS, s. 95.

[2] *Chr. IV:s Br.* VI, ss. 122, 135, 137, 140, 144, 165.

[3] Rådet försökte opponera sig mot konungens anspråk på handlingsfrihet i denna punkt, men denne ansåg sig ha rätt att utan rådets gillande härom fatta beslut. I bref till Corfits Ulfeldt den 29 april skrifver han: »At sette Lehnen Endten höydt Eller laudt, Item fa dem ud på Regenskab Eller på affgiifft, ded kommer Riigens Rad inted ued, mens mig allene». I handfästningen 1596 finns icke heller någon antydan om konungens skyldighet att inhämta rådets samtycke för en förändring i ifrågavarande hänseende. Det är endast, då det gäller förläningens utdelande till utländsk man, som rådets vilja har någon afgörande betydelse. *Chr. IV:s Br.* VI, s. 158. — *Aarsberetninger fra Geheimearkivet* II., s. 104.

[4] 1500-talet hade för länsväsendet betydt en utveckling i monarkisk riktning. Från att under Fredrik I:s tid adelns inflytande på länsväsendet varit

ökande, är tydlig. Det tilltagande antalet öde gårdar på godsen hade medfört, att allt större summor undandrogos från arrendeafgiften. Nu vore meningen, att en viss summa af länsinnehafvaren skulle utkräfvas, oberoende af förhållandena på godset.[1]

Det spända förhållande mellan konungen och rådsherrarne, som genom dylika förordningar fick näring, fortfor länge, och ovilligheten att göra något för att konungen skulle få ersättning för sina förlorade pengar framträdde vid flera tillfällen. Man sökte snarare lägga nya utgifter på konungens privata kassa. Den i Osnabrück anställde sekreteraren Kleins underhåll ville man t. ex. lägga på konungen, hvilket denne emellertid bestämdt afvisade. Att återbetala konungens försträckningar förklarade rådet ännu i april 1647 vara omöjligt. Vid ett i juli i Odense hållet ständermöte åtogo sig alla stånden bevillning. Men någon enighet mellan konung och ständer, enkannerligen adeln, blef därför icke uppnådd. Den förres planer på länsväsendets omläggning, genast mottagna med det häftigaste motstånd och dittills ej i praktiken tillämpade, vållade ännu inom adeln förbittring och oro, och ett förslag om rusttjänstens ersättande med en skatt vann icke sympatier. Konungen förmådde icke i längden hålla fast vid sin gamla position. Ett i november samladt adelsmöte fick bevittna hans reträtt, förberedd sedan någon tid tillbaka och underlättad genom adelns erbjudande af ökad rusttjänst. Ett öppet bref af den 23 november förklarade det vara konungens afsikt att icke längre fasthålla vid sina planer om förändring af länens afgifter och rusttjänsten, planer, som uteslutande hade sitt upphof i den rådande stora bristen på pengar.[2]

öfvervägande blir det så småningom konungamakten, som blir allenarådande. Kristian III, som genom sin länsordning 1557 gaf riktlinjerna för denna utveckling, bryter så småningom med den gamla traditionen med förläning på lifstid och gör länsinnehafvaren till ett slags förvaltare med fast lön, »saa lange vor Naade tilsiger». Län på räkenskap blir nu det vanliga. Denna utveckling i monarkisk riktning fortgår under Kristian III:s son Fredrik II, och den växer sig så stark, att den icke ens under den högadliga förmyndarestyrelsen för Kristian IV blir afbruten. Medlen bli något annorlunda. Fredrik II anser i motsats mot fadern formen af län på afgift vara för kronan fördelaktig och börjar ånyo tillämpa denna form, hvilken sedan vinner allt större sympatier. Men denna adelns fria och självständiga ställning främjande förläningsform tillåtes icke nu såsom förr göra intrång på konungens och kronans höghetsrättigheter. Erslev, *Konge og Lensmand*, ss. 127, 133, 153, 180.

[1] *Aktstykker*, ss. 87, 211. — *Chr. IV:s Br.* VI, s. 31.

[2] Trots konungens försäkran om motsatsen kan det knappast betviflas, att hans undfallenhet till stor del är att tillskrifva rädslan för att han vid fortsatt

De svårigheter, som konungen hade att bekämpa i finansiellt hänseende, hade helt naturligt sin djupa inverkan särskildt på försvarsväsendet, hvars lyftande ur dess förfall låg honom särskildt om hjärtat. Redan kort före fredsslutet i augusti 1645 tog han initiativet till en undersökning om möjligheterna för rikets sättande i försvarstillstånd och ständerna, som den 11 augusti sammanträdde, gaf han genom rådet förmaning att grundligt öfverväga och betänka, »paa hvad Maneer vores kjære fælleds Fædreneland igjen kan bringes paa Fode og sættes i Positur». För att möjliggöra de öfverflödiga truppernas afskedande beviljade de olika ståndén ett anslag. Adeln lofvade att göra nya uppoffringar för rusttjänsten och fästningsarbetenas understöd. Borgerskapet täflade med adeln i fråga om att lämna bidrag till fästningarnas förstärkning och erbjöd sig att fördubbla landtvärnsrytteriet. Men trots detta tillmötesgående mot konungens sträfvanden voro bevillningarna otillräckliga, och frågan om skuldens afbetalning hade man lämnat obeaktad. Lika otillräckliga voro de åtgärder till penninganskaffningar, som af provins- och ständermöten under den närmaste tiden företogos. Härens försättande på fredsfot gick under sådana förhållanden mycket långsamt och blef icke genomfördt förrän i slutet af år 1646, då det värfvade fotfolket bragts ned till ungefär hälften af styrkan före kriget. Missnöjet bland soldaterna öfver den bristfälliga utbetalningen af deras sold grep omkring sig, och faran för upprorsrörelser var mer än en gång hotande. Hvad som gjordes för försvarsväsendets förbättring kom därför att mycket litet motsvara konungens önskemål. Han sökte emellertid använda de medel som stodo tillbuds till att förbättra fästningsanläggningarna, särskildt vid Malmö, Kristianstad och Kristianopel. Flere förordningar utfärdades om arbeten på Köpenhamns försvarsverk. För flottans iståndsättande var konungen mycket ifrig, och han var exempelvis i början af 1646 angelägen om att fartyg, som funnos kvar efter kriget, skulle utrustas för att vid öppet vatten vara klara att löpa ut. För nybyggnader var han out-

---

vägran skulle gå miste om att se sin son Fredrik vald till tronföljare. Rådets hotelser i ett bref den 16 nov. förfelade icke sin verkan. *Chr. IV:s Br.* VI, ss. 251, 354. — FRIDERICIA, *Adelsvælden*, ss. 3, 9. — SLANGE, ss. 1453, 1457, 1458. — *N. H. T.* V, s. 367. — Durel till K. M:t 19 juli 1647. *Danica.*

tröttligt verksam, härvidlag understödd af framför andra ståthållaren i Norge Hannibal Sehested.[1]

Den svenske residenten i Helsingör, Magnus Durel, som på försommaren 1646 anlände till Danmark, har i sina depescher till K. M:t och sina bref till enskilda personer i allmänhet icke några gynnsamma omdömen om de inre förhållandena i Danmark vid denna tid. Han konstaterar, att man på sina håll hyser ett lifligt intresse för att landets försvarsväsende åter skall sättas i stånd, och han framhåller det myckna talet om såväl arméns reorganisation som nybyggnader till flottan. Men oenigheten mellan konungen och rådet utöfvar en förlamande inverkan och ger ibland intryck af fullständig brist på regeringsmyndighet.[2] Konungen är, skrifver Durel till Axel Oxenstierna den 4 december 1646, »onder och gammal». Han lefver kvar i sitt gamla hat mot Sverige. Revanchetanken har i honom sin trognaste anhängare, men de svåra inre förhållandena göra hans fiendskap mera märkbar i ord än i handling. Hans egna försök att ge ett godt föredöme i personliga uppoffringar[3] för åstadkommande af medel till landets försvarsväsen ha icke någon inverkan på ständernas obenägenhet att åtaga sig nya pålagor.[4]

Fredrik III:s första år medföra icke någon väsentlig förändring till det bättre. Motståndet vid kungavalet hade nödgat

---

[1] Hammerich i *N. H. T.* V, ss. 349, 351, 357, 360. — Rockstroh i *D. H. T.* 8 R. I, s. 420. — *Chr. IV:s Br.* VI, ss. 127, 152. — *Kjöbenhavns Diplomatarium* V. ss. 303—307. — Schumacher till Wulffrath 11 nov., 30 dec. 1645, 30 jan., 6 febr. 1646; Schute till Johan Oxenstierna 28 aug., 2 okt., 13 nov., 4 dec. 1646, 5 febr. 1647; Durel till d. s. 31 jan. 1647. *Ox. S.*

[2] Denna oenighet ansågs delvis förorsakad af riksrådets fruktan att konungen med en stark krigsmakt skulle bli alltför mäktig och åter draga in landet i krigiska äfventyr. Axel Oxenstierna till sonen Erik 25 dec. 1646. *E. 385. U. U. B.*

[3] Hans beslut att förminska sin hofstat kan knappast afse något annat än att göra besparingar till försvarsväsendets fromma. Durel till K. M:t 6 nov. 1646. *Danica.* — Hur konungen i allt tänker på besparingar ses bl. a. äfven af hans sätt att mottaga de ryska sändebud, som på eftersommaren 1646 anlände till Köpenhamn. Konungen var vid detta tillfälle i Holstein. Kanslern Christian Thomesens förslag att de skulle befordras vidare till det ställe, där konungen var, vinner icke hans gillande, utan han önskar, att de i Köpenhamn skola invänta hans återkomst. »Tii att Reiisse herud och tilbage Igen, wylle koste tregange saa megiit, som ded kan koste, att dy bliiffuer der, Indtill Ieg, om gud uyl, komme tillstede». — Prins Kristians badresa till Tyskland 1647 fick icke ske med den stora apparat, som man för konungen uppgifvit vara meningen, då de af konungen för ändamålet upplånade penningarna i så fall icke alls skulle förslå. *Chr. IV:s Br.* VI, ss. 185, 254.

[4] Durel till K. M:t 6 nov. 1646, 4, 25 juni 1647. *Danica.* — Durel till Axel Oxenstierna 6 nov., 4 dec. 1646, 3 sept., 22 okt. 1647. *Ox. S.*

Fredrik till en del betydelsefulla medgifvanden i fråga om sina kungliga befogenheter, och adelsmännens maktfullkomlighet, kulminerande hos svågerpartiets självfrådiga magnater, satte till en början snäfva skrankor för den föga populäre konungens regeringsmyndighet. Den alltmera framträdande oenigheten bland gamle kung Kristians högadliga svärsöner banade visserligen vägen för ett nedslående af adelsväldets mest synliga och tryckande former, men penningnödens fortvaro utgjorde länge ett verksamt hinder för ett initiativkraftigt och målmedvetet nydaningsarbete. Misstron ståndén emellan skapade fruktan för att en stark armé skulle bli ett farligt vapen i händerna på något enskildt stånd till de öfrigas undertryckande, och den redan strax efter freden 1645 af konung Kristian lifligt påyrkade »armaturen» befann sig ännu år 1650 till största delen på förslagets stadium.[1]

* *
*

Om konung Kristian ansåg, att Brömsebrofreden snarare var ett stillestånd än en verklig fredsuppgörelse, tänkte han ungefär detsamma som åtskilliga svenska statsmän. Men hvarför freden måste bli kortvarig, därom gingo meningarna fullständigt åt motsatt håll. Den danske konungens uppfattning var föranledd af harm och förbittring öfver nederlaget och af förhoppning om vapenlyckans återvinnande under en ny kraftmätning. Svenskarne däremot ansågo sig ha fått alltför liten vinst af kriget i proportion till sina framgångar, och de höllo det för sin trygghet nödvändigt att med det snaraste taga i besittning de områden, som genom omständigheternas tryck gått dem ur händerna. Det närmaste målet hade de vunnit genom danskarnes förjagande från den tyska fredskongressen och deras försvagande, så att de för Sveriges fiender blefvo mindre eftersträfvansvärda som bundsförvanter. Sverige hade samtidigt fått sin prestige högst väsentligt ökad tack vare det lysande sätt, hvarpå de svenska vapnen på alla håll slagit rikets fiender. Det hade visat sig mäktigt af en förvånansvärd kraftutveckling och i

[1] Durel till K. M:t 14, 28 apr. 1648; odateradt, men skrifvet i maj 1650. *Danica.* Det senare är delvis af samma innehåll som Durels bref till Karl Gustaf 12 maj 1650. Tryckt hos BECKER I, s. 40. — Durel till Axel Oxenstierna 5 okt. 1649, 18 jan., 26 apr. 1650. *Ox. S.*

stånd att under dugliga statsmäns ledning tillvarataga sina segrars frukter.

Omedelbart efter fredens afslutande i augusti vidtogos åtgärder för att med det svenska moderlandet införlifva de nyvunna landsdelarne. För att icke någon tvist skulle uppstå hade fredstraktaten försetts med noggranna bestämmelser om hur ut- och inrymningen af fästningarna på ömse sidor skulle försiggå. Den 28:de artikeln i fredsfördraget stadgade, att, sedan ratifikationerna vederbörligen utväxlats — hvilket enligt den 46:e artikeln skulle ske den 13 september vid Markaryd i närvaro af ett riksråd och en sekreterare från hvartdera landet — skulle Halmstad och Varberg den 16 september öfverlämnas i svenskarnes händer, under det att danskarne samma dag skulle komma i besittning af Landskrona och Helsingborg. Därpå skulle svenskarne omedelbart draga sina trupper från Skåne, Blekinge och de öfriga provinser, som stannade under danskt välde, allt under iakttagande af den största ordning och till så litet obehag för befolkningen som möjligt. Den 23 september skulle detta vara verkställdt. Så snart Halmstad och Varberg öfverlämnats, skulle befälhafvande generalen i Skåne underrätta svenskarnes militära ledare i Jutland och Holstein därom och befalla dem att utan dröjsmål utrymma Jutland, Slesvig, Holstein, Stormarn, Ditmarsken och Pinneberg. Dock finge därvarande befästa platser fortfarande hållas besatta intill en senare bestämd dag. Den 31 oktober skulle danskarne vara försvunna från Jämtland och Härjedalen, liksom också från Ösel och Gotland. Hvad de sistnämnda öarna beträffar, kunde svårigheter yppa sig för svenskarne att infinna sig där just på den bestämda dagen, då storm och oväder kunde göra deras färd oberäknelig. Kommo de före den utsatta dagen, skulle de tillåtas landstiga och utanför resp. städer Visby och Arensburg invänta den för utrymningen bestämda dagen. Blefvo de åter försenade, skulle detta ej vara något hinder för att något senare än ämnadt var träda i besittning af de nya områdena. Den sista oktober skulle svenskarne å sin sida lämna Bornholm och Hammershus, Christianspris och Pinneberg. Om alla fasta platsers utrymning gällde, att det endast vore fråga om själfva befästningarna, icke därtill hörande ammunition och förråd.[1]

[1] Boeclerus, s. 33. — *Sverges Traktater* 5:2, ss. 616 f., 625. — Instr. för G. Horn 30 aug., K. M:t till d. s. 7 sept. 1645. *R. R.*

Från svensk sida visades mycken ifver att icke försumma dagen för utväxlingen af ratifikationerna af fördraget. Tiden var knappt tillmätt till blott en månad. Den 23 augusti begärde drottningen af fredskommissarierna att skyndsamt få ett exemplar af fredsinstrumentet, för att ratifikationen måtte i tid kunna göras färdig. Till att å svensk sida verkställa utväxlingen utsågs först generalmajoren Lars Kagg jämte sekreteraren Israel Israelsson Lagerfeldt, men den förstnämnde fick kontraorder[1] och i hans ställe sändes till Markaryd herr Thure Sparre. På utsatt dag mötte de svenska kommissarierna där danska riksrådet Nils Trolle och sekreteraren Otto Kraag, och de båda ratifikationsinstrumenten utbyttes, granskades och gillades. Några svårigheter gjordes icke från den danska sidan, hur hård freden än var. Man var trots allt åtminstone för tillfället tillfredsställd med att kriget var slut. Man hade gått in på dessa villkor för att söka förekomma ännu hårdare.[2]

De i fredsfördraget aftalade formerna för krigets afveckling ha i allmänhet blifvit iakttagna, om också de speciella instruktioner, som af svenska regeringen utfärdades, icke i detalj kunde åtlydas. Befälhafvaren för de svenska trupperna i Jutland, öfverste Helmuth Wrangel mottog först den 26 september order att före månadens slut afmarschera från Jutland, Slesvig, Holstein, Ditmarsken och Stormarn, hvadan utrymningen af dessa områden först något för sent kunde medhinnas. Kommenderande generalen i Skåne, fältmarskalken Gustaf Horn fick den 7 september order att tåga till Halmstad och där den 16 september inlägga svensk besättning, samtidigt med att de svenska kommendanterna i Landskrona och Helsingborg öfverlämnade dessa städer i danskarnes händer. Horn själf hade emellertid den 16 september icke kommit längre än till Landskrona, hvarifrån han underrättade drottningen om, att han förordnat generalkrigskommissarien Sperling att i sitt ställe mottaga Halmstad.[3] Ofvan-

---

[1] Han skulle i stället bege sig till Varberg för att mottaga staden och där inlägga en svensk garnison.

[2] Boeclerus, s. 577. — Gjörwell, s. 207. — K. M:t till fredskommissarierna 23 aug., till L. Kagg 27 aug., 7 sept., till Th. Sparre 7 sept. 1645. *R. R.* — Lagerfeldt till Axel Oxenstierna 14 sept., 1645. *Ox. S.*

[3] Vid utrymningen af Halmstad sökte kommendanten Nils Krabbe göra en del svårigheter, fordrade kvittens på befästningarne etc. Han lämnade emellertid staden, då hans föreställningar icke visade sig ha någon inverkan på Sperling. C. O. Sperling till Axel Oxenstierna 20 sept., Lagerfeldt till d. s. 17 sept. 1645. *Ox. S.*

nämnda städer ha blifvit i behörig ordning å båda sidor aflämnade. Varbergs stad och slott blefvo samma dag, den 16, af generalmajoren Lars Kagg försedda med svensk garnison. I Halmstad förordnades till kommendant generalmajoren Casper Otto Sperling och i Varberg öfverstelöjtnanten Capell.[1]

Till besittningstagandet af de nyförvärfvade provinserna hörde också affordrandet af trohetsförsäkringar från de nya svenska undersåtarne. Gustaf Horn fick i bref af den 7 september af regeringen utförliga instruktioner, huru det skulle tillgå vid trohetsedens aflåggande. Sedan landsständerna i Halmstads och Laholms län församlats, skulle underrättelse lämnas dem om innehållet i fredsfördraget, enligt hvilket de blifvit befriade från »all obligation» till konungen af Danmark. De som önskade bo kvar på sina gamla platser skulle aflägga ed till sin nye härskare. De som icke ville gå eden skulle tillåtas kvarstanna ett år i landet för att hinna göra sig af med sin fasta egendom. De måste dock förbinda sig att under denna tid uppträda lojalt, då de i motsatt fall ögonblickligen måste lämna landet. I Halmstads län inkallades landsständerna till den 23 september för att aflägga trohetseden. I Varbergs län bestämde Kagg edens aflåggande till den 22 september.[2]

För Gotlands införlifvande med Sverige svarade den till öns förste svenske landshöfding utsedde amiralen Åke Hansson Ulfsparre. Öfverste Knorrings regemente skickades som garnison till Visby.[3] Ösel fick till guvernör den gamle Anders Eriksson Hästehufvud[4], och till kommendant i Arensburg utnämndes öfverste Wilhelm von Maul. Ett försök att förhindra Ösels öfvergång till Sverige gjordes vid denna tid från polskt håll. Konung Vladislav lät, i afsikt att själf komma i besittning af ön, afsända Johan von Berg för att inleda förbindelser med

---

[1] GJÖRWELL, s. 207 f. — K. M:t till G. Horn 7, 24 sept., till L. Kagg 24 sept. 1645. *R. R.* — G. Horn till K. G. Wrangel 19 sept. 1645. *Skokl. S.* — Helmuth Wrangel till G. Horn 28 sept. 1645. *Bj. S.*

[2] K. M:t till G. Horn 7 sept. 1645. *R. R.* — Lagerfeldt till Axel Oxenstierna 20 sept. 1645. *Ox. S.*

[3] Ulfsparre till Axel Oxenstierna 14, 20 okt. 1645. *Ox. S.*

[4] Att denne förflyttades från sin post i Riga torde måhända ha berott på en oenighet mellan honom och generalmajor Erik Stenbock, emedan den senare i egenskap af befälhafvare för infanteriet i Lifland gjorde anspråk på öfverkommandot äfven öfver garnisonen i Riga. Jfr Axel Sparre till K. M:t 26 febr. 1645. *Skrifvelser till K. M:t. Kristinas tid.*

den öselska adeln. Berg var försedd med ett manifest, hvari konungen gjorde anspråk på Ösel och protesterade mot de af Sverige och Danmark öfverenskomna fredsvillkoren rörande ön. Vladislav ansåg, att Ösel af gammalt tillhörde Lifland och att det således icke kunde afträdas af Danmark. För öfrigt hade konung Kristian hos Vladislav pantsatt en mängd egendomar och Ösel vore närmast att betrakta som ett hypotek för dessa. Någon framgång hade emellertid icke den polska beskickningen. Den polske kommissarien blef fängslad och förd till Riga, men han blef senare frigifven. Affären vållade en tillfällig skärpning i det redan förut spända förhållandet till Polen. Man räknade exempelvis i Brandenburg med möjligheten af en brytning, då man ansåg, att Sverige, om det hade tillfälle därtill för det tyska krigets skull, gärna mot Polen skulle vilja rikta ett liknande slag som emot Danmark. En konflikt undveks emellertid genom den franske ambassadören i Warschau de Brégys bemedling och svenskarnes eftergift i fråga om påtänkta straffåtgärder.[1]

Hvad de båda norrländska provinserna angår, fick landshöfdingen öfver Stora Bergslagen Johan Berndes i uppdrag att införlifva dem med det svenska statsområdet och mottaga invånarnes ed. På bestämd dag, den 31 oktober, skedde deras öfverlämnande vid Frösö skans af lagmannen öfver Trondhjems amt Peder Alfson i stället för den af sjukdom hindrade landshöfding Fredrik Urne.[2] Efter att ha mottagit jämtarnes ed afsände Berndes till bergmästaren öfver Stora Kopparberget Hans Philip order att för befolkningen i Härjedalen förkunna, att det danska väldet vore slut. Denne infann sig omkring den 12 november i Sveg, där Urnes ombud kapten Erik Blix till honom öfverlämnade en jordebok och en nyckel till Ryssmyre skans. Förvaltningen af provinserna ordnades så, att Jämtland

---

[1] Gahne, s. 2 f. — Slange, s. 1364. — Pufendorf XVII, § 126. — Heimer, s. 32. — *S. R. P.* XI, ss. 163, 196. — Gärtner VII, s. 582. — Gjörwell, s. 214. — Meinardus III, ss. 348, 373. — K. M:t till Ulfsparre 22 sept., till Anders Eriksson 26 sept., 28 nov., till Maul 30 sept. 1645. *R. R.* — Axel Oxenstierna till Per Brahe 28 febr. 1646. *Skokl. S.* — Hästehufvud till Axel Oxenstierna 8 nov. 1645. *Ox. S.*

[2] Johan Berndes' »Qviteringh» för Jämtland och Härjedalen 1 nov. 1645. *Sverige A. 1635—48. K. R. A.* — Härmed rättas uppgiften hos Modin, s. 9, om Urnes närvaro vid Frösön. Urnes namn var för öfrigt Fredrik och icke Jakob, som Modin uppger. *Norske Rigs-Registranter* VIII, s. 194.

blef eget landshöfdingedöme under riksjägmästaren Carl Hårdh, under det att Härjedalen ställdes under uppsikt af landshöfdingen öfver Helsingland, som vid denna tid var Ivar Nilsson Natt och Dag.[1] Hårdh kom dock aldrig att tillträda sin befattning, utan på hans post placerades öfverste Hans Strijk, som äfven erhöll Ångermanland och Medelpad.[2]

Så långt blefvo de nyvunna områdena införlifvade med Sverige efter de i fredsfördraget angifna linjerna. För fastställandet i detalj af gränsen mellan Halland och Skåne kräfdes en särskild öfverenskommelse, hvilken emellertid undertecknades den 28 februari 1646 efter fem dagars förhandlingar mellan de därtill utsedda kommissarierna, på den svenska sidan riksrådet Seved Bååt, generalmajoren och guvernören Casper Otto Sperling samt sekreteraren Israel Israelsson Lagerfeldt och på den danska Kristoffer Ulfeldt och Iver Krabbe.[3] Lika lätt afgjordes däremot icke frågan om gränserna för provinserna Jämtland och Härjedalen. Under kriget hade som bekant de två socknarna Särna och Idre, nu belägna i nordligaste Dalarne, blifvit eröfrade genom prästen i Elfdalen Daniel Buscovius' härnadståg.

---

[1] I ett bref från drottningen den 23 aug. 1645 kallas han landshöfding öfver Gestrikland, Medelpad, Helsingland och Ångermanland och den 21 aug. 1646 landshöfding öfver Gestrikland, Härjedalen och Helsingland. *E. 398. U. U. B.* — Jfr *S. R. P.* XI. ss. 186. 196.

[2] *S. R. P.* XI. s. 217. — *Axel Oxenstiernas skrifter och brefväxling* II:11. s. 295. — K. M:t till Hårdh 17 sept., till Berndes 8 okt., till Strijk 18 okt., instr. för Berndes 9 okt. 1645. *R. R.* — J. Berndes till Hans Philip 2 nov., Hans Philips qvitering på Härjedalen 12 nov. 1645. *Sverige A. 1635—48. K. R. A.* — En fråga af mycket stor vikt var den om garnisonernas storlek i de nyförvärfvade städerna. Den var föremål för omsorgsfulla öfverläggningar såväl bland de militära ledarne som i rådet. Man var på det klara med nödvändigheten att ha styrkor tillräckliga för att »hålla borgerskapet i huden», men man var tillika angelägen om att garnisonerna icke skulle bli alltför stora, då man behöfde alla de trupper, som icke voro absolut oundgängliga för rikets försvar, till kriget i Tyskland. Förstärkningars afsändande till Tyskland förbereddes med kraft af den svenska regeringen efter det danska krigets slut, och man sökte för detta ändamål värfva äfven trupper, som närmast tjänat Danmark. Till de svårigheter för truppernas transport till Tyskland, som bristen på fartyg vållade, kommo emellertid betänkligheter mot att alltför mycket blotta det egentliga Sverige, innan danskarne hade hunnit afskeda sitt krigsfolk. Det beslöts också att låta planerade truppsändningar till Tyskland detta år anstå. K. M:t till Erik Ryning 27 aug., till Gustaf Horn 30 aug., 7, 17, 24 sept., till Åke Hansson 3, 22 sept., till Lennart Torstenson 13 okt. 1645. *R. R.* — M. G. de la Gardie till K. M:t utan datum men tydligen skrifvet i sept. 1645. *Skrifvelser till K. M:t. Kristinas tid.* — Gustaf Horn till K. G. Wrangel 5 sept., 8 nov. 1645. *Skokl. S.* — Kristina till Gustaf Horn 30 aug. 1645. *Bj. S.*

[3] Kommissarierna sammanträffade den 23 februari vid Storsjön på gränsen, där Skåne, Halland och Småland stöta tillsammans. Det svenska gränsafskedet

Allmogen därstädes hade bragts att svärja trohetsed till den svenska drottningen och förklara sig icke längre vilja lyda under det dansk-norska väldet. I Brömsebrofördraget blef denna eröfring icke uttryckligen nämnd. Den 25:e artikeln, som behandlar de danska landafträdelserna, säger endast, att den danske konungen till Sverige afstår Jämtland och Härjedalen »saauiit befindis aff bemeldte Herdalen, at ligge paa den suendske side wed fielden». Från svensk sida häfdades, att detta obestämda uttryck skulle omfatta Särna och Idre såsom delar af landskapet Härjedalen[1], under det att danskarne förfäktade, att socknarna icke i freden afträdts till Sverige, då de aldrig tillhört Härjedalen. Bästa beviset därför vore, att detta landskap tillhört Trondhjems stift och län, under det att Särna och Idre räknats till Akershus län och Oslo stift.

Från svensk sida vidtog man åtgärder för att trygga besittningen af de båda eröfrade socknarna. Någon motsträfvighet från invånarnes egen sida mot de vidtagna åtgärderna kunde icke förmärkas. I december 1645 skickade de till Stockholm såsom sin representant bonden Per Eriksson för att ge försäkringar om sin trohet, och de andraganden han samtidigt gjorde blefvo utan någon svårighet beviljade, då de endast rörde sig om förut under det danska väldet åtnjutna förmåner. Nya sådana beviljades dessutom för att undanrödja alla anledningar till ett affall. I april 1646 utfärdade befallningsmannen Anders Jöransson en kallelse till allmogemännen i de båda socknarna att komma till Mora den 23 juni och betala skatt. För att göra förbindelsen med svenskt område lättare gaf han samtidigt

---

undertecknades i Laholm, det danska i Båstad, båda den 28 februari. Larsson, *Halland*, s. 27. — Fullmakt för gränskommissarierna till Halland 14 jan. 1646 i *Samlingar utgifna för de skånska landskapens historiska och arkeologiska förening* I, s. 2 f. — Gränsafskedet 28 febr. 1646 i *Sverges Traktater* 5:2, s. 643 f. — Lagerfeldt till Axel Oxenstierna 3, 14, 28 febr. 1646. *Ox. S.* — Kristian IV:s fullmakt för Ulfeldt och Krabbe 9 okt. 1645. *Sverige A. 1635—48. K. R. A.*

[1] Svenska regeringen var angelägen om att de vaga bestämmelserna vid fredsexekutionen icke skulle leda till någon förminskning af det område, som Danmark skulle afträda. Då Johan Berndes sändes för att å kronans vägnar mottaga Jämtland och Härjedalen, fick han i sin instruktion uppmaning att fara omkring i de båda landskapen, undersöka dem och taga reda på hvar gränsen emellan dem gick, men han fick tillika en vink om att han borde så långt som möjligt »extendera Jämptlandh och Herredals Gräntzar in åth Norghe», visserligen med följande af »fjällryggen, som rätte skillnaden där emillan ähr, och billigt wara böör». Instr. för J. Berndes 9 okt. 1645. *R. R.*

order om att vägen mellan Elfdalen och Särna skulle iståndsättas.[1]

På ledande håll i Danmark-Norge började man snart uppmärksamma de båda socknarna. I april 1646 skickade ståthållaren i Norge Hannibal Sehested en förmaningsskrifvelse till allmogen. Då socknemännen icke som vanligt erlade sin skatt till de norska tjänstemännen, sände fogden i Österdalen Christen Jensen en bestämd uppmaning till skattens erläggande. Förgäfves. Han fick af bönderna ett nekande svar med den motiveringen, att man i Sverige hotade dem och förklarade, att socknarna enligt fredsslutet i Brömsebro för framtiden skulle lyda under Sverige. För säkerhets skull hade en man sändts till den svenska drottningen för att höra efter, hur med saken egentligen förhölle sig, och då hon bekräftat afträdelsen, kunde de icke göra annorlunda än lyda Sverige. Enda förutsättningen för att de skulle trotsa de svenska hotelserna och fortfarande hylla det danska väldet vore, att de kunde vara säkra på att försvaras mot svenskarne. Att betala skatt på två håll vore icke deras mening.[2] Jensen kunde icke vara nöjd med böndernas hållning, och lät rapportera till högre ort hvad som förefallit. Konung Kristian, som vid denna tid var på besök i Norge, lät från Akershus i bref till Sehested sända en förmaning till de tredskande allmogemännen att bli lydiga undersåtar, men de hotelser, som bifogades, blefvo utan verkan. Sehested sökte i stället samla material för att bevisa det orättmätiga i de svenska krafven och gaf generalkommissarien i Norge Peder Wibe order att undersöka de akter, som angingo Särna och Idre. Det var från norsk synpunkt ett starkt intresse att få klart fastställdt, att

---

[1] *S. R. P.* XI, s. 256. — K. M:ts resolution angående Särna 24 dec. 1645. *R. R.* — And. Jöranssons bref till allmogen 7 apr. 1646. *Gl. kongl. Saml. 2635, 4:o. K. K. B.* — Kristian IV till P. Juel 20 dec. 1647. *Sverige A. 1635—48. K. R. A.*

[2] Från predikstolen i Särna kyrka hade en son till kyrkoherden i Elverum läst upp Hannibal Sehesteds bref till allmogen med uppmaning att som förut betala skatt. Landshöfding Johan Berndes sände med anledning häraf en skrifvelse till kyrkoherden i Elfdalen Petrus Laurentii, hvari han förklarade, att denne eller andra liknande uppviglare skulle fängslas och föras till Kopparberget. Karakteristiskt för den svenska ståndpunkten, som icke ville veta af någon diskussion om de båda socknarnas ställning, är Berndes' tvifvel om att det ifrågavarande brefvet verkligen varit från Sehested, då det vore alldeles stridande mot rikenas fördrag. Berndes till Petrus Laurentii 19 juni 1646. *Gl. kongl. Saml. 2635, 4:o. K. K. B.*

svenskarne icke hade med det till Sverige afträdda Härjedalen att göra.[1]

I början af 1647 gjorde Sehested en framställning i saken till landshöfdingeämbetet i Falun. Genom ett särskildt ombud, Jörgen van Delden, begärde han af landshöfdingen Johan Berndes upplysning, på hvilken grund svenska myndigheter kräfde skatt af allmogen i Särna och Idre. Enligt de mellan Sverige och Danmark-Norge gällande fördragen kunde det icke vara tvifvelaktigt, hvart de ifrågavarande områdena hörde. Berndes ansåg sig icke kunna på eget bevåg besvara den framställda frågan. Han hänsköt den till regeringen och erhöll den 6 maj föreskrifter, hur svaret skulle affattas. Detta visade icke några spår af tillmötesgående och utgjorde en om Sehesteds eget bref påminnande förklaring, att »begge desse Sochners situation och afskeden emellan Rijkerne, klarligen vthwijser hwadh hwart Rijke tillkommer.»[2]

Nästa gång Särna och Idre bragtes på tal var i början af 1648 genom den danske residenten i Stockholm Peder Juel, som af konung Kristian beordrats att taga upp saken. I en inlaga till drottning Kristina den 17 januari[3] erinrar han om det oefterrättlighetstillstånd, som nu är rådande i fråga om socknarna, och framhåller önskvärdheten af att man kommer till någon uppgörelse. Med skärpa vänder han sig mot det svenska påståendet, att Brömsebrofördraget skulle ge stöd åt krafvet på socknarnas öfvergång till Sverige. I den 25:e artikeln i detta fördrag nämndes ingenting om dem. Här stode endast, att Jämtland och hvad af Härjedalen, som låg på den svenska sidan om fjällen, skulle tillhöra Sverige. Det berodde då på, om Särna

---

[1] *S. R. P.* XI, s. 396. — *Norske Rigs-Registranter* VIII, s. 429. — Bönderna i Särna till Christen Jensen 6, 25 maj; Jensen till Sehested 23 juni, 2 juli; Sehested till Wibe 16 aug. 1646. *Gl. kongl. Saml. 2635, 4:o. K. K. B.* — I brefvet till Wibe uppmanar Sehested denne att undersöka svenskarnes gränser och »hvorledis det der med er beskaffen, om de nogen tiid have voeret til eller vnder Herdahlen», något som han anser kunna framgå af krönikor eller gamla länsbref.

[2] Th. Sehested, s. 94. — K. M:t till Berndes 6 maj 1647. *R. R.* — I detta bref hänvisas till ett medföljande koncept till svar på Sehesteds skrifvelse. Det är tydligen samma aktstycke, som, skrifvet med Axel Oxenstiernas hand, ligger bland dennes brefkoncepter 1645—48. *Ox. S.* Det är dateradt »Fahlun ... maj 1647» och hållet i Berndes' namn.

[3] P. Juel till drottning Kristina 17 jan. 1648. Danska beskickningars memorial. Kopior. *Danica.* — Kristian IV till P. Juel 20 dec. 1647. *Sverige A. 1635—48. K. R. A.*

och Idre hörde till Härjedalen och låge på den svenska sidan. Juel begärde, att detta med bevis skulle styrkas, och han förklarade, att, om sådana kunde presteras, de danska fordringarna genast skulle återtagas. Till stöd för dessa kraf anförde han det redan förut omnämnda faktum, att Härjedalen alltid hört till Trondhjems län och stift, de två socknarna däremot till Akershus län och Oslo stift, och hur bestämdt skilda åt områdena vore, menade han framgå äfven däraf att Härjedalen låg »nordanfjälls», Särna och Idre åter »sunnanfjälls». En svaghet i den svenska ståndpunkten fann Juel vidare däri, att någon »anvisning» på socknarna i enlighet med fredsfördragets 28:e artikel icke blifvit af danska kommissarier afgifven i likhet med hvad som skett i fråga om öfriga afträdelser. Han riktade slutligen ett angrepp mot svenskarne, därför att de lofvat beskydda allmogen mot eventuellt straff för deras under kriget gjorda affall från Danmark, och framhöll det otillbörliga i att understödja dem, som icke ville kännas vid sin rätta öfverhet.

Juels skrifvelse, som för öfrigt betonade de fredliga afsikterna hos den danska regeringen och förklarade saken icke vara af den vikt, att den skulle få skada det goda och förtroliga förhållandet mellan de båda rikena, fick icke något annat svar än ett upprepande af tidigare gjorda uttalanden. Drottning Kristina använde såsom stöd för *sin* ståndpunkt samma artikel 25 i Brömsebrofreden, som Juel åberopat för de danska anspråken. Det kunde icke vara af någon betydelse, om socknarne förut tillhört något annat län än det öfriga Härjedalen. De hade på grund af fredsfördragets bestämmelse om Jämtlands och Härjedalens afträdande öfvergått till Sverige, »j betrachtande af thet, att föreskrefne twenne Sochner *oemotsecycligen* innan om fiällen på Swenske sijdan ähre belägne». De hade samtidigt med de nämnda provinserna blifvit »anammade och wederkände» af svenska kommissarier. Den danske konungen kunde icke rättvisligen förtänka drottningen, om hon tillägnade sig det, som henne med rätta tillkom.[1]

Den svenska regeringen slog således alltjämt döförat till för de dansk-norska förklaringarna, att Särna och Idre icke alls hörde till Härjedalen. Den fäste större afseende vid att de båda sock-

[1] K. M:t resolution till P. Juel 16 febr. 1648. *R. R.*

narna med krigets rätt hade kommit i svensk besittning, och den ämnade icke lämna tillbaka den gjorda eröfringen. Den visste alltför väl, att de danska krafven icke voro afsedda att framkalla en väpnad konflikt, och den fann det därför icke vara behöfligt att söka gendrifva Juels påståenden om socknarnas administrativa separation från Härjedalen, en uppgift, som för öfrigt nog skulle ha stött på svårigheter.[1] Juel framställde emellertid inom kort begäran om att kommissarier måtte utses att på ort och ställe undersöka förhållandena, men utan resultat. På grund af Kristian IV:s kort härefter timade död inträder ett afbrott i den danske residentens verksamhet, men under sommarens lopp gör han ett nytt försök att få sin framställning beviljad. Först i slutet af oktober erhåller han ett svar, hvari drottning Kristina förklarar sig vilja tillmötesgå hans begäran och till den 3 juli följande år sända två ombud att möta danska underhandlare.[2]

På utsatt tidpunkt infunno sig de svenska kommissarierna, Johan Berndes, Klas Stiernsköld och Israel Lagerfeldt vid gränsen, men några danskar syntes icke till. Några förhandlingar kunde därför icke äga rum, och de svenska herrarne fingo nöja sig med att för egen del undersöka trakten och bestämma hvar gränsen borde gå. Orsaken till danskarnes uteblifvande förklarades från danskt håll vara den, att i svenska regeringens till Danmark sända resolution af den 26 oktober tidpunkten för mötet genom felskrifning satts till den *3 juni* i stället för *3 juli* och att en af danska kommissarierna, öfverste Georg Reichwein jämte ett par medhjälpare redan i början af juni varit vid mötesplatsen. I det i riksarkivet i Köpenhamn förvarade originalet till drottning Kristinas svar till Peder Juel står mycket riktigt 3 juni[3], men detta är icke beroende på en felskrifning. I stället

---

[1] Det kan icke bestridas, att Särna och Idre vid tiden närmast före sin öfvergång till Sverige hörde till Akershus län. Att de icke räknades till Härjedalen framgår bl. a. af de räkenskaper rörande detta landskap från tiden 1600—1645, som från Norge öfverlämnats till R. A. Enligt dessa indelades Härjedalen i Svegs och Heide (Hede) gäll samt Lill-Herrdals, Svegs och Heides tingslag. Några räkenskaper för Särna eller Idre finnas där icke upptagna. *Räkenskaper rörande Jämtland och Herjeådalen.*

[2] *S. R. P.* XII, s. 281. — Juel till drottning Kristina 20 juli 1648. *Danica.* — Resolution till Juel 26 okt., till konung Fredrik 26 okt. 1648. *R. R.* — Juel till Chr. Thomesen 8 juli 1648. *Sverige B. Relationer 1630—60. K. R. A.*

[3] Det samma dag affattade, direkt till danska regeringen ställda svaret har jag icke lyckats finna och vet således icke, om äfven på detta ändring af date-

har en mycket tydlig *radering* och ändring af det ursprungliga »juli» till »juni» företagits. Det blir då fråga om, hvar denna förfalskning gjorts. Det kan på goda grunder anses uteslutet, att detta medel tillgripits af svenskarne. För dem fanns ingen anledning att undvika ett sammanträffande. De hade snarare intresse af att få tvisten löst, då de knappast behöfde befara, att utslaget skulle gå dem emot.[1] Danskarne däremot hade endast fördel af ett uppskof med afgörandet till ett tillfälle, då de med större kraft kunde göra sina anspråk gällande. Deras motvilja mot förhandlingen framgår bl. a. af den omständigheten, att de omsorgsfullt undveko att reparera misstaget. Den 27 juni hade de svenska kommissarierna från Elfdalen sändt en underrättelse till de väntade danska underhandlarne, att de voro på väg till mötesplatsen och att de hoppades på utsatt dag vara vid Fulufjället. Först den 20 juli affärdades från Kristiania ett svar härpå af innehåll, att konung Fredriks order till sina kommissarier anvisat den 3 juni som mötesdag och att dessa icke ansågo sig utan särskild befallning kunna ingå på förhandling vid en annan tidpunkt. Icke heller brydde man sig om att lyssna till det erbjudande, som gjordes af Bengt Skytte under dennes besök i Danmark för att representera drottning Kristina vid det på hösten samma år i Köpenhamn firade kungliga barndopet. På hans förklaring, att den svenska regeringen vore villig att på nytt sända kommissarier till den norska gränsen, svarades afböjande, under hänvisning till att det var så sent på året.[2]

---

ringen företagits. I instruktionen för de dansk-norska kommissarierna, utfärdad den 9 april 1649, hänvisas emellertid icke till detta aktstycke utan till ofvannämnda till Juel riktade resolution. Instr. för kommissarierna till Härjedalen 9 april 1649. *Svenske Acta 1637—55. K. R. A.*

[1] Raderingen utesluter hvarje tanke på »error scribæ». I hvilket fall som helst borde en sådan knappast ha förekommit två gånger. Svenska regeringen anger nämligen i en ny skrifvelse till konungen af Danmark den 26 maj 1649 ånyo datum för mötet till den 3 juli. Originalet till detta bref har *icke* vare sig radering eller felskrifning. Från svensk sida hade man för öfrigt det intresset af en förhandling på gränsen, att Söderlidens socken i Jämtland, som icke blifvit nämnd vid provinsens inkorporering, vid samma tillfälle skulle officiellt »inrymmas». K. M:t till Durel 26 maj, till konung Fredrik 26 maj; fullmakt för kommissarierna till Härjedalen 31 maj. *R. R.* — Memorial för Bengt Skytte 24 juli 1649. *Svenskt Registratur 1647—54. Danica.* — Drottning Kristina till konung Fredrik 26 maj 1649. *Sverige A. Fredrik III:s Brevvexling med det svenske Kongehus 1648—69. K. R. A.*

[2] Svenska kommissarierna till de danska 27 juni; d. s. till K. M:t 2, 8 juli; danska kommissarierna till de svenska 20 juli 1649. *Gränshandlingar. Danica.*

Härmed afstannade förhandlingarna. De båda omstridda socknarna förblefvo under den svenska kronan. De danska försöken till deras återvinnande hade strandat. Anspråken upptogos längre fram i samband med krigsutbrottet 1657, då ett i Köpenhamn offentliggjordt krigsmanifest bland krigsanledningarna också nämner, att svenskarne orättmätigt tillägnat sig Särna och Idre. Någon uppgörelse angående de af danskarne häfdade krafven kom icke att äga rum. Resultatet af det svensk-danska kriget 1643—45 har på denna punkt blifvit bestående.

— Durel till Axel Oxenstierna 7 sept. 1649. *Ox. S.* — Drottning Kristinas resolution till P. Juel 26 okt. 1648. *Sverige C. Peder Juel 1648—55. K. R. A.* — Ett i *De la Gardieska Archivet* XI, s. 116, tryckt »Extract af Svenske Grentse Commissariernas Protocoll, hållet d. 2, 3, 4 Julii 1648 angående rätte grentseskillnaden emellan Jemptland och Norrige uti Jerna och Jdre socknar i Herrdalen» är feldateradt. Någon gränskommission 1648 har icke funnits. »Extractet» tillhör 1649 års kommissions protokoll och återfinnes i sitt sammanhang i *Gränshandlingar. Danica.*

Danmarks förbund med Frankrike.

Thuilleries diplomatiska verksamhet i Norden 1644—45 hade till en början endast gått ut på att så snart som möjligt få ett slut på kriget mellan Sverige och Danmark för att detta icke skulle hindra Sverige från att med alla sina krafter fullfölja kampen i Tyskland.[1] Den utvidgning af programmet, som genom ambassadörens personliga ingripande inträdde och som innebar, att Danmark skulle förmås att släppa sina förra förbindelser med det habsburgska partiet, åsyftade att stärka resultatet af hans medlingsverk och trygga det för en längre tid framåt. Det närmande äfven mellan de nyss försonade fienderna, som måste bli följden af den franske diplomatens sträfvanden, var emellertid möjligt endast under den förutsättningen, att freden verkligen medfört en varaktig lösning af deras inbördes tvistefrågor. Det hade varit att underskatta sitt eget verk, om Thuillerie tviflat på att det skulle kunna användas som brygga mellan de båda rivalerna. För honom kom emellertid hans eget lands intresse i första rummet. Allt hvad som gjordes för att beröfva den tyske kejsaren någon af hans anhängare var i enlighet med den franska politikens syften. Ett förbund med Danmark kunde visserligen för ögonblicket knappast skänka Frankrike några direkta fördelar. Men det skulle beteckna en framgång

[1] För att förmå konung Kristian till att antaga den franska medlingen hade man redan tidigt sökt betaga honom alla ofördelaktiga tankar om Frankrikes hållning. I ett odateradt men tydligen under förra hälften af år 1644 skrifvet bref från franske ambassadören Rorté till danske agenten vid tyska fredskongressen Langermann uttalas Frankrikes misshag öfver Sveriges krig med Danmark och förklaras, att Frankrike icke bör misstänkas för att ha varit med om att anordna kriget. Langermann ombedes framställa för sin konung, att Frankrike visserligen har en allians med Sverige, som är mycket betydelsefull, men att den endast har till föremål »la guerre d'Allemagne» och icke skall hindra den franske konungen från att använda sitt inflytande till att bilägga den svensk-danska tvisten. *Frankrike A. 1643—69. K. R. A.*

i kampen mot habsburgarne och bidraga till att manifestera den öfverlägsenhet, som alltmera afgjordt började inträda på Frankrikes och dess förbundnes sida.

Under sin vistelse i Danmark och i synnerhet under sin samvaro med de danska kommissarierna vid fredshandlingarna med Sverige hade Thuillerie fått ett starkt intryck af danskarnes stora missräkning öfver att icke ha fått det understöd i kriget, som de haft förhoppningar om. Det är på dessa felslagna beräkningar han grundar sitt arbete på att omlägga riktlinjerna för Kristian IV:s utrikespolitiska system. Det var främst på den tyske kejsarens hjälp, som konung Kristian litat. Stora löften hade gifvits honom, och ett särskildt kejserligt sändebud, Georg von Plettenberg, hade haft i uppdrag att med honom inleda underhandlingar om ett gemensamt uppträdande mot Sverige. Denne hade haft omfattande erbjudanden att göra också från den spanske konungen. Stora penningunderstöd skulle sändas till Danmark och hjälptrupper skulle afgå från Dunkerque. Det hade emellertid i det stora hela stannat vid blotta löften. Kejsarens diversion mot Danmarks tyska landskap under loppet af år 1644 hade snöpligen misslyckats, och Sveriges krigiska framgångar i Tyskland hindrade någon ny och mera effektiv kejserlig hjälpsändning. De spanska stridskrafterna voro tillräckligt upptagna af de tre fienderna fransmän, nederländare och portugiser, för att kunna ytterligare splittras genom en hjälpkårs afsändande till Danmark. Och de utlofvade penningsummorna syntes aldrig till. Kristian IV måste därför snart uppgifva att hoppas på dessa vänner.[1] Han lät icke af Plettenbergs uppmaningar att icke sluta fred locka sig till att fortsätta kriget, och han vägrade att efterkomma ambassadörens råd kort efter freden att ånyo upptaga fientligheterna.[2]

---

[1] Ännu på våren 1645 gingo rykten i Holland om en spansk flottexpedition till Öresund. Appelboom till Salvius 22 april 1645. *Salvii S.*

[2] Slange, ss. 1364 f., 1370. — Fridericia II, ss. 393—404, 485. — Gärtner II, s. 514, IV, s. 720 f., V, s. 206 f. — Kejsaren hade vid krigets början sökt förmå flere furstar och ständer i nedersachsiska kretsen att lämna Danmark hjälp. Själf fick han anledning till undanflykter genom Rakoczys anfall mot hans länder. Han beklagar sig i bref till Kristian IV öfver svenskarne och fransmännen, som, just när det blef någon förhoppning om universalkongress med däraf följande universalfred, »Türcken, Tartaren und was Sie können wider die ohne das betrangte Christenheit concitiren». Ferdinand III till Kristian IV 2 mars, 27 april 1644. *Kejseren A. Brevveksling mellem Fyrstehusene 1634—64. K. R. A.*

Lika litet blir resultatet af de tyska furstarnes välvilliga afsikter. I allmänhet hade kurfurstarne vid krigets början uttalat sin benägenhet att ingå allians med konung Kristian. Riksdeputationen i Frankfurt hade i november 1644 uppmanat denne att icke ingå på någon partikulärtraktat med Sverige utan hålla fast vid alliansen med kejsaren. Ett möte i Passau mellan en del tyska furstar i början af samma år hade till ett af sina främsta ändamål haft att skärpa fiendskapen mellan Sverige och Danmark. Man var emellertid mera angelägen att skaffa Danmark bundsförvanter[1] än själf räcka en hjälpande hand. Man kunde icke enas om en kraftig aktion. Från de öfriga kurfurstarne hade Fredrik Wilhelm af Brandenburg skilt sig och bestämdt vägrat att ställa sig på Danmarks sida.[2]

Med Ryssland hade Danmark ända från 1640-talets början fört lifliga förhandlingar åsyftande att få till stånd en äktenskapsförbindelse mellan Kristian IV:s son Valdemar Kristian och tsar Mikaels dotter Irene. Konung Kristian var mycket intresserad af att detta förslag skulle genomföras på grund af de fördelar gent emot Sverige, som denna förening helt säkert skulle medföra. Grefve Valdemar afreste till Moskva för att bringa frågan till afgörande, mottogs där i januari 1644 på ett lysande sätt, och de danska förhoppningarna syntes komma att uppfyllas. Hans vägran att antaga den grekiska läran vållade emellertid ett hastigt omslag, och gästfriheten förbyttes i sträng bevakning.[3] Något förbund mot Sverige blef icke af. Snarare

[1] Tankarna riktades i detta afseende mot Polen och Ryssland.

[2] Vid sitt trontillträde hade Fredrik Wilhelm slagit in på en politik, som stod i strid med faderns under de sista åren utprägladt kejsarvänliga hållning. Stilleståndsfördraget med Sverige i Stockholm den 14 juli 1641 var det första tecknet på omslaget, och detta åtföljdes inom kort af upptagandet af de tidigare planerna på en giftermålsförbindelse mellan kurfursten och den svenska drottningen. Danmark blef i högsta grad oroadt af möjligheten af en svensk-brandenburgsk storstat, och det sökte till hvarje pris hindra planernas realiserande. Följden häraf blef en spänning mellan Danmark och Brandenburg, som tillspetsades af danske konungens order om upptagande af tull vid ön Ruden. Kurfurstens anbud att medla mellan Sverige och Danmark afslogs i Köpenhamn. Den svenska giftermålsplanens misslyckande och den däraf föranledda spänningen mellan Sverige och Brandenburg i den pommerska frågan inträffade för sent för att Danmark under kriget skulle få någon nytta däraf. ODHNER, s. 111. — FRIDERICIA II, s. 392. — *S. R. P.* X, s. 528. — GÄRTNER III, s. 734. — *Lettres de Mazarin* I, ss. CIII, 618, 630. — *U. u. A.* I., ss. 510, 579, 599, 603 f., II, s. 9.

[3] Först efter tsar Mikaels död i juli 1645 blef Valdemar Kristian frigifven. — En grundlig undersökning af grefvens resa till Ryssland gör C. NYROP i *D. H. T.* 6. R. III, s. 237 f. Han erinrar om svenskarnes sträfvan att förhindra

var man på ryska sidan benägen att rikta sina vapen mot Sveriges fiende Polen. Med detta land hade Danmark redan tidigt anknutit förbindelser på grundvalen af den gemensamma fiendskapen mot Sverige. Konung Kristian hade med så mycket större skäl kunnat vända sig åt detta håll med bön om hjälp, som den polske konungen Vladislav vid flere tillfällen uppmanat honom att gripa till vapen mot Sverige. Redan Kristians första anhållan om understöd i början af 1644 hade emellertid blifvit utan resultat, och lika liten framgång hade de följande uppmaningarna ända in på våren 1645.[1] Den inre oenigheten inom Polen är härtill en af förklaringsgrunderna. Dessutom rådde penningbrist och otillräcklig tillgång på trupper.[2]

Öfverallt, där Kristian IV ansett sig ha haft skäl att finna tillmötesgående, när det gällde samverkan mot den växande svenska stormakten, hade han mött ovilja eller bristande förmåga. Icke var det underligt, om han harmades på dessa »vänner», som uppmuntrat och eggat och sedan svikit. Thuillerie hade icke orätt, när han ansåg, att tillfället till ett närmande borde vara lämpligt. Frankrike hade icke gifvit anledning till förhopp-

---

Valdemar Kristians ryska giftermål och deras förslag om en dotter till konung Fredrik af Pfalz såsom en lämplig brud. Och han är i likhet med Fridericia benägen att se ett samband mellan tsarens svalnande intresse för den danske grefvens ärende och Sveriges angrepp på Danmark. Tsaren har icke varit benägen att låta Danmark indraga sig i ett krig med Sverige. Jfr hans förklaring till svenske residenten i Moskva Peter Krusebiörn i början af kriget, att han önskade bevara den eviga freden. PUFENDORF XVI, § 70. — SLANGE, s. 1095. — FRIDERICIA II, ss. 318, 385 f.

[1] Underhandlingar fördes ännu i början af 1645 mellan Kristian IV, Vladislav och kejsaren om en gemensam aktion mot Sverige. Den polske konungen ställde i utsikt en hjälpkår på 5000 saporogiska kosacker och föreslog, att diversioner skulle göras dels mot Pommern, dels från Ösel mot Lifland. De villkor, som Vladislav uppställde, blefvo emellertid icke uppfyllda, och de penningar som behöfdes kunde icke uppdrifvas. Ferdinand III till Kristian IV 17 jan. 1645. *Kejseren A. Brevveksling mellem Fyrstehusene 1634—64. K. R. A.* — Kristian IV till Ferdinand III 9 nov. 1644; Plettenberg till d. s. 4 febr. 1645. *Allens Papirer I. n:o 16. K. K. B.* — FRIDERICIA II, s. 383 f. — *U. u. A.* I, ss. 159, 162. — *Nég. secr.* II, s. 181.

[2] En bidragande orsak till Polens afvisande hållning var också inflytandet från Frankrike, som vid denna tid är i stark tillväxt. Vänskapsbandet med det tyska kejsarhuset började lösas, när Vladislavs gemål, den österrikiska furstinnan Cecilia Renata, i början af år 1644 afled. Från franskt håll igångsattes då genom den utsände diplomatiske agenten grefve de Brégy en liflig verksamhet för att skilja Polen från det kejserliga partiet och afhålla det från ett anfall mot Sverige, planer som ansågos bäst kunna främjas genom ett giftermål mellan konung Vladislav och en prinsessa af det franska konungahuset. Brégy hade framgång, och i november 1645 blef prinsessan Marie-Louise af Gonzague-Nevers Polens drottning. PUFENDORF XVI, § 69. — GÄRTNER VIII, s. 41. — *U. u. A.* I, s. 147.

ningar, som det sedan icke fyllt. Dess enda fel var dess nära förbund med Danmarks fiende. Men det hade börjat tillvinna sig aktning och tacksamhet för den uppriktiga tjänstvillighet det visat Danmark under fredsförhandlingarna. Att danskarnes tidigare visade motvilja mot Frankrike i stort sedt gifvit vika, blef för honom ytterligare en anledning att fortsätta på den beträdda vägen.

Konung Kristian var emellertid i början betänksam mot Thuilleries förbundsförslag. På grund af sina många intressen i Tyskland var han icke okänslig för att ett förbund med Frankrike måste göra ett mycket dåligt intryck i Wien och därigenom skada hans verksamhet vid de westfaliska fredsförhandlingarna.[1] Ett förbund med Frankrike kunde också med stor lätthet draga in Kristian i en mängd krigiska förvecklingar af oberäkneligt slag och omintetgöra det stärkande af rikets tillstånd, som nu syntes vara ett oundgängligt mål för de danska statsmännens arbete. Men konung Kristian tilltalades icke heller af Thuilleries förslag af den anledningen, att ett förbund med Frankrike måste föranleda ett närmande till Sverige, en tanke, som måste fylla den gamle konungen med en lätt förklarlig motvilja. Länge ville konungen icke lyssna till den franske ambassadörens föreställningar. Men då denne oupphörligt ansatte honom och slutligen skriftligen meddelade, att förslaget blott åsyftade ett upplifvande af tidigare aftal mellan de båda länderna och endast afsåge att befordra deras inbyggares välstånd, öfverlämnade han den 29 september frågan till riksrådet för att höra dess mening. Dess svar förklarade det rådligast att genom ombud underhandla med den franske ambassadören om det närmare innehållet i hans förslag. Till underhandlare utsågos kanslern Christian Thomesen Sehested samt riksrådet Jörgen Brahe. Efter förberedande förhandlingar, som i allmänhet hade ett gynnsamt förlopp, erhöllo de den 30 oktober fullmakt[2] att sluta ett

[1] Att ett förbund med Frankrike skulle skada hans anseende i kejsarens ögon måste han ha tänkt sig, eftersom han anså redan fredsslutet med Sverige vara tillräckligt att väcka missnöje i Wien. Han gaf nämligen sin resident därstädes Wilhelm Bidenbach von Trewenfels order att i lämpliga former inberätta freden och framhålla de skäl, som tvingat konungen att ge vika, samt tillika förklara, att konungen fortfarande vore vänskapligt sinnad mot kejsaren och det romerska riket. SLANGE ss. 1367—69.

[2] Fullmakt för Chr. Thomesen och J. Brahe 30 okt. 1645. *Ausländ. Reg. Latina. K. R. A.*

fördrag med Thuillerie, hvilket undertecknades den 5 november 1645.[1]

Fördragets giltighetstid bestämdes till sex år. Dess första artikel proklamerar, att det vänskapliga förhållandet mellan de båda länderna skall gälla för framtiden »comme sur le passé» och att det mellan dem skall råda »une alliance inviolable». I de följande anges närmare karaktären af detta förbund. Åtta af de sjutton paragraferna äro ägnade åt frågor om handeln och sjöfarten samt tullen i Öresund. Från fransk sida hade man länge varit missnöjd med de bestämmelser, som franska sjöfarande måste underkasta sig vid passagen genom sundet, och särskildt väckte det afundsjuka, att holländarne intogo en mycket mera privilegierad ställning i detta afseende. I Thuilleries mission hade det därför ingått att söka tvinga Kristian IV till att moderera föreskrifterna för ifrågavarande sjöfart. Redan den 27 september hade konung Kristian tillmötesgått Thuilleries begäran och medgifvit fransmännen samma tulltaxor, som i det dansk-holländska Kristianopelfördraget den 13 augusti fastställts för holländarnes räkning. Detta medgifvande blef nu bekräftadt.[2]

Den viktigaste af fördragets artiklar är utan tvekan den 13:e, i hvilken konungen af Danmark förklarar sig afstå från att under den tid traktaten gäller vare sig direkt eller indirekt understödja Frankrikes fiender. Samma förpliktelser åtager sig Frankrike gent emot Danmark. Här göres emellertid det tillägget, att för den händelse Danmark skulle få till fiende någon af Frankrikes bundsförvanter — man har tydligen närmast Sverige i tankarna — alla ansträngningar skulle göras för att bilägga tvistigheterna. Å andra sidan kan Danmark hoppas på sin bundsförvants hjälp, om dess fiende icke är i förbund med Frankrike och meddelande om kriget eller den orätt som vederfarits Danmark göres samt om understöd begäres. I öfrigt lofvar Frankrike arbeta för Danmarks inneslutande i den allmänna freden och för ärkebiskopens af Bremen satisfaktion.

Redan en flyktig blick på dessa bestämmelser visar, att de

---

[1] Slange, s. 1376. — Vedel-Simonsen, s. 81. — Du Mont VI, s. 328. — Siri V:2, s. 135. — Paus I, s. 168.

[2] *Nég. secr.* II, b., s. 60. — Fridericia II, s. 437. — Kristian IV bestämde för fransmännen en tulltaxa, »similis omnino illi, quæ Ordinibus foederati Belgii Christianopoli tertia et decima Augusti, currentis anni, concessa fuit». Kristian IV till Thuillerie 27 sept. 1645. *Frankrike A. 1643—69. K. R. A.*

knappast kunde motsvara de planer, som Thuillerie i grunden hyste. Han hade endast kunnat förmå konung Kristian till en negativ förklaring att icke understödja Frankrikes fiender. Men motståndet, som restes mot att helt träda öfver på den motsatta sidan och afsluta en mot kejsaren riktad offensivallians hade han icke kunnat bryta. Konung Kristian hade för starka intressen i Tyskland för att han skulle vedervåga kejsarens öppna fiendskap, och han visade sig mycket angelägen om att icke några villkor stipulerades, som skulle förplikta honom att deltaga i Frankrikes krigsföretag. Thuillerie å sin sida vågade icke fördärfva hela saken genom att pressa konungen på denna punkt, och han hoppades, att när början till ett närmande väl vore gjord, fortsättningen skulle komma mer eller mindre af sig själf. För ögonblicket måste han — frånsedt de vunna handelsförmånerna — nöja sig med att det första steget var taget till Danmarks skilsmässa från det kejserliga partiet. Häri ligger också det egentliga politiska resultatet af fördraget. I öfrigt ha danskarne icke åtagit sig några vidtgående förpliktelser, och Frankrike ännu mindre. Thuillerie framhåller själf i sina anmärkningar till traktaten, att danskarne till utbyte fått endast ord. Den i § 13 gjorda antydningen om eventuell hjälp mot Danmarks fiender är försedd med alltför många villkor för att ens kunna kallas ett löfte, och i fråga om Danmarks inneslutande i den allmänna freden och restitutionen af stiften Bremen och Verden till hertig Fredrik nöjer sig Frankrike med att erbjuda sina tjänster. I ett annat afseende höll traktaten icke hvad man på franskt håll hade kunnat vänta. Icke ett ord finnes där om de franska önskemålen att få öfvertaga sådana värfvade trupper, som i Danmark efter kriget skulle afskedas. Saken hade varit på tal under förhandlingarna. Ambassadören ansåg sig emellertid icke ha tillräckligt tydliga order från Paris. Danska regeringen var icke heller ännu på det klara med hur mycket den skulle behålla i sin tjänst. Thuillerie lät frågan hänskjutas till senare fristående förhandlingar.[1]

* * *

[1] GÄRTNER VI, ss. 323, 401, 407. VII, ss. 19, 161. — Instr. för Thuillerie 1, 21 okt., 4 nov.; Mazarin till Thuillerie 2 dec. 1645. *Wahr. S.* — Thuillerie till d'Avaux och Servien 9 sept., 4, 11, 22 nov. 1645. *Fridericias exc.* från Bibliotèque Nationale, Paris. *K. U. B.*

Samtidigt med att den franske diplomaten i Köpenhamn drifvit fram frågan om förbundet, hade det varit nödvändigt för honom att förhandla med de svenska statsmännen för att icke åstadkomma någon misstämning mot Frankrike på detta håll. Det kan icke förvåna, om man i Sverige var misstänksam mot Thuilleries förehafvanden i Danmark. Förhållandet mellan Sverige och Frankrike saknade icke slitningar, som särskildt under den närmast föregående tiden osedvanligt kraftigt framträdt. Thuilleries uppträdande vid fredsunderhandlingarna hade icke varit ägnadt att förbättra detta förhållande, och om också vänskapen till det yttre icke rubbats vid fredens ingående, måste de senare sträfvandena för ett förbund mellan Frankrike och Danmark i högsta grad fresta på den svensk-franska alliansen. Thuillerie har insett svårigheterna. Han började redan tidigt förbereda saken och söka undanrödja hindren från svenskt håll. Kort efter Brömsebroförhandlingarnas slut och innan han på allvar tog upp frågan till diskussion med danskarne, framkastade han för Axel Oxenstierna sin plan.

Till en början framhöll han önskvärdheten af att det urgamla hatet mellan Sverige och Danmark häfdes och att en god grannsämja upprättades mellan de båda rikena. Detta skulle lättast kunna ske, om Frankrike såsom den ena maktens allierade vunne den andra för att sedan sammanföra dem bägge, och vägen härtill vore att draga Danmark undan kejsarens inflytande. De hinder, som reste sig i vägen härför, kunde ambassadören icke vara okunnig om, men han önskade få visshet om, att icke Sverige skulle söka hindra dessa sträfvanden, hvilka endast kunde vara detsamma till fördel, stadfästa den nyss ingångna freden och afhålla kejsaren från inblandning i Nordens affärer.

Axel Oxenstiernas svar på denna framställning är i det hela mycket tillmötesgående. Han erkänner de fördelar, som en allians med Danmark skulle kunna ha. Särskildt fäster han sig vid det inflytande, som konung Kristian genom släktskap och andra förbindelser hade hos en del tyska furstar, ett inflytande, som skulle kunna vändas Sverige till godo genom ett förbund med Danmark. Men samtidigt framhåller han en fara med den föreslagna alliansen, som så småningom kunde bli ganska stor, nämligen att Danmark skulle söka väcka split mellan Sverige

och Frankrike och sträfva att utträngа Sverige ur Frankrikes vänskap. Att alldeles slå ifrån sig tankarna på en närmare förbindelse med Danmark ansåg kanslern oklokt, men han betonade, att alliansen borde göras helt allmän och icke innehålla några skarpt förpliktande bestämmelser.[1]

Hvad Axel Oxenstierna mest fruktat af ett förbund mellan Danmark och Frankrike, torde med all säkerhet ha varit, att Danmark skulle få tillfälle till någon obehaglig inblandning i de tyska frågorna, kanske till och med återfå sin ställning som medlare vid westfaliska fredskongressen. Det var ju delvis för den danska medlingens skull, som Sverige 1643 börjat kriget. Icke kunde man tillåta konung Kristian återtaga en roll, som han helt säkert nu mera än förut skulle spela till svenskarnes nackdel. Frågan om en förnyad dansk medling var också redan på tal. Redan i förra hälften af september kunde de kejserliga ambassadörerna i Münster till sin herre inberätta, att det genom de mecklenburgska och hessen-darmstadtska sändebuden kommit till deras kännedom, att konungen af Danmark ånyo tänkte sända representanter till fredskongressen och att det låge nära till hands att antaga, att det vore fråga om ett förnyande af den danska medlingen. Om också kejsaren vid denna tid icke varit benägen för att ånyo erkänna konung Kristian såsom medlare utan i svaret på ambassadörernas skrifvelse tydligt ålade dem att angående en eventuell framställning om interpositionen uttala sig »nec pro nec contra» och vid ytterligare påstötning öfverväga, hur saken skulle helt och hållet kunna afvändas, så var detta dock ingen garanti för att icke den danska medlingen ändå kunde komma till stånd. Detta i all synnerhet om Frankrike efter att ha förbundit sig med Danmark för att riktigt vinna dess vänskap yrkade därpå.[2]

På franskt håll kände man utan tvifvel, att den svenska misstänksamheten kunde vara befogad, och man har därför hela tiden sökt akta sig för att med sin danska politik reta Sverige till någon handling, som kunde försvaga det svensk-franska förbundet. Detta är en af anledningarna till att förslaget om en

---

[1] SLANGE, s. 1374 f. — Thuillerie till Brienne 24 aug. 1645; d. s. till d'Avaux och Servien 9 sept. 1645. *Fridericias exc.* från Bibliotèque Nationale, Paris. *K. U. B.*

[2] GÄRTNER VI, ss. 183, 381 f.

närmare förbindelse mellan Danmark och Frankrike i början rönte så liten anslutning bland de franska statsmännen. Först när freden var sluten och det gällde att i största möjliga utsträckning genomföra den »skilsmässa» från det kejserliga partiet, som freden åsyftat, började man i Paris närmare intressera sig för frågan. Den 10 september utfärdades i Fontainebleau en instruktion för Thuillerie, hvari han bemyndigades att förnya de gamla allianser, som slutits mellan Frankrike och Danmark, förändra de bestämmelser däri, som syntes vara i behof af rekonstruktion, och upprätta mellan de båda länderna »une bonne et parfaitte union, amitié et correspondance» i och för tillvaratagande af deras gemensamma intressen. Att det är den tyska politiken man här närmast har i tankarna framgår tydligt af ett några dagar senare skrifvet bref från statssekreteraren Brienne till de franska sändebuden i Münster, hvari regeringens beslut att förnya den gamla alliansen med Danmark förklaras åsyfta att locka öfver danske konungen till »le bon parti» eller åtminstone aflägsna honom från kejsaren. Hvad Sverige beträffar, ansåg man sig något lugnad genom Axel Oxenstiernas om också mycket allmänna uttalanden till Thuillerie om att en fransk-dansk allians icke skulle tagas illa upp, men ambassadören uppmanas oupphörligt att för Sveriges skull gå till väga med den största försiktighet.[1]

Rädslan för Sveriges missnöje är det också som föranleder Thuillerie till att omedelbart efter fördragets afslutande bryta upp från Köpenhamn för att bege sig till Sverige. Det gällde att utplåna det ogynnsamma intryck, som hans verksamhet i Danmark gjort på de svenska statsmännen, och för dem uppvisa den nytta, som det danska fördraget medförde icke endast för Frankrike utan också för dess allierade. Thuillerie hade ålagts att framställa för den svenske rikskanslern, hur allvarligt Frankrike sökt uppfylla sina förbindelser till Sverige. Då kriget i Tyskland ännu icke nått sitt afgörande, vore det endast välbetänkt att söka vinna på sin sida dem, som man ännu icke hade till vänner. Genom det fransk-danska förbundet borde

---

[1] Siri V: 2, s. 153. — *Nég. secr.* II b., ss. 150, 157. — Gärtner VI, ss. 242, 316. — Instr. för Thuillerie 1 och 7 okt. 1645; Mazarin till Thuillerie 2 dec. 1645. *Wahr. S.* — Mazarin till Thuillerie 7 okt 1645. *Fridericias exc.* från Bibliotèque Nationale, Paris. *K. U. B.*

svenskarne bli lugnade i fråga om befarade diversioner från Danmarks sida, och de danska intrigerna hos vissa tyska furstar till förfång för »la cause commune» blefve nu undertryckta.[1]

Thuillerie ankom till Stockholm vid jultiden i sällskap med den nyutnämnde franske residenten vid det svenska hofvet Pierre Chanut. Mottagandet var till det yttre välvilligt men utan värme. Man kände emellertid å ömse sidor nödvändigheten att upprätthålla vänskapen på grund af de många ännu oafgjorda tyska frågorna. Drottning Kristina uttryckte sin glädje öfver att, då någon fransk minister icke på länge varit i Stockholm, nu se två på en gång, och hon förklarade, att alliansens bevarande låge henne varmt om hjärtat. Axel Oxenstierna var icke benägen att inlåta sig i några närmare förhandlingar om det fransk-danska förbundet. Detta var afslutadt. Omständigheterna gjorde, att man måste finna sig däri för att undgå att väcka misstro på en del håll. Men det vore omöjligt att däraf göra sig några förhoppningar om någon djupare förändring af den danska politiken. Denna af rikskanslern i rådet häfdade mening kunde Thuillerie icke komma ifrån. Hans tid upptogs också mera af de öfriga uppdrag, som han hade att utföra under sitt besök i Sverige — inköp af en del svenska krigsfartyg för den franska flottans räkning och arbete för restitutionen af stiften Bremen och Verden till hertig Fredrik. Då han redan den 31 januari åter lämnade Stockholm, försedd med öfliga skänker, hade han så litet lyckats häfva den svenska misstron mot Danmark, att han i stället vid afskedet från Oxenstierna fick mottaga mycket bestämda varningar för den eventualiteten, att den dansk-franska alliansen på något sätt skulle få menlig inverkan på den svensk-franska.[2]

* *
*

Thuilleries förhoppningar i fråga om det danska förbundets betydelse och utvecklingsmöjligheter hvilade på den falska före-

[1] Franska hofvet till Thuillerie 1 okt. 1645. *Wahr. S.* — Mazarin ansåg det nödvändigt, att Thuillerie omedelbart efter alliansens afslutande reste till Sverige för att utplåna missnöjet därstädes. Mazarin till Thuillerie 7 okt. 1645. *Fridericias exc.* från Bibliotèque Nationale, Paris. *K. U. B.*

[2] CHANUT I, ss. 5, 6. — GJÖRWELL, s. 228. — *S. R. P.* XI, ss. 270, 271, 299. — Schumacher till Wulffrath 29 aug. och 16 dec. 1645. *Ox. S.* — K. M:t till G. Horn 7 sept. 1645. *R. R.*

ställningen, att motsatserna mellan Sverige och Danmark genom Brömsebrofreden i det väsentliga utjämnats. Hade denna uppgörelse varit sådan, att den kunnat bilda grundvalen för vänskapliga förbindelser för en längre tid framåt, hade Thuilleries verk helt visst kunnat påräkna större resultat. Den franske ambassadören hade med all sin diplomatiska skicklighet och förmåga att sätta sig in i förhållandena dock icke lyckats tränga till bottnen i fråga om den svensk-danska rivaliteten. Han kunde icke förstå, att det skulle vara alldeles omöjligt att bringa enhet i de båda ländernas speciella tvisteämnen. För hans franska nationalitet hänförde sig allt till den stora kampen i Tyskland: för eller emot habsburgarne. Lyckades det att beröfva den tyske kejsaren någon af hans anhängare, var därmed allt vunnet. I fråga om den nordiska politiken var det emellertid ett afgjordt misstag att tro, att den tyska synpunkten skulle vara den dominerande. Sverige kunde aldrig låta sig nöja med den förändringen, att Danmark öfvergaf den tyske kejsarens parti. Innan Sverige hade fått sitt område i största möjliga grad tryggadt mot danska anfall och erhållit garantier för att dess ekonomiska utveckling icke skulle hämmas genom danska intriger, kunde det ej med något allvar tänka på närmande till Danmark. Hämndlusten hos detta land gjorde hvarje dess aftal med en främmande makt misstänkt. För den fransk-danska alliansens utveckling var det nödvändigt, att sådana misstankar häfdes, för så vidt Frankrike samtidigt ville bevara sitt goda förhållande till Sverige. När det visade sig, att man icke lyckats därmed, var alliansen i själfva verket dömd.

Med all önskvärd tydlighet framträdde detta under den danske rikshofmästaren Corfits Ulfeldts på hösten anträdda färd till Nederländerna och Frankrike. Den möjlighet till förbundets utvecklande och fördjupande, som fanns antydd i en af fördragsartiklarna, blef icke tillvaratagen. För att lyckas i ett sådant värf hade ingen så stora förutsättningar som Ulfeldt. Hans vänskapliga förhållande till Thuillerie var ägnadt att göra honom väl sedd i de franska hofkretsarne. Hans personliga egenskaper måste i hög grad komma till sin rätt just där. Men Ulfeldt hade numera icke samma intresse af den franska vänskapen, som när han i Kristianopel kämpade för att afvinna de svenska kommissarierna så gynnsamma fredsvillkor som möjligt.

De franska erbjudandena hade visat sig vara af obetydlig verklig nytta för Danmark. Någon garanti för effektiv hjälp mot sina fiender hade det icke fått — allra minst mot Sverige. I stället hade det fått göra nya medgifvanden i fråga om handeln och sjöfarten i de nordiska farvattnen. Rikshofmästaren var nog skarpsynt att inse, att det franska intresset för hans land icke var tillräckligt för att ge Danmark välbehöfligt stöd mot Sverige. Detta hoppades han i stället vinna i Nederländerna, där motsättningen mot Sverige började allt skarpare framträda. Först efter ett långvarigt uppehåll därstädes begaf han sig i mars 1647 till Paris. Det yttre förloppet af hans vistelse vid det franska hofvet blef lysande, och han själf trifdes utmärkt i denna den förfinade belefvenhetens metropol. Men han var angelägen om att frågan om en närmare allians skulle ställas på framtiden. Han undvek skickligt att inlåta sig på något, som kunde leda till förvecklingar med Österrike och Spanien. Han ansåg det tillräckligt, att Danmarks i det senaste fördraget visade välvilliga afsikter vederbörligen betonades, och han var långt ifrån missnöjd med att de franska statsmännen för sin del iakttogo den största försiktighet i fråga om alliansens stärkande.[1]

Denna fransmännens återhållsamhet var i första rummet förestafvad af hänsynen till Sverige, som med misstänksamhet följde utvecklingen af närmandet mellan Danmark och Frankrike. Redan i början af år 1646 hade den svenska regeringen beslutat att med det snaraste sända en ambassad till Frankrike, nominellt för att tacka för det medlingsarbete, som af Thuillerie utförts året förut, men tillika för att bringa klarhet i åtskilliga frågor af vikt. Till att utföra detta värf utsågs grefve Magnus Gabriel de la Gardie. I dennes instruktion sades med mycket stor tydlighet ifrån, att Sverige icke var benäget att lyssna till några förslag om närmare allians med Danmark. Ambassadören beordrades att, om denna fråga från franskt håll väcktes på tal, framhålla, hurusom Danmarks afsikter i verkligheten voro långt ifrån öfverensstämmande med den i alliansen med Frankrike uttryckta tanken och att stora svårigheter låge i vägen för att

---

[1] Angående detaljerna af Ulfeldts förhandlingar i Paris hänvisas till SLANGE, ss. 1436—1445, BIRKET SMITH I, ss. 144—148, och Ulfeldts egen redogörelse för beskickningen i *N. D. Mag.* IV, ss. 295—310.

en förhandling skulle kunna leda till något resultat.[1] Det är tydligt, att man hos fransmännen ytterligare ville inskärpa det som redan meddelats Thuillerie, att en utveckling af den dansk-franska alliansen till att omfatta äfven Sverige icke var tänkbar, och man ville varna fransmännen för att insistera på en dylik utvidgning. Otvifvelaktigt har den svenske ambassadörens besök i Paris bidragit att fråntaga de franska statsmännen återstoden af deras intresse för det danska förbundet.[2] Men händelsernas egen utveckling bekräftade ojäfaktigt det befogade i de svenska förmaningarna. De Ulfeldtska manipulationerna i Nederländerna under vintern 1646—47, af svenskarne genomskådade och efter bästa förmåga motarbetade, kunde icke undgå att äfven i Frankrike väcka en pinsam uppmärksamhet, i synnerhet som Nederländerna vid denna tid började visa en oroande benägenhet för separatfred med Spanien, hvarigenom Frankrike skulle tvingas till ökade ansträngningar för denne fiendes bekämpande.[3] De befintliga misstankarna om bristande god vilja hos de ledande i Köpenhamn ökades genom ryktena om dansk benägenhet att närma sig Spanien, ja, att med detta land ingå till och med ett

---

[1] Instr. för M. G. de la Gardie 17 juni 1646. *R. R.*

[2] Om förloppet af de la Gardies ambassad se Heimer. Jag kan emellertid icke dela hans uppfattning, s. 30, att Sverige vid denna tid »otvifvelaktigt» önskade en verklig vänskap med Danmark. Som redan antydts, voro svenskarne mycket skeptiska i fråga om fransmännens försök att åstadkomma ett närmande. När Heimer med stöd af § 7 i de la Gardies instruktion förklarar, att denne »bad» de franska ministrarne framkomma med några förslag, ger detta intryck af att det var svenskarne, som voro angelägna om att få närmare anslutning till Danmark. Så var emellertid icke fallet. Instruktionen förbjuder tvärtom ambassadören att taga något initiativ i denna riktning, och det är endast om saken tages upp från franskt håll, som han skall gå in på diskussion om en närmare allians. Han skall emellertid »remonstrera difficulteterna» och öfverlåta åt fransmännen att förbereda saken. Belysande för svenskarnes låga tankar om alliansens möjligheter är följande af Heimer synbarligen icke tillräckligt beaktade passus i samma § 7: »Efftersom näpligen troligt är, at annat med den Alliance med Frankrijke giord på Danske sidan, är mehnt, än at wedh den tijd som Alliancen är sluten på, och näplig adparence är at komma up igen, man något måtte hafwa at säija, men intet at göra, effter som intet twifwel är, at practikerne in Contrarium löpandes warda.» — de la Gardies resa uppfattades också som ett led i svenskarnes sträfvan att motarbeta Ulfeldts verksamhet i Holland och Frankrike. Jfr Martin Raschs relation 8 aug. 1646. *Hamburg. K. R. A.*

[3] de la Gardie och hans följeslagare funno fransmännens farhågor för en nederländsk separatfred med Spanien mycket stora, något som emellertid bidrog att stärka de vänskapliga känslorna för Sverige och till bättre erkännande af »chronan Sverges trogne stadige och alfuarsamme cooperation till det allmänne bästa». Nils Ruth till Axel Oxenstierna 9 aug. 1646. *Handlingar rörande Westfaliska freden. Germanica.* — M. G. de la Gardie till Per Brahe 21/31 aug. 1646. *Skokl. S.*

förbund, som, förstärkt genom Polens anslutning, skulle direkt vända sig mot Sverige och Frankrike.[1] Holländarnes vägran att deltaga i fälttåget 1647 och de däraf föranledda planerna på att draga alla franska trupper tillbaka från Tyskland och uteslutande använda dem mot spanjorerna gjorde det för fransmännen alldeles särskildt nödvändigt att taga hänsyn till den svenske bundsförvanten. Den svaghet i den franska politiken, som redan häraf betecknades, markerades ytterligare genom de inre oroligheter, som vid denna tid här och där framträdde[2] och som på sommaren 1648 samlade sig i det första frondekriget. De weimarianska truppernas vägran att tåga öfver Rhen till Frankrike förorsakade tillika den franska regeringen svårigheter, om också af mera tillfällig art. Att kardinal Mazarin under dessa förhållanden fann sig föga tillfredsställd med det utmattade och vankelmodiga Danmarks vänskap är icke förvånansvärdt. Föreställningen om detta lands stora inflytande i Tyskland, som till en del förklarar hans välvilja mot detsamma 1645, hade alldeles försvunnit. Nu var Sveriges vänskap mer än någonsin nödvändig. Dess bevarande kräfde den danska alliansens uppoffrande. Resultatet af Ulfeldts Parisbesök blef under sådana förhållanden endast varma och vältaliga försäkringar om de mest vänskapliga känslor.[3]

---

[1] De svenska planerna på Pommern gåfvo de spanska ministrarne anledning att befordra ett förbund mellan Brandenburg och Nederländerna, hvartill, enligt hvad de hoppades, Danmark och Polen lätt skulle ansluta sig. *Letters de Mazarin* II, s. 350. — Om Spaniens intresse för Danmark vittna baron d'Auchis och grefve Rebolledos bekickningar till Danmark 1645 och 47. GIGAS, ss. 13 f., 17, 26 f.

[2] »Man fruchtar här för store disputer och oenigheeter tilkommande winter och der på Duc d'Orleans något wore at byggia store disorder för Ammiralen Chargen skull; Duc d'Engoien talar hel högt och har allaredo wunnit Duc d'Orleans huarföre man will mena at denna Hertogen ähr kallat till håffuet, derföre at de måtte separeras ifrån huarannan: Drotningen haffuer låtit göra icke allenast berördhe Duc d'Engoien vthan och prince de Conde store offerter at dhe der med skulle wara till fridhz, men de swara at dhe haffua penninger och medell nogh begera allenast den charge que est deue a leur naissance et merites.» M. G. de la Gardie till Per Brahe 28 aug./7 sept. 1646. *Skokl. S.*

[3] JACOBSON, ss. 7, 12, 15. — *Lettres de Mazarin* II, ss. 439 f, 448. — M. G. de la Gardie till Axel Oxenstierna 21/31 aug., 28 aug./7 sept. 1646. *Ox. S.* — M. G. de la Gardie till Johan Casimir 21/31 aug. 1646. *St. S.* — Instr. för Thuillerie 1 okt. 1645. *Wahr. S.* — Drottning Anna till Kristian IV 26 maj; Mazarin till d. s. 1 juni 1647. *Frankrike A. 1643—69. K. R. A.*

Feilgeltet.

Under de förhandlingar, som ledde till freden i Brömsebro, hade det tydligt framträdt, hur litet 1640 års förbund mellan Sverige och Nederländerna verkligen betecknade en fullständig enighet mellan de båda kontrahenterna. Den gemensamma motsättning mot Danmark, som varit grundvalen för förbundet, hade genom Danmarks nederlag förlorat det mesta af sin sammanhållande kraft. När Sverige begynte visa anspråk i frågan om Östersjöhandeln, som för Nederländerna kunde bli minst lika farliga som danskarnes tidigare, uppväxte tvifvel på många håll inom Nederländerna om lämpligheten af att understödja den uppåtgående bundsförvanten, samtidigt som hos denne den vaknande maktkänslan gjorde honom mindre angelägen om att holländarnes fordringar genomdrefves. Förnyandet af det gamla förbundet den 15 augusti 1645 kunde icke dölja den begynnande spänningen. Holländarnes missräkning öfver de små vinsterna i freden gick till stor del ut öfver svenskarne, och särskildt prinsens af Oranien anhängare sökte kasta skulden på Sverige. Svenskarne å sin sida hade anledning till förbittring öfver den långsamhet och ovillighet, hvarmed Generalstaterna behandlat frågan om att understödja dem i kriget. De hade också haft skäl till klagomål öfver handlingar, som voro bestämdt stridande mot förbundsfördragets bestämmelser.

Den förefintliga spänningen fick sin första tillspetsning i tvisten om feilgeltet. Denna afgift, som, enligt hvad som tidigare påpekats, var föremål för meningsutbyten mellan de svenska och holländska fredskommissarierna i Söderåkra, hade pålagts i och för underhållet af amiral de Withs på våren 1645 till Öresund sända flotta.[1] Den skulle erläggas af alla skepp,

[1] Sillén IV, s. 45, uppger felaktigt, att feilgeltet skulle ha pålagts först 1646.

som seglade på Norge och Östersjön, och den skulle icke göra något intrång på de andra afgifter, som af seglare erlades. Beloppet skulle utgå efter den taxa, som man hade följt 1641 vid utkräfvandet af tull på nederländska skepp i sundet och i Norge.[1] Det kan icke förvåna, om missnöje från svensk sida genast uppstod öfver den nya tullafgiften. Sveriges resident i Haag Petter Spierinck-Siluercroen ingaf redan i början af maj föreställningar till Generalstaterna. Vid undersökning af plakatet om feilgeltets införande fann han, att det ord för ord innehöll samma bestämmelser som de för Öresundstullen gällande och att sålunda feilgeltet icke vore något annat än denna tullafgift förflyttad till Holland. Spierinck begaf sig till Generalstaternas president och framställde för honom, huru orättmätigt det vore, att svenska undersåtar, som icke ens af konungen af Danmark numera kräfdes på tull i Öresund, från en vänskapligt sinnad stats sida skulle utsättas för pålagor af lika betungande art, i all synnerhet som den mellan Sverige och Nederländerna ingångna alliansen innerst gick ut på att för båda makterna få dessa upphäfda. Skulle man öfver hufvud taget kunna tänka på något feilgelt, skulle det snarare vara Sverige, som hade befogenhet att upptaga det, då detta land hade gjort betydligt mer än Holland för att trygga handelssamfärdseln på hafven. Spierinck begärde, att presidenten skulle inför Generalstaterna föredraga hans besvär och få dem att besluta, om de ville afskaffa den pålagda afgiften, oafsedt om svenskarne vore skyldiga eller ej att erlägga den. Beslutet med anledning af denna framställning blef, att frågan skulle hänskjutas till provinsförsamlingarna att där diskuteras, innan Generalstaterna kunde träffa sitt afgörande.

Därmed är en tidsödande och långrandig förhandling inledd, som mer än en gång satte svenskarnes tålamod på prof. Det

---

[1] Aitzema VI, ss. 8 f., 11, 13. — Arend, III; 5, s. 572 f. — Hammarström, s. 57. — Kernkamp, s. 187 f. — Man inskränkte sig icke till att fordra feilgeltet endast af nederländska skepp och varor, utan man kräfde det äfven af främmande skeppare, som seglade på nederländska hamnar. Den speciella nytta, som svenskarne hade af den holländska flottans uppträdande i sundet, gjorde det icke, menade man, mer än rättvist, att äfven de fingo deltaga i omkostnaderna för expeditionen. Emellertid gjordes en bestämd skillnad vid afgiftens erläggande mellan nederländska och utländska, så att de senare fingo betala efter en afsevärdt högre taxa. Att man bland de utländska hufvudsakligen ville komma åt de svenska var tydligt. Kernkamp, ss. 248, 250.

var tydligt, att nederländarne icke hade någon lust att återtaga sin förordning, på samma gång som de hade en viss svårighet att bemöta Spierincks invändningar mot densamma. Uppskofstaktiken tillgreps, för att man skulle hinna draga största möjliga nytta af förordningen. Hvad som därvid synes ha varit en af de mest drifvande anledningarna var fruktan för svenskarnes handelskonkurrens. Man resonerade så: om svenskarne ensamma blefve befriade från alla afgifter i sundet, skulle deras handel vinna stor lättnad på de tullunderkastade nederländarnes bekostnad, och det vore fara för att svenskarne skulle komma att alldeles undanträng dessa i Östersjön; det uppsving, som den svenska handeln redan fått, vore orsak nog att man på allt sätt sökte försvåra och motarbeta den.[1]

Provinsen Holland var af naturliga skäl mest intresserad i feilgeltets bevarande. Det var Holland, som genomdrifvit beslutet om flottexpeditionen till de nordliga farvattnen, och det var också Holland, som fick draga de största kostnaderna för densamma. Dess beslut blef, att feilgeltet skulle tillsvidare fortfara att upptagas af alla de affärsmän, som seglade åt öster, svenskar icke undantagna. De öfriga provinserna synas emellertid ha hyst betänkligheter häremot. De dolde icke sitt missnöje med, att en afgift enligt Öresundstullens taxa infördes i Nederländerna, och de erkände öppet, att det icke kunde vara rätt att påtvinga svenska undersåtar en sådan pålaga. Spierincks remonstrationer hade i detta fall icke varit fruktlösa. Hans framhållande af att påbjudandet af feilgeltet enligt en med Öresundstullen öfverensstämmande taxa innebure ett erkännande af danske konungens självtagna rättigheter i sundet förfelade icke sin verkan. Och man kunde icke förneka, att svenskarne, när de gripit till vapen mot Danmark för dess öfvergrepp i sundet, samtidigt kämpade för en sak, som låg i Nederländernas eget intresse. Det tillmötesgående, som man sökte visa svenskarne och som tycktes utlofva en förändring i saken, var emellertid af mycket liten betydelse, så länge provinsen Holland med bestämdhet ställde sig afvisande, och det enda positiva, som Spierinck kunde af Generalstaterna utverka, var utnämnandet af kommissarier för underhandlingar. Men äfven dessa underhand-

[1] Spierinck till K. M:t 8/18 juli 1645. *Hollandica.* — Spierinck till Axel Oxenstierna 13/23 maj, 3/13 juni 1645. *Ox. S.*

lingar ville man icke genast ta itu med. Tidpunkten för den holländska örlogsflottans afgång till Danmark närmade sig, och man ville vänta, till dess den stora handelsflotta, som krigsskeppen skulle konvojera, hade i sin helhet erlagt den föreskrifna afgiften. När flottan den 30 maj löpte ut, hade feilgeltet upptagits äfven för svenska varor.[1]

I juni månad började Spierinck komma till tals med de af Generalstaterna utsedda kommissarierna. På hans inlägg, att svenskarne såsom befriade från Öresundstullen icke med fog kunde underkastas feilgeltet, fick han till en början till svar, att äfven om svenskarne förut hade varit fria, så hade det dock under det pågående kriget icke varit mycket värde med friheten utan de hade dragit stor nytta af det beskydd, som den nederländska flottan hade gifvit deras handelsfartyg; man ansåg det därför helt naturligt, att de skulle bidraga till omkostnaderna. Det är emellertid tydligt, att man i Nederländerna snart började känna en viss ånger öfver att man infört Öresundstaxan och därigenom gifvit anledning till det rätt besvärliga argumentet, att feilgeltet endast vore Öresundstullen förflyttad till Nederländerna. Spierinck omtalar i slutet af juni, att han här och där haft framgång med sina försök att bevisa, att svenska undersåtar icke vore skyldiga att erlägga feilgeltet. Och icke långt därefter synes man ha varit böjd för att vidtaga några ändringar för att så vidt möjligt undvika jämförelsen med sundstullen. Man tog upp ett yttrande af Spierinck, att en höjning af licenter och konvojafgifter vore att föredraga framför den nya tullen, och gjorde ett anbud härom. Man hade emellertid helt och hållet bortsett från det förbehåll, som Spierinck samtidigt gjort, nämligen att svenskarne icke på något sätt skulle beröras af en sådan licentförhöjning, och under sådana förhållanden kunde han icke annat än på det bestämdaste motsätta sig förslaget. Detta skulle leda till ett betungande af sjöfarten på Nord- och Östersjön, och det var till dennas främjande, som den svensk-holländska alliansen hade ingåtts. Förklaringen, att licentförhöjningen endast vore en provisorisk åtgärd, som skulle upphöra, så snart de danska affärerna blifvit klarerade, kunde icke ändra Spierincks hållning. Å andra sidan ville man på nederländsk

[1] Fridericia II, s. 500. — Spierinck till K. M:t 10/20 juni 1645. *Hollandica.* — Spierinck till Axel Oxenstierna 20/30 maj, 3/13 juni 1645. *Ox. S.*

sida icke gå in på de svenska krafven. Förgäfves upprepade Spierinck sina föreställningar, förgäfves förnyade han sina bevis om orättmätigheten af de nederländska tullpålagorna. Lika förgäfves förklingade hans hotelser om att svenskarne skulle nödgas höja tullen i hamnarna i Sverige, Lifland, Pommern och Mecklenburg eller till och med pålägga ett feilgelt i Östersjön, om icke Generalstaterna ändrade hållning. Det vore, svarade man, svenskarnes oförgripliga rättighet att på sitt område göra hvilka förändringar, som det dem behagade.[1]

Under denna resultatlösa diskussion hade så småningom freden med Danmark nått sitt afgörande. Den väckte i Nederländerna ett lifligt missnöje, och man fruktade, att bl. a. dess bestämmelse om tullfrihet i Öresund icke blott för svenskarne själfva utan också för invånarne i Lifland, Pommern och Mecklenburg alldeles skulle tillintetgöra nederländarnes handel, då dessa saknade denna förmån. I början hördes förbittrade röster, att hela fördraget genast borde grundligt revideras. Häraf blef emellertid ingenting. Det enda, som vanns, var att man drog ut på tiden med ratifikationen af öfverenskommelsen.[2]

Det nya faktum, som inträdt genom freden, sökte Spierinck begagna för att ge ytterligare eftertryck åt sina klagomål öfver feilgeltet, som man alltjämt fortfor att upptaga. Men ingen utsikt fanns, att man under det löpande året godvilligt skulle upphäfva det. Vid afgiftens bestämmande hade man som minimitid för dess upptagande tänkt sig året 1645, men man hade försiktigtvis tillagt, att om under detta år icke härigenom det kapital återvunnits, som åtgått för den holländska flottexpeditionen till Danmark, man skulle fortsätta att utkräfva afgälden, tills summan blifvit täckt. Spierinck kände för väl till holländarnes vanor för att göra sig några illusioner. De skulle helt säkert icke afstå från en inkomstkälla utan att därtill vara nödda och tvungna. Och han kunde därför med fog i en depesch till sin regering yttra, att hvad som en gång blifvit infördt icke vore så lätt att åter afskaffa.[3]

[1] Aitzema VI, s. 183. — Spierinck till K. M:t 15/25 juli, 22 juli/1 aug., 29 juli/8 aug., 5/15 dec. 1645; Appelboom till K. M:t 30 mars 1646. *Hollandica.* — Spierinck till Axel Oxenstierna 13/23, 20/30 maj, 10/20 juni, 24 juni/4 juli, 8/18 juli 1645. *Ox. S.*

[2] Spierinck till K. M:t 22 juli/1 aug., 5/15 aug., 26 aug./5 sept. 1645; Appelboom till K. M:t 5, 26 aug., 20 sept., 16 dec. 1645. *Hollandica.*

[3] Aitzema VI, s. 11. — Kernkamp, s. 188. — Spierinck till K. M:t 2/12 sept. 1645. *Hollandica.*

Att få någon resolution från Generalstaterna var icke det lättaste. På Spierincks enträgna påminnelser hade förklarats, att frågan vore öfverlämnad till de enskilda provinsernas representantförsamlingar, och först sedan dessa afgifvit sina utlåtanden, vore något beslut från Generalstaternas sida att vänta. Afgörande var, såsom redan nämnts, provinsen Hollands ställning. Det dröjde emellertid, innan något från det hållet afhördes. Från regeringen i Stockholm ankom till Spierinck en den 24 september daterad order att afgifva en formlig protest mot feilgeltets upptagande, och när Hollands ständer, som i midten af november sammanträdt, icke fattade någon resolution inom de närmaste dagarna, såsom Spierinck hoppats, beslöt han sig för att aflämna protesten. En underrättelse i sista stund, att ett beslut vore fattadt och öfverlämnadt till Generalstaterna, kom honom att något uppskjuta saken, men som han omedelbart därefter genom en uppsnappad kopia fick veta, att Generalstaternas resolution icke komme att tillmötesgå hans framställda kraf, ansåg han det bäst att få protestskrifvelsen framförd. Samma dag, som denna är daterad, den 20 november, blef Generalstaternas resolution färdig.[1]

Dessa aktstycken utgöra en sammanfattning af de från svenskt och nederländskt håll framförda och ofvan refererade synpunkterna och fordra icke någon mera ingående redogörelse. Endast en punkt bör observeras. Det har i det föregående framhållits, hurusom det blef praxis, att en högre tull utkräfdes af utländska än af nederländska skeppare. Seglare på Narva och andra svenska Östersjöhamnar fingo dessutom, oberoende af nationalitet, erlägga dubbel afgift, en bestämmelse som tydligt åsyftade att motarbeta de just nu starka svenska sträfvandena att draga den ryska handeln öfver Narva. Det motstånd, som från svenskt håll rests på denna punkt, hade tidigare gifvit anledning till betänksamhet t. o. m. hos Hollands ständer, och Spierinck trodde sig redan i juli kunna säga, att det var beslutadt att afskaffa såväl den förhöjning i tullen, som gällde Narvaseglarne, som den som utländska skeppare i allmänhet voro underkastade. Någon resolution härom blef emellertid icke offentliggjord, och tills vidare synes feilgeltet ha upptagits som

[1] K. M:t till Spierinck 24 sept. 1645. *T. L. R.* — Spierinck till K. M:t 7/17, 14/24 nov., 21 nov./1 dec. 1645. *Hollandica.*

förut. Spierinck klagar i sin protestskrifvelse öfver detta försök att kväfva den svenska Östersjöhandeln, och han utvecklar i en några dagar senare affattad »replique» på Generalstaternas svar, hur oberättigadt det öfverhufvudtaget vore, att nederländarne sökte pålägga en tullafgift på sjöfarande i Östersjön, där de icke kunde tillskrifva sig »dominium». Det vore detsamma som om svenskarne sökte taga upp tull på Zuidersee. Men intet hjälpte. Något svar utöfver det som aflämnades den 20 november kunde Spierinck icke erhålla, och detta nöjde sig beträffande ifrågavarande punkt med ett enkelt konstaterande af, att Generalstaterna gingo tillväga med mycket stor moderation och icke betungade utländingar mera än de egna landsmännen.[1]

Spierincks kampanj för feilgeltets afskaffande gick således endast helt långsamt framåt. Till en del berodde detta möjligen äfven på det jämförelsevis svaga understöd, som han ännu så länge fick från regeringen i Stockholm. På grund af de rådande svåra politiska förhållandena, framför allt kriget i Tyskland, var man i rådet länge tveksam, hur man skulle ställa sig i saken. En del med Jakob de la Gardie i spetsen synas ha varit böjda för att genom en energisk repressaliepolitik i form af beslagtagning af holländska handelsfartyg, handelsförbindelsernas omläggning åt annat håll o. d. tvinga Generalstaterna till feilgeltets afskaffande.[2] Rikskanslern åter yrkade på ett försiktigare tillvägagångssätt och ville genom lämpor och uppskof men utan någon slapp eftergifvenhet komma till målet. Man får, förklarade Axel Oxenstierna, »intet vara alt för slap och intet för heftigh att revangera sigh». I enlighet med den senare uppfattningen undvekos direkt utmanande åtgärder, men man undersökte noga det mera långsamt verkande medlet att befrämja de svenska handelsintressena på holländsk bekostnad. I öfverensstämmelse med denna plan är den i december 1645 utfärdade nya tullförordningen. Här infördes en väsentlig förändring i beräkningssättet för tullarnes utgörande. Då förut afgifterna hade beräknats olika allt efter som *varorna* voro svenska eller utländska, skulle man hädanefter taga hänsyn endast till *fartygens* natio-

[1] Spierinck till K. M:t 22 juli/1 aug., 29 juli/8 aug., 21 nov./1 dec. 1645. *Hollandica.*

[2] Riksmarsken framförde såsom skäl för sin ståndpunkt bl. a. ett yttrande af Spierinck om holländarne, »att dee hade tiock hudh och tolte väl någhot, män när man cederar dem, vexa dee». *S. R. P.* XI, s. 280.

nalitet och därefter rätta tullens storlek. I sammanhang härmed stadgades också, att det icke längre skulle vara godsets försäljare, som erlade tullen, utan den som fraktade detsamma. Enligt den nya ordningen skulle nu för alla varor, inländska eller utländska, som infördes på *svenskt* skepp, erläggas två dukater för hvarje hundratal dalers värde, men var det ett utländskt fartyg, som användes, skulle tre dukater erläggas, oberoende af om allt godset var svenskt eller icke. I fråga om utförseltull sattes likaledes taxan högre för utländska än för svenska skepp. Det är tydligt, att regeringen ville förmå de svenska köpmännen att använda svenska fartyg i så stor utsträckning som möjligt och undvika att skicka sina varor med främmande, en afsikt, som också åtminstone delvis realiserades.[1]

Det visade sig mycket snart, att den af svenskarne inledda taktiken till underlättande och utvidgande af den egna sjöfarten på många håll i Nederländerna väckte liflig oro för att Nederländerna helt och hållet skulle utestängas från Östersjömarknaden. Att svenskarne syftade dit, ansåg man otvifvelaktigt, och fördenskull hade svenskarne, menade man, vanskött de holländska intressena under de förhandlingar, som föregingo aftalen med Danmark.[2] Fruktan för de svenska repressalierna borde ha

---

[1] *S. R. P.* XI, s. 284. — STIERNMAN, *Ekonomiförordningar* II, s. 402. — KERNKAMP s. 249. — Spierinck till K. M:t 30 jan./9 febr. 1646. *Hollandica.* — Skillnadenmellan helfria, halffria och ofria fartyg spelar nu en viss roll. De förstnämnda, svenska med 14 stycken monterade skepp, betala 1/3 lindrigare tull än de utländska. De halffria, d. v. s. de omonterade svenska, få räkna sig 1/6 till godo, och de ofria, de utländska, betala tull utan nedsättning. Såtillvida kom en höjning af tullsatserna till stånd, att den taxa, som förut tillämpats för utländska skepp, nu kom att gälla de helfria, hvilket naturligen hade till följd, att utländingens tull hädanefter blef 1/3 högre än förut. STIERNMAN, *Ekonomiförordningar* II, s. 467 f. — *Palmsk. S. N:o 81. U. U. B.* — Römer till Gen. Stat. 11/21 juli 1646, bil. till Spierinck till K. M:t 11/21 sept. 1646. *Hollandica.* — Jfr HECKSCHER, *Produktplakatet och dess förutsättningar*, s. 700.

[2] Spierinck till K. M:t 13/23 febr., 22 maj/1 juni; Appelboom till K. M:t 26 maj, 30 juni 1646. *Hollandica.* — Ett exempel på denna mot Sverige misstrogna stämning är ett samtal, som Spierinck i september hade med griffieren Cornelis Musch. Denne framhöll de svårigheter, som holländarne underkastades i Sverige. De blefvo på olika sätt tillbakasatta. Skepp, som tillhörde svenskar och voro byggda i Sverige, erhöllo privilegier för att utländingarne skulle undertryckas, en sträfvan som redan hade nått det resultat, att endast fyra holländska skepp seglade på Göteborg, under det att förut 24 stycken handlat på denna stad. Till följd af de stora friheter, som genom den senaste danska traktaten beviljats icke blott det svenska moderlandet utan äfven sådana områden på andra sidan Östersjön, som ännu icke formligen ställts under svenskt välde, vore det fara värdt, att den holländska Östersjöhandeln skulle alldeles förfalla. Spierinck till K. M:t 26 sept./6 okt. 1645. *Hollandica.*

drifvit Nederländerna till en viss moderation i fråga om motståndet emot de svenska krafven på feilgeltets afskaffande, men å andra sidan var den med afundsjuka öfver Sveriges i freden gjorda vinster blandade misstämningen mot detta land icke ägnad att framkalla några eftergifter. Den från början tänkta minimiterminen för feilgeltets upptagande, året 1645, öfverskreds utan att några tecken till förbättring visade sig. Den sista undflykten från holländsk sida var den, att ännu mot årets slut en hel mängd skepp väntades komma från Östersjön, och att det vore oriktigt att icke låta dessa bidraga till att täcka den summa, som ännu återstod af kostnaderna för det danska företaget. Under de första månaderna af 1646 var man icke heller benägen att göra något åt saken. Ännu vore icke kostnaderna för den danska expeditionen betalda, förklarade en af Amsterdams deputerade i midten af februari. Och samma skäl anfördes längre fram vid mer än ett tillfälle från mera officiellt håll.[1]

Ju längre tiden led, dess större blefvo emellertid de holländska klagomålen öfver svenskarnes handelspolitik. Man utvidgade det påbörjade gynnandet af de svenska handelsintressena genom att kringgärda de holländska köpmännens handlingsfrihet med en mängd snäfva bestämmelser, hvilket hade till följd, att en hel del holländare beslöto sig för att lämna det för deras utkomst ogynnsamma landet. På olika sätt sökte den svenska regeringen gifva eftertryck åt sina i Holland framställda kraf. Den 24 januari 1646 afsändes till Spierinck en ny uppmaning att med kraft protestera mot feilgeltets fortsatta upptagande[2], och samma dag undertecknades en skrifvelse till Generalstaterna med begäran om afskaffande af den förhatliga pålagan. I rådet diskuterade man allvarligt Spierincks förslag om införande af

---

[1] Spierinck till K. M:t 12/22 dec. 1645, 20 febr./2 mars 1646. *Hollandica.*

[2] I denna skrifvelse beröres det försvar för feilgeltet, som af holländarne i en resolution af den 20/30 nov. 1645 presterades, och erinras om de klagomål, som af holländarne gjorts mot af svenskarne pålagda betungande tullar, hvarefter den svenska ståndpunkten kraftigt häfdas: kriget med Danmark hade förts till försvar af Sveriges rättigheter i Öresund och nu hade sundstullen öfverflyttats till Holland under namn af feilgelt. Såsom bevis för holländarnes orättfärdiga beteende i denna sak anföres bl. a., att amiral de With, befälhafvaren för den sommaren 1645 till danska farvatten sända holländska flottan, vid sitt kvarliggande i sundet äfven eften freden med flit hindrat svenska skeppare att där traktatsenligt aflämna sina certifikationer för att man därigenom skulle ha en bättre förevändning att i Holland utkräfva det s. k. feilgeltet. K. M:t till Spierinck 24 jan. 1646. *T. L. R.*

feilgelt i Östersjön. Att ryktena om planer på en särskild afgift på främmande fartyg i svenska hamnar icke voro alldeles ogrundade, framgår bl. a. af den instruktion, som den 10 februari utfärdades för generalguvernören i Lifland Gabriel Bengtsson Oxenstierna och sekreteraren Lars Canthersten för ett särskildt uppdrag i Lifland. Det heter där uttryckligen att för den händelse Generalstaterna fortfore att upptaga feilgeltet, Kungl. Maj:t beslutat, »att då häremot låta beläggia alle hollandske skep, som vthi Kongl. M:ts hambnar i Swerige, Finlandh, Lijflandh och Ingermanlandh ankombne, medh ett serdeles onere». Det framhålles vidare tydligt, att om en sådan afgift, som beräknades till en, två eller tre riksdaler pr läst, kunde bli införd vid alla svenska hamnar, det vore högst antagligt, att feilgeltet mycket snart skulle komma att afskaffas i Holland. Beslutet är emellertid villkorligt: hela saken förfaller, om det svar, som väntas från Generalstaterna, blir tillmötesgående.[1]

I Haag hade under tiden Spierinck fortsatt sina underhandlingar utan att lyckas få större fart i dem. Holländarne hade intresse af att draga ut på tiden med frågan för att hinna få så stor valuta som möjligt af feilgeltets upptagande, hvarvid det invecklade och långsamt arbetande nederländska författningsmaskineriet kom dem bra till pass. Ännu i midten af mars hade man icke blifvit färdig med ett svar på svenska regeringens skrifvelse till Generalstaterna af den 24 januari.[2] Den 13 mars kan Spierinck endast rapportera, att nya deputerade utsetts för att vidare konferera med honom. Först 14 dagar senare förklarar han sig ha fått ett förslag till svar på drottningens skrifvelse, hvilket svar i sin definitiva lydelse är dateradt den 29 mars. Spierinck mottog det, ehuru han själf betecknade det såsom icke tillfredsställande. Han ansåg emellertid en vägran

[1] För den händelse, att saken komme att tillämpas, befallde K. M:t generalguvernören att förberedelsevis underrätta rådet i Riga om beslutet och förklara, att någon börda icke därigenom komme att läggas på borgerskapet utan att alltsammans endast gällde de holländska undersåtarne. Instr. för G. Oxenstierna och L. Canthersten 10 febr. 1646. *R.R.* — Kernkamp, s. 249 f. — *S. R. P.* XI, ss. 284 f., 296. — K. M:t till Gen. Stat. 24 jan.; K. M:t till Spierinck 24 jan. 1646. *T. L. R.* — Cracauw till Gen. Stat. 13 jan., bil. till Spierinck till K. M:t 9/19 jan.; Spierinck till K. M:t 20 febr./2 mars; Appelboom till K. M:t 26 maj/30 juni 1646. *Hollandica.*

[2] Spierinck öfverlämnade i slutet af februari drottningens bref jämte ett eget memorial af den 25 febr./7 mars, bil. till Spierinck till K. M:t 27 febr./9 mars 1646. *Hollandica.*

icke tjäna något till utan bad om nya instruktioner. Svaret var hufvudsakligen ett verk af provinsen Holland, som fortfarande envist höll fast vid sin gamla ståndpunkt att låta feilgeltet stå kvar. Det försökte framhålla, att feilgeltet icke högre betungade svenskarne än holländarne själfva utan att såväl Zeeland som Nord-Holland fått erlägga den ifrågavarande afgiften, ett påstående, mot hvilket Spierinck både förut hade gjort och senare gjorde bestämda invändningar. Vidare upprepades det gamla argumentet, att holländarne endast gjort hvad de voro berättigade till, och klagomålen fortsattes öfver att holländarne i Sverige besvärades mer än svenskarne.[1]

Detta till sitt innehåll föga märkliga svar på de svenska krafven må nu ha varit afsedt endast till att draga ut på tiden eller icke, säkert är, att man inom kort i Generalstaterna började på allvar behandla frågan om att helt *afskaffa* feilgeltet. Därvid har med styrka framhållits, att det icke vore rådligt att reta Sverige till nya för den holländska handeln skadliga åtgärder. Provinsen Hollands representanter invände som förut, att den för betalande af flottexpeditionen till Danmark afsedda summan ännu icke hade blifvit täckt, men deras inlägg hade nu icke längre samma öfvertygande kraft. Från de öfriga provinserna tillät man sig påpeka, att i så fall måste bedrägeri föreligga, i det att icke alla blifvit underkastade feilgeltets erläggande. I fråga om besoldandet af de 5000 man, som värfvats i syfte att få till stånd en hjälpkår mot danskarne men som sedan, när företaget mot Danmark icke blef af, förlagts som garnisoner i de nederländska städerna, förfäktade holländarnes motståndare, att pengar icke skulle tagas af feilgeltet utan af den allmänna statskassan.[2] Att intresset för feilgeltets afskaffande var i stigande, synes också däraf, att man för att afväpna provinsen Hollands senaste argument icke ställde sig alldeles främmande för tanken

[1] Spierinck till K. M:t 7/17 nov. 1645, 30 jan./9 febr., 13/23 mars, 26 mars/6 april, 3/13 apr. 1646; koncept till Gen. Stat:s bref om feilgeltet 29 mars 1646, bl. bil. till Appelbooms bref till K. M:t 1646; Gen. Stat. till svenska regeringen 29 mars 1646. *Hollandica.* — En afskrift af detta på latin affattade bref förekommer också som bilaga till Spierincks bref till K. M:t 3/13 april. Här ligger därjämte ett svar på holländska af samma innehåll riktadt till Spierinck. Dess datering, »4 april», torde bero på en felöfversättning af det latinska »quarto Calendas Aprilis».

[2] Tidigare hade provinsen Holland yrkat på dessa truppers afskedande, hvilket hade strandat på generalitetets protester. Spierinck till K. M:t 31 okt./10 nov. 1645. *Hollandica.*

att låta hvad som fattades för flottexpeditionens betalande utgå ur statskassan. Och ett ytterligare steg i tillmötesgående riktning togs af dem, som ansågo, att t. o. m. en restitution af det af svenskarne redan erlagda feilgeltet vore att föredraga framför ett fortsatt tvistande.[1]

Provinsen Hollands envishet kvarstod emellertid i det längsta. Man sökte tydligen alltjämt trösta sig gent emot de svenska hotelserna att bryta förbindelsen med Holland för feilgeltets skull i öfvertygelsen att de voro maktlösa, då svenskarne i alla fall vore beroende af den holländska krediten. Det ser dock ut, som om man äfven i Holland började komma till den åsikten, att det icke längre vore möjligt att genom undanflykter komma ifrån en uppgörelse.[2] Generalstaternas beslut i midten af maj, att Öresundstullen åter skulle börja betalas i enlighet med fördraget i augusti 1645, borde medföra såsom en självklar följd, att feilgeltet måste upphäfvas, då det icke vore möjligt för de sjöfarande att stå ut med erläggandet af en tull på två ställen.[3] Med de svenska klagomålen[4] förena sig också danska dylika, och när rikshofmästaren Ulfeldt i slutet af juli kommer till Nederländerna på sin första ambassad till detta land, är ett af honom upptaget förhandlingsämne restitution af det feilgelt, som betalats af danska skeppare. Under sådana förhållanden äro feilgeltets dagar räknade. Den 28 juli skrifver Appelboom, att staterna af Holland nu äro »i besoigne att affskaffa veijlgeltett», och en månad senare kan Spierinck rapportera, att enligt underrättelse från Amsterdam afgiften såväl där som i Nordholland

---

[1] Spierinck till K. M:t 17/27 april, 24 apr./4 maj, 1/11, 8/18 maj 1646. *Hollandica.* — Redan i februari hade tanken på en restitution framkastats, ehuru då med ännu mindre utsikter än nu. Spierinck till K. M:t 13/23 februari 1646. *Hollandica.*

[2] De på vårsidan tätt inlöpande ryktena om att svenska regeringen beslutat en hög tull på holländska fartyg i Östersjöhamnarna och utanför dessa lägga svenska bevakningsfartyg gjorde en tid ett djupt intryck, och Spierinck begagnade gärna tillfället att påvisa, att dylika farhågor lätt kunde förjagas, om man bekvämade sig till att aflysa feilgeltet. Spierinck till K. M:t 5/15, 26 juni 6 juli; Cracauw till Gen. Stat. 7 juni, bil. till Spierinck till K. M:t 19/29 juni 1646. *Hollandica.*

[3] Samtidigt utfärdades order till dem, som hade uppsikten öfver feilgeltets erläggande, att de skulle afgifva räkenskap för sin förvaltning. Spierinck till K. M:t 29 maj/8 juni 1646. *Hollandica.*

[4] Den holländske residenten i Stockholm Römers depescher äro fulla af erinringar om missnöjet i Sverige öfver feilgeltet. Römer till Gen. stat. 11/21 juli 1646, bil. till Spierinck till K. M:t 11/21 sept. 1646; Appelboom till K. M:t 28 juli 1646. *Hollandica.* — Jfr CHANUT I, s. 38 f.

icke längre upptages. Han säger, att denna förändring icke skett »authoritate publica». Något formligt beslut har synbarligen icke heller fattats om uppgifvande af Hollands med energi förda kamp i denna sak.[1]

Svenskarne hade för tillfället hemfört segern. Men tvisteämnet var icke bragt ur världen, då någon formlig uppgörelse icke skett, och man kunde befara ett nytt utbrott af konflikten. Genom de nu afslutade förhandlingarna, som med utgångspunkt från feilgeltet kommit att omfatta en mängd spörsmål af ekonomisk art, hade det tydligt ådagalagts, att Sverige och Nederländerna på grund af sina motsatta handelsintressen måste bli konkurrenter. Det hade visat sig, att förbundet mellan de båda länderna, tillkommet genom yttre förhållandens tryck, bar inom sig fröet till en söndring, som var i stadig tillväxt och inom kort skulle bryta ut i öppen fiendskap. För Danmarks politik kommo dessa omständigheter att få en vidtomfattande betydelse.

[1] En underrättelse har kommit, att »feilgeltet den 24 aug. S. N. wist i Amsterdam skall wara afskaffat.» Durel till Axel Oxenstierna 28 aug.; Schute till Johan Oxenstierna 4 sept. 1646. *Ox. S.* — »Här ähr thesse daghar vthur Hållandh kumin een flotta af vngefehr 200 skeep, hwilken weet beretta at den intet feilgelt meera har betaalt i Vliet: så at denne flottan ähr den förste som har sluppit den pålaghan.» Durel till Johan Oxenstierna 10 okt. 1646. *Ox. S.*— Spierinck till K. M:t 22 maj/1 juni, 3/13 juli, 21/31 aug., 28 aug./7 sept. 1646; Tancke till Gen. Stat. 26 juni, bil. till Spierinck till K. M:t 19/29 juni; Appelboom till K. M:t 26 maj, 28 juli 1646. *Hollandica.* — Om feilgeltet i allmänhet jfr »Kort berättelse huru Convoy eller Viel-geltet är pålagdt och tagit i det förente Nederland». *Palmsk. S. n:o 89. U. U. B.*

Danmarks närmande till Nederländerna.

Tvistigheterna mellan Danmark och Nederländerna hade icke genom Kristianopelfördraget i augusti 1645 blifvit utjämnade. Å båda sidor rådde starkt missnöje med de undertecknade villkoren, och den närmaste tiden förflöt under ständiga slitningar.

Kristian IV hade svårt att glömma holländarnes ingripande i kriget. Han kunde icke finna någon ursäkt för att de vid fredsunderhandlingarna öfvergifvit sin medlareställning och uppträdt som förhandlande part för genomdrifvande af egna fordringar.[1] Särskildt hade han blifvit uppretad öfver att en holländsk handelsflotta under vederbörlig konvoj af krigsfartyg under kriget passerat Öresund utan att betala tull, och denna ovilja kunde endast ökas, då man framhärdade i en sådan ringaktning af sundets herre och äfven efter fredsslutet vägrade att erlägga den brukliga afgiften. I tydlig afsikt att skada den holländska sjöfarten befallde konungen, att alla sjömärken och bojar i de danska farvattnen skulle borttagas och att alla fyrar skulle hållas släckta. Skarpa protester höjdes genast från nederländskt håll mot denna åtgärd, och Generalstaternas sändebud i Danmark Cracauw fick order att söka utverka påbudets återtagande. Konung Kristian satte som villkor härför, att holländarne bekvämade sig till att betala en afgift för fyrhållningen. Cracauw påpekade, att under Kristian III och därförut liksom också under början af Fredrik II:s regering någon sådan afgift aldrig erlagts,

[1] »Danske Residenten Tanken har i förtroende sagdt till een förnämbd man i Hagh att Kongen i Danmark ähr sinnadt att låtha uthgå skrifftteligt manifest till Plenipotentiairerne i Munster och Osnabrygge till att remonstrera Christenheeten att H. Staeterne alleena hafwa igienom deras swickfulle mediation waritt orsaken till denne kongens snöplighe och desadvantageuse fredh.» Appelboom till K. M:t 30 sept. 1645. *Hollandica.*

utan att fyrväsendet på den tiden underhållits på de danska konungarnes bekostnad. Förgäfves erinrade han om att i Kristianopelfördraget alla s. k. bitullar, således också fyrafgiften, blifvit upphäfda. Danskarne ansågo sig ha skäl nog för denna afvisande hållning, då amiral de With icke aflägsnade sig från de danska farvattnen. Ännu i november låg han kvar i Öresund och stödde de holländska handelsfartygen i deras vägran att erlägga tull.[1]

En sammanfattning af de danska klagomålen finnes i ett memorial, som konung Kristian i början af 1646 öfversände till residenten i Haag, Martin Tancke, med order att föredraga det inför Generalstaterna. Det innehöll »Gravamina uber der herrn Staten und ihres Admirals proceduren» och visade i korthet, huru konungen hade starka skäl till missnöje med Nederländernas hållning redan under kriget med Sverige, men att detta gällde äfven uppträdandet efter freden. Konungen klagade öfver att »de oss tillkommande tullinkomsterna» under det »uppfunna» namnet feilgelt upptogos och behöllos af nederländska undersåtar. Amiral de Withs sändande till Danmark med en flotta utan begäran om tillstånd och utan notifikation af hans ärende vore en kränkande handling, så mycket mer som han tillägnat sig höghetsrättigheter i danska konungens Öresund och hindrat icke blott nederländska utan äfven andra fartyg att erlägga skyldig tullafgift samt till på köpet inskränkt den danska flottans egen handlingsfrihet. Detta hade man fortsatt med så länge

---

[1] Slange, s. 1362, nämner, att den holländska flottan den 22 augusti lämnade Köpenhamns redd, men han förtiger, att den icke kom längre än till Öresunds norra inlopp, där den vid Helsingör ånyo kastade ankar. — Det låg i Hollands intresse, att de With stannade så länge som möjligt i sundet för att så många flera af de till Östersjön afsända holländska fartygen skulle hinna återvända utan att betala tull. Det var hufvudsakligen denna provins, som kräfde fortsatt vägran att betala Öresundstullen, och denna ståndpunkt ville man icke släppa, innan traktaten med Danmark ratificerats. Emellertid började de danska klagomålen öfver de Withs kvarstannande att verka. Man började taga hänsyn till det för Danmark kränkande i uppskofvet med amiralens hemresa, och denne själf sände uppmaning till Generalstaterna att låta tullbetalningen i Öresund återupptagas. En de första dagarne i oktober utfärdad order att återvända mottog han först den 29 i samma månad, men han blef icke färdig att afsegla förrän den 7 november. — Kernkamp, ss. 233—241. — Spierinck till K. M:t 17/27 okt., 7/17, 14/24 nov. 1645, 16/26 jan. 1646; Cracauw till Gen.-Stat. 18, 25 nov. 1645, bil. till Spierinck till K. M:t 5/15 dec. 1645; Gen.-Stat. till de With 12 okt. 1645 bl. afskrifter insända till K. M:t af Spierinck 1645. *Hollandica.* — de With till Gen.-Stat. 13 okt. 1645. *Fridericias exc.* från riksarkivet i Haag. *K. U. B.*

föregående år som det var möjligt för den inträdande vinterns skull. De vanor, som holländarne då kommit in i, hade de sökt praktisera äfven denna vår och urskuldat sig därmed, att de måst betala feilgelt och därför icke kunde stå ut med någon ny tullutgift.[1]

Den danska förbittringen öfver Nederländernas uppträdande under kriget och särskildt öfver det brutala kränkandet af Danmarks höghetsrättigheter i Öresund framträder genast efter kriget i danske residentens i Haag bedrifna diplomatiska verksamhet. Tancke drager sig icke ens för att framkasta beskyllningen, att det var den nederländska republikens skuld, att Sverige kunnat ställa så hårda villkor för freden och beröfva den danske konungen nära fjärdedelen af hans rike. Men samtidigt slår han på andra strängar. Hatet mot Nederländerna får plötsligt vika för hatet mot Sverige. Under framhållande af de olägenheter för handeln, som träffade icke blott Danmark utan också Nederländerna genom Sveriges stora framgångar, framlägger han det förslaget, att de båda länderna skola glömma sina ömsesidiga tvistefrågor och med hvarandra sluta ett förbund, riktadt mot Sverige. Denna tanke griper han om med mycken energi. Han glömmer, att Danmark nu var så medtaget, att det knappast kunde bära ett nytt krig; i sin fientliga ifver mot svenskarne förklarar han bestämdt, att konung Kristian hvarken kunde eller ville hålla den traktat, som nyss afslutats med Sverige. Han hotar, att därest Nederländerna icke ginge med på förslaget, Danmark i stället komme att förbinda sig med Österrike, Spanien och England. Det af Thuillerie planlagda förbundet mellan Danmark och Frankrike söker han framställa såsom direkt riktadt mot Sverige.

Det är typiska utslag af i Danmark rådande bittra stämningar, som röja sig i dessa Tanckes uttalanden: ett vanmäktigt raseri öfver Nederländernas onödiga och fördärfbringande ingripande i kriget, som får lämna rum för revanchetanken mot Sverige. Någon djupare politisk plan torde med all säkerhet icke ligga bakom dessa förslag om förbund med Nederländerna[2], och något samband med den något senare af Ulfeldt

[1] Kristian IV till Tancke 10 april 1646. *Holland A. Koncepter til Ordrer til Martin Tancke. K. R. A.*

[2] Visserligen hade konung Kristian redan i juni månad för Tancke framkastat frågan om en allians med Nederländerna, men detta är tydligen endast

upptagna verksamheten för ett närmande är icke gärna tänkbart. I Nederländerna uppfattade man också de gjorda framställningarna mera som lösa hugskott, som icke voro ämnade att leda till resultat. Mera praktiskt var det utan tvifvel, då Tancke arbetade på att förhindra ratificerandet af Nederländernas med Sverige nyss förnyade förbundstraktat. Det är möjligt, att om han till en början inskränkt sig härtill och icke genast sträckt sina planer så långt som till ett förbund mot Sverige, hans arbete mött större förtroende. Det häftiga och utmanande sätt, hvarpå han sökte verka för sin sak, gjorde tillika stämningen mot honom irriterad. Det hände, att skrifvelser, som han sändt till Generalstaterna, icke mottogos utan återskickades på grund af däri förekommande »exorbitantier».[1]

Hvad Nederländerna beträffar, var missnöjet med Kristianopelfördraget icke mindre starkt där än i Danmark. Man var förbittrad på kommissarierna, som beskylldes för att icke ha åtlydt sina instruktioner och icke begagnat tillfället till att tilltvinga sig möjliga förmåner. Och man såg med afund de stora vinster, som svenskarne i freden ernått. Särskildt var man bekymrad däröfver, att deras tullfrihet nu uttryckligen förklarats gälla äfven städerna på andra sidan Östersjön.[2] Äfven om Generalstaterna i början af oktober beslöto framföra sin tacksamhet till underhandlarne för deras arbete, så är dock provinsen Hollands tillsättande af kommissarier för anordnande af en grundligare undersökning af värfvets utförande i enlighet med gifna instruktioner ett klart uttryck för hvad man egentligen tänkte såväl om fördragsvillkorens fördelaktighet som om det sätt, hvarpå de framdrifvits. Den misstro, som man länge allmänt hyst mot konungens af Danmark afsikter, fick dessutom fortsatt näring genom de nya yttringarna af hans fientliga stämning.[3]

Kritiken öfver fördraget i Kristianopel förorsakade till en början, att ratifikationen kom att fördröjas utöfver den på förhand bestämda terminen. Hvad som framför allt gaf anledning

---

ett försök att stämma republiken mildare för att om möjligt få gynnsammare villkor i freden. FRIDERICIA II, s. 524.

[1] Spierinck till K. M:t 16/26 sept., 3/13, 17/27 okt., 24 okt./3 nov.; Appelboom till K. M:t 30 sept., 28 okt. 1645. *Hollandica.*

[2] Af de stora handelsstäderna vid Östersjön var endast Rostock fortfarande underkastadt tullförpliktelse. Appelboom till K. M:t 20 sept. 1645. *Hollandica.*

[3] Spierinck till K. M:t 22 juli/1 aug., 2/12 sept., 3/13 okt. 1645. *Hollandica.*

till tveksamhet inför godkännandet af traktaten, var den 7:e artikelns stadgande, att holländarne i Norge skulle erlägga tull efter den taxa, som varit gällande år 1628[1], och att, hvad trävarorna beträffade, en särskild öfverenskommelse med det snaraste skulle åvägabringas. I och för undersökningen af fredskommissariernas utförande af sitt värf uppdrogo Generalstaterna åt residenten i Helsingör Cracauw att hos danska regeringen anhålla om en afskrift af 1628 års norska tulltaxa, hvilket efter många om och men beviljades.[2] Det visade sig då, att man icke kunde godkänna densamma. Man förklarade, att den var »gantz extravagant vndt vnbillig», man menade, att den icke öfverensstämde med hvad som verkligen år 1628 varit gällande norm, ja, man förfäktade t. o. m. den ståndpunkten, att nämnda år ingen tulltaxa öfverhufvud varit känd eller tillämpad i Norge. En annan måste uppgöras och genomdrifvas. Liksom vid mer än ett tillfälle klander framkom mot kommissarierna vid fredsförhandlingen, därför att de icke före traktatens afslutande bestämdt uppgjort taxan med konungen af Danmark utan gifvit honom en viss frihet att efter behag höja tullsatserna, så hördes röster för att man icke skulle ratificera Kristianopelfördraget, förrän frågan om tulltaxan afgjorts. Staden Mejdenblik t. ex. uttalade sig med stor bestämdhet för att hellre riskera ett nytt krig med Danmark än antaga den föreslagna tullafgiften.[3]

Det dröjde emellertid icke länge förrän den mot Danmark hetsiga stämningen började lägga sig. Man fick snart öppen blick för de genom kriget förändrade maktförhållandena i Norden. Handelsintressena på Östersjön vållade en viss spänning gent emot Östersjöns herre. Primatet på detta haf hade Danmark nu måst afstå till Sverige, och därigenom hade den djupaste grunden

[1] Om förhandlingarna angående denna sak före Brömsebrofreden, se FRIDERICIA II, ss. 484, 487, 495, 497, 502.

[2] När Cracauw i början af november begärde audiens för att framföra Generalstaternas begäran, var konungen i Glückstadt. Riksrådet, som efter ett par dagar tog emot residenten, svarade undvikande. Det förklarade först, att enligt fördraget tulltaxan icke behöfde öfverlämnas före ratifikationen, lofvade sedan sända den, återtog detta löfte och meddelade, att saken icke kunde ordnas genast, ty konungen måste först se och underteckna den. Under hvarjehanda förevändningar sköts svaret upp till slutet af december. Cracauw till Gen.-Stat. 18 nov., bil. till Spierinck till K. M:t 5/15 dec. 1645; Spierinck till K. M:t 2/12 jan. 1646. *Hollandica.*

[3] PAUS I, s. 127. — Spierinck till K. M:t 16/26 jan., 30 jan./9 febr., 13/23 febr.; Gen.-Stat. till Cracauw 12 okt. 1645 bland af Spierinck insända afskrifter 1645. *Hollandica.*

för Nederländernas mot Danmark riktade misstro och fiendskap försvunnnit. Denna öfverflyttades nu på Sverige, och den blef så mycket starkare, som detta i högre grad än Danmark visade sig ämna begagna sin maktställning till sin egen handels och sjöfarts förkofran. Ju mera Sverige framstod som en energisk och farlig konkurrent snarare än en god och pålitlig förbundsbroder, dess naturligare blef det, att det försvagade Danmarks fiendskap sjönk i betydelse och att dess vänskap och stöd tedde sig eftersträfvansvärda. En viss resignation i fråga om det först så förkättrade danska fördragets godkännande blir därför snart märkbar. Holland var en af de första provinserna, som började lugna sig, och frågan om traktatens ratifikation rönte allt mindre motstånd. De olyckor, som vållades genom fyrhållningens nedläggande i de danska farvattnen, manade till träffande af en öfverenskommelse med konung Kristian. Rykten om danska rustningar väckte oro, då man icke visste, mot hvem de närmast voro riktade, och ej utan skäl vädrade man en fara i det danska närmandet till Frankrike.[1] Under sådana förhållanden kom ratifikationen af fördraget med Danmark till stånd på nyåret 1646 utan att något afgörande blifvit träffadt om den norska tulltaxan. Man beslöt i stället vid ratifikationernas utväxling göra en uttrycklig protest och förklara, att den taxa som öfversändts icke på något sätt kunde godkännas. Man hoppades genom nya förhandlingar kunna uppnå enighet i denna tvistefråga.[2]

Önskan att få de ännu oklara förbindelserna med Danmark tillfredsställande ordnade dref fram tanken på affärdandet af en beskickning till Köpenhamn. I början af juni utsågos till medlemmar af denna ambassad borgmästaren i Amsterdam Gerhard

---

[1] Underrättelserna om den hedersbevisning, som i Köpenhamn ägnades de la Thuillerie, och den traktat, som i november slöts mellan Danmark och Frankrike, mottogos i Nederländerna med en ängslig undran. Det inberättades om förmåner, som skulle tillerkänts Frankrike i fråga om hvalfångsten vid Spetsbergen och tullen i Öresund, och beträffande allmänna handelsärenden fruktade man, att Danmark ämnade gå Nederländerna förbi och söka ersättning i Frankrike. Farhågorna för Thuilleries verksamhet blefvo så mycket större, då det ryktet spreds, att han lyckats få med äfven Sverige i en allians, som tydligt afsåg Nederländernas skada. Spierinck till K. M:t 17/27 okt., 8/18 dec. 1645, 26 dec. 1645/5 jan. 1646; Cracauw till Gen.-Stat. 25 nov., bil. till Spierinck till K. M:t 5/15 dec. 1645; Appelboom till K. M:t 23 dec. 1645, 14 april 1646. *Hollandica.* — Tancke till Kristian IV 3 mars 1646. *Holland B. Martin Tanckes relationer. K. R. A.*

[2] Spierinck till K. M:t 24 okt./3 nov., 21 nov./1 dec., 5/15 dec. 1645, 2/12, 16/26 jan., 20 febr./2 mars 1646. *Hollandica.*

Schaep, pensionären i Horn Nanning Keyser och sekreteraren i Westfrieslands provinsförsamling Scheltinga. Innan beskickningen hunnit afresa, förordnade emellertid Generalstaterna att därmed skulle anstå. Genom bref från residenten i Helsingör Cracauw hade man nämligen fått upplysning om att danske rikshofmästaren Corfits Ulfeldt af sin konung utsetts att afgå till Frankrike i en utomordentlig beskickning och att han på vägen skulle stanna i Nederländerna för att afhandla en del frågor. Härigenom skulle otvifvelaktigt tillfälle gifvas att få de holländska önskemålen framställda och en särskild ambassad till Danmark således bli öfverflödig.[1]

* *
*

Ulfeldts resa till Holland 1646 tillkom helt och hållet på hans eget initiativ. Han hade konung Kristians uppdrag att vid det franska hofvet göra »gode præparatorier» till en närmare vänskap mellan Danmark och Frankrike på grundvalen af Köpenhamnsfördraget i november 1645. Men för honom blef den franska resan egentligen endast en förevändning för att kunna aflägga ett besök i Nederländerna. Det är redan antydt, hurusom Kristian IV:s personliga känslor för denna stat efter kriget voro allt annat än vänskapliga, och det kan knappast förvåna, att han icke visade några sympatier för Ulfeldts förslag att med denna makt inleda några närmare förbindelser. Han biföll emellertid på riksrådets tillstyrkan detsamma och gaf rikshofmästaren i uppdrag att underhandla om biläggande af de tvistigheter med Nederländerna, som ännu återstode, och om upprättande af en »närmare förtrolighet och conjunction».[2]

Att konungen egentligen intresserade sig för besöket i Frankrike, därom ger hans påteckning på konceptet till Ulfeldts instruktion, att det varit hans mening att »Hovmesterens Reyse först skulle gaae paa Frankrig», en antydan. Men det visar sig ännu tydligare af den otålighet, hvarmed han betraktade Ulfeldts

[1] Slange, s. 1399. — Spierinck till K. M:t 15/25 maj, 12/22, 19/29 juni 1646; Cracauw till Gen.-Stat. 23 juni, bil. till Spierinck till K. M:t 3/13 juli 1646. *Hollandica.*

[2] Slange, s. 1401. — Paus I, s. 167. — Birket Smith I, s. 138 f.

långa uppehåll i Nederländerna, och hans täta förmaningar till rikshofmästaren att så fort som möjligt utföra uppdraget till den franske konungen. För Kristian IV stod för tillfället Frankrike såsom den makt, som mest var intresserad för Danmark. Thuilleries allvarliga sträfvan att vid Brömsebrofreden göra det bästa möjliga för den besegrade parten hade icke undgått hans uppmärksamhet, och den ifver, hvarmed ambassadören drifvit fram förbundet i november, hade ledt hans tankar i samma riktning. Den verkliga grunden för hans bifall till Thuilleries förbundsförslag var emellertid en annan. Han hade fått en bestämd föreställning om att förbundet mellan Sverige och Frankrike icke saknade svaga punkter. En oenighet mellan dessa båda makter skulle helt och hållet förändra den allmänna ställningen i Europa och sannolikt gifva Danmark tillfälle att åtminstone i fråga om den tyska politiken få ersättning för en del af svenskarne förorsakade förluster. Och äfven om den svensk-franska vänskapen skulle hålla i sig, borde ett närmande till Frankrike icke annat än underlätta häfdandet af Danmarks tyska intressen, genom det stöd gent emot alltför höga kraf från svenskarnes sida, som man hoppades kunna påräkna.

För konung Kristian tycks det emellertid ha stått klart, att en viss försiktighet nu liksom vid novemberfördragets ingående var af nöden. Fruktan för att stöta sig med kejsaren hade hindrat honom från att reflektera på de franska anbuden om en offensivallians. Att nu utvidga förbundet i denna riktning synes icke heller ha varit meningen. Åtminstone anger Ulfeldts instruktion ingenting sådant; den är tvärtom så obestämd i fråga om de danska önskemålen, att den helt och hållet öfverlåter åt den franske konungen att föreslå villkor för ett eventuellt närmare fördrag. Kanske är det samma hänsyn, som dikterar konungens tveksamhet inför Ulfeldts nya nederländska politik. Ett förbund äfven med denna stat, som i dubbel måtto stod såsom habsburgarnes fiende — såsom protestantisk stat understödjande de tyska protestanterna mot kejsaren och såsom upprorisk provins kämpande mot konungen af Spanien — skulle tydligt hafva framhäft Danmarks öfvergång till det kejsarfientliga lägret. Och konungen måste helt naturligt ha funnit det betänkligt att före den tyska fredens afslutande tvärt klippa af

möjligheterna för ett tillmötesgående från kejsarens sida i fråga om möjliga danska äskanden.[1]

För Corfits Ulfeldt däremot förefunnos icke dessa konungens betänkligheter. Han var icke genom sin föregående verksamhet på samma sätt invuxen i den tyska politiken. Han hade icke på detta område sett ett långt lifs energiska arbete falla sönder, icke insatt sina bästa krafter och förbrukat dem. För honom fanns möjlighet att se mål för en kraftig dansk politik på annat håll. Det innebar för honom intet riskabelt att bryta med kejsaren. Af denne kunde nu ingen hjälp väntas mot den farligaste fienden Sverige. Men däremot var det högst sannolikt, att Sveriges nuvarande bundsförvant, Nederländerna, inom kort skulle komma att skifta hållning och för Sverige bli en farlig fiende. I Danmarks intresse måste det ligga att befordra denna förändring.

Att rent personliga motiv för Ulfeldt spelat en roll vid genomdrifvandet af den holländska ambassaden, torde icke kunna förnekas. Mannens hela karaktär, hans utpräglade ärelystnad och maktbegär, talar därför. Det är så mycket naturligare, att han nu önskar göra en stor diplomatisk kupp, som han nyligen nödgats sätta sitt namn under en för det danska riket förödmjukande traktat. Därmed är icke sagdt, att han icke var uppriktigt öfvertygad om det riktiga och nyttiga i den nya regim, som han ville inaugurera. Redan under kriget hade han, och detta så tidigt som i augusti 1644, framställt förslag om en verklig allians mellan Danmark och Nederländerna.[2] Om också detta förslag väl närmast är att betrakta såsom ett försök att komma ur de närmaste af krigsolyckorna orsakade svårigheterna, så har det dock så småningom alltmera framstått för rikshofmästaren såsom fördelaktigt att äfven efter freden med Sverige stå i ett godt förhållande till Nederländerna. Detta lands såväl yttre som inre förhållanden ingåfvo honom just nu förhopp-

[1] Det är betecknande, att när Nederländernas svensk-fientliga tendenser äfven i tyska frågor, exempelvis den pommerska, framträda och tanken på separatfred mellan Nederländerna och Spanien vinner terräng, Kristian IV blir mera benägen att stödja den Ulfeldtska politiken.

[2] Fridericia II, s. 430. — Man jämföre härmed konung Kristians försök att blidka holländarne och genom separatförhandlingar få deras klagomål nedtystade. Fridericia II, ss. 432, 485 f. Äfvenså konungens order till Tancke i Haag i juni 1645 att undersöka möjligheterna för en närmare allians med Nederländerna. Fridericia II, s. 524.

ningar om att finna tillmötesgående. Men valet af tidpunkt för ambassadens verkställande kan icke tillfyllest motiveras utan hänsynstagande till Ulfeldts egen ställning i hemlandet. Han kände sig behöfva komma bort en tid från Köpenhamn för att komma undan den fiendskap, som där från många håll restes mot honom. Han hoppades vid sin återkomst lättare kunna nedslå sina motståndare, om han kunde peka på något för fosterlandet betydelsefullt resultat af sin bortovaro. Redan tidigt hade han genom sin egenmäktiga ämbetsförvaltning uppväckt en storm af ovilja emot sig. Det olyckliga fredsslutet 1645 ådrog honom också konungens vrede i än högre grad än den, föregående slitningar uppväckt, och om också Kristian vägrade att mottaga en af Ulfeldt ingifven afskedsansökan, var detta snarare en följd af en under dåvarande förvirrade förhållanden[1] kännbar brist på dugliga ämbetsmannakrafter än af personlig ynnest. Tvisten rörande konungens förra gemål Kirsten Munk satte ytterligare förhållandet mellan konungen och Ulfeldt på ett hårdt prof, men trots den seger, som bereddes »svärsönerna» till stor del genom Hannibal Sehesteds medlande ingripande, kände Ulfeldt, att han icke hade fullkomligt fast mark under fötterna. Äfven inom rådet funnos utpräglade motståndare, bland hvilka i främsta rummet kanslern Christian Thomesen Sehested bör nämnas.[2]

Ännu hade Ulfeldt tillräckligt inflytande för att genomdrifva sin vilja i fråga om resans verkställande, och beträffande den instruktion, hvarmed han utrustades, lyckades han genomdrifva en sådan formulering, att han icke skulle nämnvärdt störas i utförandet af sina planer. Tills vidare torde dessa icke ens för honom själf ha varit fullt klara i sina detaljer. Han önskade till en början en orientering öfver möjligheterna för ett närmande till Nederländerna, och något ögonblickligt omslag

---

[1] Om tillståndet i Danmark se exempelvis Cracauws bref till Gen. Stat. den 28 okt. 1645: »Den Heere Rycxhofm:r comt niet te hove, noch wil nimant spreecken om eenige disgusto die hy is hebbende, om seecker oorsacke, synde onder de grooten te hove groote ialousie: de Herren Rycxraaden die weinig in getal syn, hebbende eenige sich geabsenteert, hebben genoeg te doen met afreeckeninge te maacken met de soldatesca; en syne May:t de rest-cedels te onderteeckenen, soo dat het te hove niet wel en staet tot groote preiuditie van myne en andere negotiatien». Bland af Spierinck insända afskrifter 1645, bil. till hans bref till K. M:t. *Hollandica.*

[2] Slange, s. 1399 f. — Birket Smith I, ss. 128 ff., 132.

har han med all säkerhet icke själf hoppats på. Han anger i sin första skrifvelse till Generalstaterna af den 4 augusti ändamålet med sitt besök. Det heter däri, att hans herre till bevis på sin goda vilja och vänliga sinnesstämning liksom också för att åstadkomma och befästa en uppriktig vänskap mellan Danmark och Nederländerna velat sända honom till Haag såsom utomordentligt sändebud, icke blott att förhandla om hvad som fortfarande kunde ge anledning till oenighet utan ock att grunda en närmare förtrolighet till de båda ländernas säkerhet. I instruktionen begränsas dessa planer såtillvida som där skarpt betonas, att den öfverenskommelse, som möjligen skulle komma till stånd, skulle vara af defensiv karaktär, — »ikke til nogen Offension, men til vores Rigers og Landes Defension og Conservation» — och särskildt framhålles bestämdt, att någon inblandning i holländarnes krig med Spanien och dess allierade icke kunde komma i fråga.[1] I öfrigt hade ambassadören order att först taga upp till behandling de frågor, som i föregående traktater lämnats oafgjorda, särskildt den norska tulltaxan. Hertig Fredriks anspråk på restitution af ärkestiftet Bremen borde understödjas. Om handelsförbindelsernas tryggande skulle förhandlingar inledas.[2]

Med ett stort och lysande följe bröt Ulfeldt upp från Köpenhamn den 19 juni 1646 och anlände till Holland i midten af följande månad. Sitt första uppehåll gjorde han i Amsterdam, där han blef mycket väl mottagen och i flere dagar förplägad, samt fortsatte därifrån till Haag, där han den 30 juli gjorde

---

[1] Ulfeldt har knappast under förhandlingarnas gång känt sin handlingsfrihet inskränkt genom denna bestämmelse. Det är möjligt, att han själf ännu icke sträckt sina planer längre än till ett defensivförbund. Men han har emellertid icke nekat sig att inför holländarne framställa sig såsom innehafvare af den mest vidsträckta fullmakt. Spierinck omtalar redan i augusti, att han talat om »foedus defensivum et offensivum contra quoscunque hostes» och att han förklarat ett sådant skola medföra medgörlighet från Danmarks sida i andra frågor, särskildt Öresundstullen. Rikshofmästaren ansåg sig i början behöfva imponera på holländarne genom att uttala sig »liberaliter» om de ännu icke afgjorda tvistefrågorna. Det motstånd, som han stöter på och som han finner kraftigare än hans första intryck angåfvo, tvingar honom sedan till en mycket mera försiktig taktik. Spierinck till K. M:t 14/24, 21/31 aug. 1646. *Hollandica.*

[2] På den sista punkten kan man se den misstro, hvarmed konungen betraktade Ulfeldts förehafvanden. Han uttalar sina farhågor för att något kunde bli aftaladt, som komme att väcka grannarnes misstankar, och han förbehåller sig på denna punkt uttryckligen att pröfva Ulfeldts aftal. PAUS I, ss. 163 ff. — SLANGE, s. 1403. — AITZEMA VI, s. 296 f. — Spierinck till K. M:t 14/24 aug.; Ulfeldt till Gen. Stat. 4/14 aug. 1646 bland bil. till Appelboom till K. M:t. *Hollandica.*

sitt intåg utan några ceremonier. Med stor nyfikenhet hade man i Holland motsett hans ankomst, och gissningar om ändamålet med hans färd hade framkastats i det oändliga. Man tycktes emellertid ganska allmänt vara säker på att hans ärende i främsta rummet var att bilägga de tvistigheter, som fortfarande voro oafgjorda mellan de båda länderna, och sedan att erbjuda Nederländerna allians. I själfva verket hade man i Nederländerna all anledning att med tillfredsställelse hälsa den danske ambassadören. Frånsedt det smickrande i att se en så högt uppsatt ämbetsman i ett nyss fientligt land komma för att söka ett godt förhållande till en motståndare, hade Generalstaterna genom Ulfeldts ankomst besparats att själf sända underhandlare till Danmark. De tilltagande klagomålen öfver Sveriges hållning gjorde stämningen mot svenskarnes fiender danskarne mildare. Provinsen Hollands missnöje med den svenska handelspolitiken hade nu blifvit så starkt, att man af ren afvoghet beslöt bemöta Ulfeldt med den största artighet.[1] Sveriges tyska politik[2] slutligen hade här och där börjat väcka betänkligheter, för hvilka icke heller de holländska kommissarierna vid fredskongressen i Tyskland voro främmande.[3]

I sin skrifvelse af den 4 augusti begärde Ulfeldt kommissarier att förhandla med, och denna begäran blef af Generalstaterna bifallen. Till att utföra uppdraget valdes den 7 augusti

---

[1] »H. General Staeterne ähre sinnadhe att mächta wäl acceptera och undfäghna Danske Ambassadeuren och, som man märkier, det mäst till den ända att där medh gifwa Swärigie jalousie; effter dee hafwe här den fasta impression och tanka att Chronan Swärigie will dragha alle profijter och commercier till sigh, och som dee här sägia, allt wattnett under deras quarn: ingen ting ähr dem här mehra sensibelt än detta om commercierna: och meena H. Staeterne aff Hollandh altijdh kunna maintenera och hålla deres parthij godh medh Danmark, Pohlen och Brandeburgh, förtroendes att Chronan Swärigie dem och deras commercier då intett skulle skadha kunna, fast dee Swänske än anspante medh fransosen och af honom bekomme godhe conditioner.» Appelboom till K. M:t 21 juli 1646. *Hollandica.*

[2] Det var Sveriges kraf på Pommern, som hufvudsakligen tilldrog sig holländarnes uppmärksamhet. Just vid denna tid började Brandenburg sina försök att förmå Nederländerna till att ingripa mot de svenska anspråken. I april 1646 hade kurfurst Fredrik Wilhelm sändt Ewald von Kleist såsom sändebud till Haag för att locka Generalstaterna till en interposition, och några månader efter Ulfeldts ankomst dit ägde ett besök rum af kurfursten själf, som utom en giftermålsförbindelse med ståthållaren Fredrik Henriks dotter Louise åsyftade en allians med Nederländerna. *U. u. A.* III, s. 5, IV. s. 62.

[3] SLANGE, s. 1402. — BIRKET SMITH I, s. 141. — FRIDERICIA, *Adelsvælden*, s. 109. — Spierinck till K. M:t 3/13, 10/20 juli, 31 juli/10 aug.; Appelboom till K. M:t 11/18 aug. 1646. *Hollandica.*

de tre, som förut fått sig ambassaden till Danmark anförtrodd, Schaep, Keyser och Scheltinga, samt dessutom holländske rådspensionären Cats. De fingo af Generalstaterna uppmaning att uppsöka Ulfeldt i hans bostad för att därigenom besvara den hedersbevisning, som ägnats de holländska legaterna i Danmark. Den förhandling, som nu inleddes, kom af flere skäl att dragas långt ut på tiden, och sammanträdena följde på hvarandra med den största oregelbundenhet. Efter endast ett par sammanträden reste två af kommissarierna, Schaep och Keyser, hem för att inhämta närmare instruktioner, i början af september vållades ett afbrott genom Ulfeldts besök vid hufvudarméns läger för att aflämna kreditiven till prinsen af Oranien och efter någon enstaka konferens inträffade nytt uppskof, då Ulfeldt blef hindrad af opasslighet. Då han någon af de första dagarne i oktober förklarade sig beredd att fortsätta diskussionen, voro de holländska kommissarierna icke tillstädes. När dessa efter sin återkomst ville återupptaga förhandlingarna, var Ulfeldt ånyo sjuk, och icke förrän den 19 oktober ägde något sammanträde rum.[1] På liknande sätt fortgingo meningsutbytena under den närmast följande tiden. Uppgiften att sammanträdet den 19 oktober varit det sista för året kan icke bestyrkas.[2] Generalstaterna till-

---

[1] Om de närmare detaljerna i förhandlingarnas gång variera tillgängliga uppgifter. Innehållet i Slanges framställning öfverensstämmer i hufvudsak med en holländsk redogörelse »Verbael vande respective conferentien gehouden bij de Gecommitt:den van haere Ho. Mo. met den Heer Extraord:s Ambass:r van sijne Ma:t van Denemarcken», i afskrift bland Appelbooms bref till K. M:t 1646, Hollandica, och med några få undantag ordagrant återgifven i Aitzema VI, ss. 296 ff. Kompletterande upplysningar härtill ur Spierincks bref till K. M:t låta sig utan svårighet förena med dessa skildringar. Väsentligt afvikande är däremot Ulfeldts i riksarkivet i Köpenhamn förefintliga relation angående ambassaden, som endast med försiktighet kan begagnas. Den är mycket tendentiös, tydligen inriktad på förnekande eller bortförklarande af vissa egendomligheter i rikshofmästarens uppträdande, som väckte undran. Den innehåller emellertid åtskilliga alldeles riktiga uppgifter om förhandlingarna angående den norska tulltaxan. Som ett exempel på olikheten med andra källor kan nämnas, att sjukdomen, som enligt dessa tycks ha kommit på första gången i midten af september och varat till början af oktober och som af Spierinck anses så ofarlig, att den blott var fingerad, enligt den ifrågavarande relationen drabbade ambassadören först i början af november och var så svår, att han trodde sig skola bli »denne versens treldom quit». SLANGE, ss. 1403 ff. — AITZEMA VI, ss. 296 ff. — AREND III:5. s. 653. — Spierinck till K. M:t 7/17, 14/24, 21/31 aug., 11/21, 18/28 sept., 25 sept./5 okt., 9/19, 16/26 okt., 11/21 dec.; Appelboom till K. M:t 6 okt. 1646. *Hollandica.* — Ulfeldts relation angående ambassaden till Holland 1646—47. *Holland B. K. R. A.* —

[2] SLANGE, s. 1408 anser, att inga flera ordentliga konferenser ägt rum mellan Ulfeldt och de holländske kommissarierna »indtil dette Aars Udgang»,

satte i stället flere kommissarier att underhandla med Ulfeldt[1] och förhandlingarna skredo framåt under såväl november som december.

Den första fråga, som blef föremål för diskussion, var den om den norska tulltaxan. Kristianopelfördragets hänvisning att man genom nya förhandlingar skulle bringa till afgörande, hur mycket holländarne hade att betala i tull för utförseln af trävaror från Norge, hade gifvit Ulfeldt en lämplig utgångspunkt för hans verksamhet i Nederländerna, och hufvudintresset kom därför till en början att knyta sig till en förhandling härom. Rikshofmästaren fordrade först en afgift af 2 riksdaler och 1 ort[2] för hvarje läst, hvilket man från holländsk sida betecknade såsom alldeles för mycket. Man försökte förmå Ulfeldt att pruta af på sina kraf, samtidigt som denne bearbetade holländarne i motsatt riktning. Men sammanjämkningsverket gick trögt. Visserligen gick rikshofmästaren tämligen hastigt ned till 1½ riksdaler, men vid denna siffra förblef han också mycket länge hårdnackadt trots ifriga öfvertalningsförsök. I Holland var man emellertid öfvertygad om att denna envishet mera berodde på en önskan att draga ut på tiden än på ett fast beslut, att inga ytterligare eftergifter kunde komma i fråga, och meningsutbytet fortsattes. I midten af november syntes man vara på god väg att nå ett resultat, då Ulfeldt plötsligt gick ner till 1 riksdaler pr läst, men han satte dock för en dylik eftergift så pass hårda villkor i fråga om andra afgifter, att någon enighet icke kunde komma till stånd.[3] Ännu i midten af december kunde Ulfeldt därför hålla fast vid sitt gamla bud, 1½ riksdaler. Från holländsk sida lämnades vid denna tid till den danske ambassadören ett nytt anbud. Man erbjöd sig att gå med på 1 riksdaler lästen mot

---

utan att de båda sista månaderna uteslutande ägnades åt en privat agitationsverksamhet. Ulfeldts egen relation ger emellertid vid handen, att förhandlingarna fortsatts i samma stil som förut, och såväl Spierinck som Appelboom bekräfta detta i sina rapporter.

[1] Kommissariernas antal ökades nu till nio. Gen. Stat:s fullmakt för kommissarierna 29 okt., bil. till Spierinck till K. M:t 30 okt./9 nov. 1646. *Hollandica.*

[2] 1 ort = ¼ riksdaler.

[3] Appelboom meddelar, att enighet ansågs ha blifvit uppnådd. I själfva verket hade emellertid de holländska kommissarierna icke haft fullmakt att gå högre än till 3 riksort. Och man ansåg det icke löna sig att höja anbudet till 1 riksdaler, då Ulfeldt samtidigt kräfde restitution af det feilgelt, som upptagits af danska fartyg. Spierinck till K. M:t 20/30 nov.; Appelboom till K. M:t 24 nov. *Hollandica.*

afskrifvande af alla bitullar och ersättningen för feilgeltet. Ulfeldt vägrade. Ett kompromissförslag såg dagen. Holländarne erbjödo sig att betala 3 riksort lästen men fordrade härför, att $^1/_4$ af skeppets dräktighet skulle gå fri. Ulfeldt fann sig böra gå detta förslag något till mötes genom att sänka sin fordran från $1^1/_2$ riksdaler, d. v. s. 6 riksort till 5 för hvarje läst, och medgiva att $^1/_6$ af dräktigheten skulle få afräknas vid tullafgiftens beräknande, och vid nytt parlamenterande kom man öfverens om att $^1/_5$ af skeppets dräktighet skulle bli fri. Men i fråga om tullens beräkning stod man vid slutet af året fortfarande vid olika bud, 5 och 3 riksort. Efter att hos provinserna ha framlagt resultatet af de hittills förda förhandlingarna och erhållit nya instruktioner samlades de holländska kommissarierna på nyåret åter hos Ulfeldt, och nu lyckades man ändtligen att komma till enighet i den segslitna frågan. För att visa att de icke sökte något som vore till skada för konungen af Danmark eller hans undersåtar förklarade sig de holländska kommissarierna villiga att gifva 1 riksdaler pr läst i tull för trävaror, som utfördes ur Norge, när, såsom redan var öfverenskommet, $^1/_5$ af skeppets dräktighet fritoges. Härmed erkände sig Ulfeldt vara nöjd.[1]

Samtidigt med dessa förhandlingar och i närmaste sammanhang med dem hade äfven andra frågor varit föremål för behandling. De holländska klagomålen öfver att fyrarna i de danska farvattnen hade släckts af konung Kristian hade ledt till ett löfte från Ulfeldts sida, att de ånyo skulle tändas, med villkor att hvarje lastadt fartyg erlade 4 riksdaler och hvarje skepp utan last hälften så mycket. Större roll hade frågan om restitution af feilgeltet spelat. Redan tidigt framhöll ambassadören, hvilket stort intresse den danske konungen hade i denna sak. Det vore omöjligt, att denne kunde finna sig i, att Öresundstullen under så lång tid icke hade betalats i Helsingör utan i stället upptagits i Holland, och han kunde icke undgå att härför kräfva ersättning. Motståndet mot detta kraf, i början mycket starkt, aftog så småningom, i samma mån Ulfeldt på denna punkt blef allt mera pockande och hotande. Men den

[1] Spierinck till K. M:t 25 sept./5 okt., 9/19 okt., 11/21, 18/28 dec. 1646, 12/22 febr. 1647; Appelboom till K. M:t 3 nov. 1646, 16 febr. 1647. *Hollandica.* — Ulfeldts relation. *Holland B. K. R. A.*

principiella framgången fick han köpa med betydande eftergifter i fråga om ersättningssummans storlek. Han första fordran på 400,000 riksdaler befanns fullkomligt omöjlig att genomdrifva, och han nödgades steg för steg minska sina pretentioner, samtidigt som holländarne höjde sina medgifvanden från 40,000 till 80- och 100,000. Slutligen möttes de båda kontrahenterna vid beloppet 120,000 riksdaler, en summa, som Generalstaterna godkände trots provinsen Hollands motstånd. Pengarne skulle tagas ur det öfverskott, som uppstod vid feilgeltets sammanräknande.[1]

Den 2 februari 1647 hade man kommit till enighet i dessa frågor, och denna dag undertecknades fördraget mellan Ulfeldt och de holländska kommissarierna. Det förklarades gälla till den 13 augusti 1685.[2]

I och med detta fördrag hade Ulfeldt nått det mål, för hvilket han egentligen var utsänd och hvilket hans instruktion satte som det hufvudsakliga. För honom själf tedde sig däremot dessa saker tämligen betydelselösa, men de kommo honom bra till pass såsom medel att förbereda den allians mellan Danmark och Nederländerna, som var hans egentliga syftemål. Under hela sin vistelse i Holland hade rikshofmästaren energiskt och konsekvent arbetat på att förskaffa sig en gynnsam opinion. Han försummade icke att, om det behöfdes, för sitt måls vinnande bereda sig väg »med mammon». I Gabriel Marselis, den danska regeringens agent i Amsterdam, hade han en trogen och inflytelserik medhjälpare. Men arbetet kräfde tid. Han visste, att det omslag i Nederländernas politik gentemot Danmark, som han innerst åtrådde, icke kunde komma på en gång, och han ville icke förhasta sig. Under sina diskussioner med de holländska kommissarierna undvek han länge alliansfrågan med en envishet, som retade holländarnes nyfikenhet. Det väckte undran, att de stora planer,

[1] Spierinck till K. M:t 11/21 sept., 25 dec. 1646/4 jan. 1647, 22 jan./1 febr., 12/22 febr.; Appelboom till K. M:t 26 jan., 16 febr. 1647. *Hollandica.* — Det allt annat än lysande resultatet af Ulfeldts underhandling i denna fråga försvagades ytterligare därigenom att 40,000 riksdaler blefvo frådragna från den öfverenskomna summan såsom ersättning för hvad de holländska köpmännen ansågo sig under kriget ha förlorat. Durel till Karl Gustaf 20 mars 1647. *St. S.* — I Ulfeldts uppdrag ingick också att söka förmå Nederländerna till ingripande till förmån för Bremens och Verdens restitution till hertig Fredrik. Om dessa förhandlingar se nedan.

[2] Aitzema VI, ss. 353, 357 ff. — Slange, s. 1434. — Dumont VI:1, s. 367. — Fridericia, *Adelsvælden,* s. 110.

som han vid sin ankomst hade låtit framskymta, sedan icke hördes af, och han fick så småningom mottaga uppmaningar till att i saken framställa något mera ingående förslag än de allmänna uttalanden han gjort om lämpligheten och önskvärdheten af ett närmande. Men alltjämt dröjde han. Vid ett sammanträde i början af december 1646 förklarade han, att han visserligen rört vid frågan om en allians, men att detta icke skett i afsikt att framställa något förslag i konungens namn utan att det blott varit en antydan om att, i fall Nederländerna efter slutade tullförhandlingar önskade ingå en allians med Danmark, den danske konungen icke skulle vara alldeles obenägen att gå en sådan önskan tillmötes. Och äfven vid andra tillfällen låter han tydligt förstå, att alliansförslaget bör komma från holländarne. Att det för Ulfeldt måste vara fördelaktigt att först få se ett bud från motpartens sida, innan han själf närmare preciserade sin ståndpunkt, är lätt att inse. Men hans obenägenhet att framställa förslag hade helt visst äfven sin grund däri, att han icke ville utsätta sig för risken af ett afslag. Ett sådant skulle ha inverkat mycket menligt på hans redan förut vacklande ställning i Danmark och helt och hållet omintetgjort hans beräknade personliga vinst af beskickningen: att genom en tids bortovaro dämpa motståndarnes fiendskap och genom en lycklig diplomatisk manöver återeröfra sin tidigare prestige.[1]

Under sin vistelse i Holland hade Ulfeldt funnit, att utsikterna för en framgångsrik alliansförhandling icke vore de bästa. På sina håll hade man intet egentligt emot saken. Några städer i provinsen Holland och särskildt staden Amsterdam voro villiga att inlåta sig på förhandlingar. I andra däremot rådde ängslan för att ett förbund med Danmark skulle väcka missnöje i Sverige.[2] Man ansåg där afgjordt, att ett godt förhållande och förbund med Sverige vore att föredraga, och man fann det, säger Spierinck, rent ut löjligt att tänka på en allians

[1] Spierinck till K. M:t 16/26 okt., 20/30 nov., 4/14, 11/21, 18/28 dec. 1646, 22 jan./1 febr. 1647. *Hollandica.*

[2] »Wegen der Alliantz schweigt der Ambassadeur nuhn gantz still; Etliche Städte von Hollandt weren sonsten nicht vngeneigt dazu; die NordtHolländer aber finden es nicht gerathen, allegirendt, dass E. K. M:t offension darob nehmen würden, vndt dass diessem Stat mehr ahn dero guten freundtschafft vndt Alliantz, alss ahn der mit Dennemarck gelegen seye.» Spierinck till K. M:t 22 jan./1 febr. 1647. *Hollandica.*

med Danmark. Delvis berodde detta på personliga skäl. Misstanken om ett mindre godt förhållande mellan konung Kristian och hans ambassadör öfvergick så småningom till visshet och åstadkom, att man tvekade att låta binda sig vid den danska politiken. Konungens missnöje med Ulfeldts långa vistelse i Holland kunde där icke i längden bli fördoldt. I Kristian IV:s brefväxling från denna tid förekommo oupphörligt utgjutelser öfver rikshofmästaren, som alltjämt låg kvar i Holland till synbarligen ingen nytta och gjorde af med mycket pengar.[1] Redan i september började dessa klagomål, och de blefvo med tiden allt skarpare. De skäl, som af Ulfeldt föreburos, vunno ingen anklang. Då Ulfeldt såg, att man i Nederländerna var så upptagen af sina egna angelägenheter, att någon tid för förhandlingar med honom knappast fanns öfrig, borde han enligt konungens mening genast ha fortsatt till Frankrike och först på återvägen därifrån upptagit den nederländska affären. Hans ursäkt, att uppskofvet föranledts af Leonora Kristinas nedkomst med en son — hvilket skedde i början af oktober — kunde knappast vara giltig för obegränsad tid framåt.[2]

Obenägenheten i Nederländerna mot en allians med Danmark hade också sina starka skäl i den rådande politiska situationen. Hufvudintresset för den nederländska politiken var för tillfället riktadt åt helt annat håll än åt Norden. Förhållandet till Spanien och Frankrike var en fråga af synnerligen brännande karaktär, och mellan de båda sistnämnda makterna fördes en den häftigaste täflingskamp om Nederländerna. När Generalstaterna i början af januari 1646 hade beslutat sig för att sända kommissarier till fredskongressen i Münster, igångsattes från de spanska sändebudens sida en intensiv agitation för att undandraga dem det svenska och franska inflytandet och få till stånd en separat öfverenskommelse med dem. Man sökte drifva fram ett förslag om giftermål mellan Ludvig XIV och en spansk prinsessa. Det närmande mellan Frankrike och Spanien,

---

[1] »Ieg forundrer mig storligen, huorfor hand (Ulfeldt) holder sig der y landit sa lenge op, aldenstund hand der indted kan vdrette vden at fortehre En hab penge.» Kristian IV till Chr. Thomesen 26 sept. 1646. *Chr. IV:s Br.* VI, s. 189.

[2] Birket Smith I, s. 143. — *Chr. IV:s Br.* VI, ss. 194, 199, 201, 223, 227. — Spierinck till K. M:t 18/28 dec. 1646, 25 dec. 1646/4 jan. 1647. *Hollandica.*

som häraf skulle bli en följd, tänktes få sin besegling genom Nederländernas öfverlämnande till Frankrike i form af infantinnans hemgift. Förhoppningarna att genom denna intrig hos holländarne väcka misstro och illvilja mot Frankrike blefvo icke uppfyllda. Det såg snarare ut, som om de båda bundsförvanterna skulle bli än närmare förenade, då Frankrike erbjöd Holland Antwerpen som del i den belöning — spanska Nederländerna — som Frankrike sökte betinga sig af Spanien för att icke understödja ett utbrutet uppror i Katalonien.[1] Men det dröjde icke länge, förrän en omsvängning till Frankrikes nackdel det oaktadt gjorde sig gällande i stämningen bland holländarne. Till och med prinsen af Oranien började vackla i sina franska sympatier och provinsen Hollands franskfientliga statsmän sågo sin politik vinna i styrka, allt efter som de spanska fordringarna och lusten att fortsätta den långvariga fejden förminskades.[2] Krigshändelserna 1646 och framför allt Dunkerques eröfring af prinsen af Condé framkallade kyla mellan de båda bundsförvanterna. Fransmännens tydliga afsikter att genom de spanska Nederländernas eröfring flytta sina gränser alldeles in på den nederländska republiken måste här väcka oro, då en stark fransk makt i dessa trakter otvifvelaktigt var afsevärdt farligare för grannsämjan än det relativt osäkra och försvagade spanska väldet. Det näraliggande Dunkerque var i fransmännens ägo en allvarlig konkurrent till de holländska handelsstäderna, och det var en af självbevarelsedriften framsprungen känsla, då de nederländska köpmännen funno sig ha större intresse af att gynna Spanien än Frankrike. Under så-

[1] Mazarin sände i februari d'Estrades till Haag för att höra sig för, huruvida man i Holland skulle vara benägen att gå med på ett sådant förslag. Fredrik Henrik var icke alldeles emot saken, och han framlade den inför Generalstaterna. Men han framhöll dock, att en delning af spanska Nederländerna endast kunde äga rum enligt bestämmelserna i ett delningsprojekt af år 1635, som tillförsäkrade republiken icke endast Antwerpen utan också öfre delen af Gelderland samt ett godt stycke af Flandern och Brabant. Blok IV. s. 422 ff.

[2] Det kan förtjäna påpekas, hurusom i midten af 1646 en tvist hade ägt rum mellan Frankrike och Nederländerna med anledning af en punkt i fördraget 1635, att de eröfrade platserna skulle ha den katolska religionen. Frankrikes uttalade missnöje öfver att papismen i Hülst utrotats efter stadens eröfring och dess fordran, att fördragets bestämmelser i framtiden strängt skulle efterlefvas, hade till följd, att den nederländska armén hölls till overksamhet. Man sökte från nederländskt håll invända, att punkten om religionen endast insatts pro forma och på Richelieus begäran för att »slå blå dunster i ögonen på påfven». Tvisten upphörde genom fransmännens eftergift. Spierinck till Axel Oxenstierna 17/27 juli 1646. *Ox. S.*

dana förhållanden föllo de spanska lockelserna om stora medgifvanden i god jordmån, och från slutet af år 1646 följa en hel del öfverenskommelser af preliminär natur mellan holländska och spanska underhandlare. Från franskt håll sökte man af alla krafter förhindra, att dessa aftal blefvo sammanfattade i en definitiv fred.

Serviens beskickning till Haag i januari 1647 afsåg att samla och stärka de ännu befintliga förbundstrogna elementen inom republiken, ty sådana funnos, äfven om det fredsvänliga partiet nått en betydlig tillväxt i storlek och inflytande. Kampen emellan de franska och spanska intressenas representanter blir nu allt häftigare. Pamfletter slungas ut i massor, och mutsystemet kommer till målmedveten och frikostig användning. I spetsen för motståndet mot Frankrike går provinsen Holland, som genomdrifver, att republiken icke under det innevarande året skall deltaga i fälttåget i Flandern. Men krigspartiet ger icke tappt. Med stöd af gynnsamma konjunkturer kan det under hela året 1647 uppehålla det af spanjorerna ifrigt bedrifna fredsverket. En formell framgång kunde det räkna sig till godo, då den af Servien påyrkade garantitraktaten mellan Nederländerna och Frankrike i juli 1647 kom till stånd, ehuru dennas räckvidd och betydelse blef högst väsentligt inskränkt genom det gjorda förbehållet, att den endast i händelse af äfven en fransk-spansk fred skulle äga sin tillämpning.[1]

Det var just under de sista dagarne af Ulfeldts vistelse i Holland, som kampen mellan Frankrike och Spanien vid Serviens ankomst till Haag nådde sin skarpaste tillspetsning. Det kan därför icke förvåna, om man i Nederländerna visade mindre intresse för de danska planerna. Den alltjämt växande misstron mot Frankrike kom också synnerligen olägligt för Ulfeldt, då det var bekant, att han skulle från Haag fortsätta sin resa just till Paris. Liksom man tidigare varit orolig för att den i november 1645 mellan Danmark och Frankrike afslutade traktaten skulle

---

[1] Blok IV, ss.431, 436, 438. — Aitzema VI, ss. 419 ff. — *Nég. secr.* III, ss. 387, 435 ff., 446, 467 ff., 479 ff. — Appelboom till Karl Gustaf 29 juni, 19 okt., 16, 24, 30 nov. 1647. *St. S.* — I fråga om beslutet att icke deltaga i fälttåget voro många af Generalstaternas medlemmar tveksamma, då de fruktade, att fransmännen i stället skulle kalla svenskarne till hjälp vid Flanderns eröfring. Härigenom skulle holländarnes overksamhet endast vara dem till skada. Appelboom till Karl Gustaf 6 apr. 1646. *St. S.*

skada den holländska handeln[1], undrade man nu, om Ulfeldt i Frankrike skulle göra ytterligare aftal i samma riktning. Man var långt ifrån säker på att den från dansk sida genom rikshofmästaren visade uppmärksamheten var uppriktigt menad.[2] Då intet mera för ögonblicket stod att vinna i Nederländerna, beslöt rikshofmästaren att hörsamma sin konungs trägna förmaningar att aflägga det honom ålagda besöket i Frankrike[3], och han lämnade i mars 1647 Haag. Det enda synliga resultatet af hans månadslånga uppehåll i den nederländska republiken var det i politiskt hänseende intetsägande och äfven i öfrigt rätt magra fördraget af den 2 februari. Det oaktadt var han öfvertygad om att hans nedlagda arbete för allianstankens framdrifvande icke varit förgäfves. Han kände med sig, att de nya tankar, som han sökt väcka till lif i fråga om Danmarks och Nederländernas inbördes förbindelser, skulle gripa omkring sig och mogna.

Sina förhoppningar om ett närmande satte Corfits Ulfeldt hufvudsakligen till det framkomna förslaget om Öresundstullens »redemtion», hvartill han före sin afresa uttalade sin anslutning.[4]

---

[1] »Kiöpmennen här hafwa tijdhender att Kongen i Danmark will här effter uthi commercierne gå desse länder förbij och negotiera på dee orterne där man kan hafwa wahrorne af första handen, såsom i synnerheet på Frankerijke, där Kongen will förordna wisse persohner, som i Calais, Rouan, Nantes, Rochel och Bourdaux till commerciernes maintenue emillan Frankerijke och Danmark. Huilket gifwer här monge omtankar.» Appelboom till K. M:t 23 dec. 1645. *Hollandica.*

[2] Spierinck till K. M:t 8/18 dec. 1645, 26 dec. 1645/5 jan. 1646, 5/15 febr. 1647; Appelboom till K. M:t 14 april 1646. *Hollandica.* — Faror för den holländska handeln såg man äfven i de förhandlingar, som det spanska sändebudet d'Auchi förde i Köpenhamn hösten 1646 och som delvis rörde sig om hur den holländska handeln skulle kunna skadas. Spierinck till K. M:t 16/26 okt. 1646. *Hollandica.* — Durel meddelar om d'Auchis ärende i Köpenhamn, att han skulle ha »någhot proponeeradt om commercierne. At oanseet Kunghen i Spanien ähr sinnadt giöra treves eller Stilleständh mz Hollenderne, så will han i all motto sökia giöra them afbrek, hwilket best kundhe skee på thz maneeret at commercierne them någhorlunda förkortades. Och kundhe thz wäl skee ther Danmark, Dantzigh och Anseestederne wille sielfua segla, byggia sielfua skeep och icke altijdh lijta till Hollenderne. Men som migh seijes skulle Kunghen hafua gifuit honom slett swar nogh, at han intet här mz wille hafua bestella.» Durel till Johan Oxenstierna 20 sept. 1646. *Ox. S.*

[3] Han sökte motverka holländarnes oro för hans tilltänkta förehafvanden i Paris genom förklaringen att »till ingen annan ända förreesa åth Frankerijke, än allenast där att aflägga complimenter och tacksägiellsser: och troor man altså det intet wara om någhon allians, som han tillförrende har någhorlunda låthitt märkia.» Appelboom till K. M:t 23 febr. 1647. *Hollandica.*

[4] Aitzema VI, s. 367. — Fridericia, *Adelsvælden*, s. 110. — Spierinck till K. M:t 20 febr./1 mars; Appelboom till K. M:t 23 febr. 1647. *Hollandica.*

Svårligen kunde han ha funnit ett bättre lockbete för vinnande af holländarne än att förespegla dem möjligheten af att befrias från Öresundstullens betalande. Han kände alltför väl, med hvilket till hat gränsande missnöje man i Generalstaterna betraktade den afgift, som i Helsingör affordrades de på Östersjöhamnarne seglande nederländska fartygen. Han var icke okunnig om, att denna förbittring efter freden i Brömsebro om möjligt ökats på grund af afundsjukan mot svenskarne för deras ernådda privilegier.[1] Endast motvilligt hade man bekvämat sig till att efter sin på vapenmakt stödda långa vägran att betala tullen ånyo återgå till fördragsenliga förhållanden. Redan före sin afresa till Holland hade rikshofmästaren för den holländske residenten i Helsingör Cracauw framkastat förslag om en förpaktning af Öresundstullen[2], och i Nederländerna hade saken likaledes tidigare varit på tal[3], utan att ha kommit fram till mera ingående behandling. Förslaget började emellertid nu att dryftas. Planer framträdde till och med på att sända kommissarier till Köpenhamn för att öppna närmare underhandlingar.[4]

Ännu en lång tid efter Ulfeldts afresa fortfor förhållandet till Danmark att spela en jämförelsevis underordnad roll i den nederländska politiken. Den spanska affären klarnade icke förrän i början af år 1648, då det länge förberedda fördraget kom

---

[1] Jfr uttalanden, som Appelboom 1645 hörde i Nederländerna, att det vore bättre att betala högre tull i Norge, om de holländska fartygen blott finge gå afgiftsfria genom Öresund. Appelboom till K. M:t 13 sept. 1645. *Hollandica.*

[2] Durel till Axel Oxenstierna 19 juni 1646. *Ox. S.*

[3] Redan i juli 1646 meddelar Appelboom, att det i Nederländerna icke saknades sådana, som ansågo, att en arrendering af Öresundstullen skulle vara mycket fördelaktig, om man därigenom finge obehindradt segla genom sundet. Att det var afundsjuka öfver svenskarnes tullfrihet, som föranledde denna plan, säges tydligt ifrån. Man hoppades genom en sådan förändring »egalera och stå lika med Swärigie i commercierna». Pengarne till arrendesumman kunde man taga igen genom att höja tullarna i nederländska hamnar. Att svenskarne häraf skulle drifvas till att öfverge handeln på Holland, ansåg man osannolikt, då de i Nederländerna hade större kredit än på något annat håll. Motståndare till planen funnos emellertid, hvilka just befarade, att en eventuell höjning af tullar och licenter i de nederländska hamnarne skulle medföra, att man började öfverge att använda holländarne som mellanhand och i stället seglade direkt till bestämmelseorten. Appelboom till K. M:t 21 juli 1646. *Hollandica.*

[4] Ulfeldts uppehåll i Frankrike blef jämförelsevis kort. I midten af juni finna vi honom åter i Nederländerna, där han gjorde ett besök i såväl Amsterdam som Haag. Efter endast ett par veckor begaf han sig på hemvägen, var den 13 juli i Hamburg och den 22 i Haderslev samt torde ha nått till Köpenhamn den sista i samma månad. I själfva verket var det just nu för Ulfeldt angeläget att afbryta sin utländska vistelse. Visserligen kvarstod oenigheten med konungen oförminskad, men de nya omständigheter, som nu inträdt, läto

till stånd. Men detta oaktadt dröjde oenigheten inom Holland i denna fråga kvar, skärpt som den blifvit, sedan krigspartiet efter Fredrik Henriks död fått en mindre försiktig, efter krigiska bragder törstande ledare i hans son Wilhelm II. Dennes öfvertygelse, att en fortsatt kamp snart skulle ha aftvungit Spanien de spanska Nederländerna, gjorde honom benägen att lyssna till de franskvänliga rösterna att på nytt upptaga kampen med arffienden, samtidigt som Frankrike därigenom skulle hindras att ensamt göra eröfringar i Nederländernas omedelbara grannskap. Provinsen Holland lyckades tack vare sin inflytelserika ställning häfda den fredliga politik, som republiken främst genom dess sträfvanden börjat tillämpa, och den fick understöd af den tillmötesgående hållningen från Spaniens sida. Särskildt verksam i försonlig riktning var den från fredsunderhandlingarna i Münster bekante, i juni 1649 till Haag ankommande spanske ambassadören Antonio Brun.[1]

Till den andra staten på Pyreneiska halfön, Portugal, var förhållandet likaledes mycket ömtåligt. Ett i Brasilien utbrutet uppror under ledning af inflytelserika portugiser hade riktat sig mot de kolonier, som det nederländska västindiska kompaniet i Sydamerika upprättat. Då detta begärde understöd af Generalstaterna till tryggande af sitt vunna område och portugisiska regeringen i sin tur icke hade någon anledning att ingripa mot en rörelse, som egentligen var riktad mot Spanien, var utgångspunkten gifven för diplomatiska förvecklingar. Den portugisiske residenten i Haag, Francisco de Sousa Coutinho,

förmoda, att ett återvinnande af det gamla inflytandet skulle vara möjligt. För ett dylikt försök var hans närvaro i Köpenhamn emellertid oundgänglig. Särskildt den utsedde tronföljaren prins Kristians död i början af juni torde utan tvifvel ha utöfvat en mycket stor inverkan på Ulfeldts beslut att resa hem. Det osäkra läge, hvari tronföljdsfrågan härigenom blef försatt, då konungens andre son hertig Fredrik icke stod väl anskrifven hos en stor del af rådsherrarne och sannolikt skulle stöta på flere motståndare, måste ge rikshofmästaren ett godt tillfälle att på någondera sidan vinna inflytande, och det var högst antagligt, att konung Kristian för att få honom på sin sida skulle vara beredd att försona sig med honom. Samtidigt skulle möjlighet gifvas Ulfeldt att störta sin allt mäktigare vordne svåger, ståthållaren i Norge Hannibal Sehested, hvilken utmärkt förstått att till stor del på Ulfeldts bekostnad vinna gehör hos konungen. Birket Smith I, s. 150 f. — Johnsen, s. 115 f. — *Chr. IV:s Br.* VI, s. 310. — Spierinck till K. M:t 18/28 juni; Appelboom till K. M:t 29 juni 1647. *Hollandica.* — Durel till K. M:t 25 juni 1647. *Danica.* — Durel till Karl Gustaf 18 febr., 5 mars, 18, 25 juni, 20 aug. 1647. *St. S.* — Durel till Axel Oxenstierna 22 okt. 1647. *Ox. S.*

[1] Arend III:5, ss. 778, 782. — Blok V, s. 7 f.

sökte af alla krafter hindra ett utbrott af fientligheterna, som voro särskildt hotande på hösten 1647. Till sin fördel kunde han räkna den på grund af oenigheten om kriget med Spanien rådande obenägenheten att sända bort stridskrafter, som kunde väl behöfvas i händelse af nya fientligheter med Spanien. Någon brytning blef icke heller af. Men frågan om undsättning till det västindiska kompaniet spelade en stor roll under de närmaste åren. Den framträdde äfven under de följande förhandlingarna om den nordiska politiken och bidrog i sin mån till skärpande af motsatsen i intressen de olika nederländska provinserna emellan.[1]

Äfven Brandenburg kunde i viss mån ha anspråk på större intresse från holländarnes sida än Danmark. Kurfurst Fredrik Wilhelms energiska arbete på att få till stånd en allians med Nederländerna hade icke rönt önskad framgång oaktadt det nära förhållande till det oraniska furstehuset, i hvilket han trädde genom sitt giftermål med Fredrik Henriks dotter Louise Henriette i december 1646. Ungefär ett år dröjde det, innan Generalstaterna till närmare pröfning upptogo kurfurstens i november 1646 gjorda alliansanbud. Den 17 november 1647 öfverlämnades det till några kommissarier, och på grundvalen af deras utlåtande kommo förhandlingar till stånd. Förhållandena hade under det gångna året hunnit i väsentlig mån förändras. Hvad som förut varit kurfurstens hufvudsakliga intresse med genomdrifvande af en allians, den pommerska frågan, hade genom öfverenskommelsen med Sverige i februari 1647 bragts ur vägen.[2] Men ordnandet af Clevefrågan[3] återstod, och förhandlingar här-

[1] Om den brasilianska affären se vidare AITZEMA VI, s. 429 f. — AREND III:5, ss. 598 f., 691 f., 748 f., — BLOK V, s. 13 f. — Appelboom till K. M:t 21, 28 sept., 12 okt. 1647. *Hollandica.* — Appelboom till Karl Gustaf 31 aug. 1647. *St. S.*

[2] ODHNER, s. 210.

[3] Frågan om det jülich-cleveska arfvet hade under hela 30-åriga kriget varit en källa till förvecklingar mellan Brandenburg och Nederländerna. Det var på grund af fruktan för att bli alldeles afskuret från förbindelse med de protestantiska staterna i Tyskland, som Nederländerna hade ingripit emot den till katolicismen öfvergångne pfalzgrefve Wolfgang Wilhelms af Neuburg anspråk och samtidigt understödt dennes medtäflare, kurfurst Georg Wilhelm af Brandenburg. Dennes vacklande politik och särskildt hans minister Schwartzenbergs hänsynstagande till tyske kejsaren hade emellertid afkylt Nederländernas sympatier för sin skyddsling, hvilka ytterligare svalnade, då ett af Georg Wilhelm i Nederländerna genom generaluppbördsmannen i amiralitetskollegiet Peter Hoefysers förmedling år 1616 upptaget lån för ökande af de brandenburgska trupperna till den grad vansköttes, att det år 1640 hade femdubblats. Neder-

om kunde alltid kombineras med dryftande af alliansspörsmålet. Detta blef på nytt aktuellt, sedan kurfurstens på våren och sommaren 1647 ifrågasatta närmande till Sverige stött på motstånd från svenskarnes sida. En större beskickning anlände i början af maj 1648 till Haag, bestående af Philip Horn, Otto von Schwerin, Wirich von Bernsaw och Johan Portmann, i juli förde Schwerin i Amsterdam jämte den ordinarie residenten Moll i Haag förhandlingar, i september skickades Jacob Freudemann och i december Ewald von Kleist till Haag i särskilda uppdrag. Genomgående kärnpunkt i de alliansträfvanden, som öfverallt möta, är den cleveska frågan, eller närmare bestämdt kurfurstens önskan att återfå de områden i Cleve, som på grund af tidigare mellanhafvanden stannat under holländsk ockupation.[1]

Voro således de nederländska relationerna till såväl de pyreneiska staterna som Brandenburg ägnade att undanskjuta den danska politiken, vållades emellertid ett uppskof äfven däraf att Corfits Ulfeldt genom sin hemresa hindrades från att i ett sammanhang fullfölja sitt verk. Det fanns icke någon, som kunde med samma auktoritet drifva det framåt. Den danske residenten i Haag Tancke hade intet officiellt bemyndigande att göra något åt saken, och med den antagonism, som förefanns mellan honom och Ulfeldt, är det sannolikt, att han icke var hågad att gå rikshofmästaren till handa. Ett tillfälligt besök i hemlandet på sommaren 1647 torde han snarare ha användt till att ge konung Kristian upplysningar och råd till skada för den på hemväg stadde ambassadören. Hans återkallande från Holland i början af 1648, genomdrifvet af den nu åter till in-

länderna funno sig föranlåtna att fördenskull lägga beslag på kurfurstens tullinkomster i furstendömet och dessutom på några skogar och egendomar. Detta ingrepp i de kurfurstliga rättigheterna vållade genast en mängd diplomatiska förhandlingar, som med vissa mellanrum fortforo under den närmaste framtiden. Slutbehandlad blef frågan icke förrän 1678, då Generalstaterna efter vissa medgifvanden från Brandenburgs sida afskrefvo skulden. WADDINGTON I, s. 16 f. — BLOK IV, s. 48. — *U. u. A.* IV, ss. 16—21.

[1] För att vinna sina syften sökte kurfursten begagna sig af de nordiska ländernas förhållande till Nederländerna. Å ena sidan framhöll han sin vänskapliga ställning till Sverige och hotade att förbinda sig med denna makt, i fall Nederländerna vägrade antaga hans alliansanbud. Å andra sidan dröjde det icke länge, förrän de danska sträfvandena för närmande till Nederländerna och det växande holländska missnöjet med Sverige föranledde honom att genom understödjande af Ulfeldt söka komma närmare sitt eget mål. — WADDINGTON I, ss. 139, 157. — *U. u. A.* III, ss. 37 f. — Spierinck till K. M:t 19/29 maj 1648; Appelboom till K. M:t 30 nov. 1647, 2, 16, 30 maj, 6, 20, 27 juni 1648. *Hollandica.*

flytande komne rikshofmästaren, vittnar i sin mån om hans olämplighet att verka för en allians med Nederländerna, liksom hans tidigare af holländarne mindre väl sedda diplomatiska verksamhet hade beröfvat honom den erforderliga auktoriteten. Tanckes efterträdare, Peter Christian Roch, som i maj 1648 ankom till Haag, stod Ulfeldt personligen närmare och var därför i dennes ögon en lämpligare person på denna viktiga post. Men det torde stå utom allt tvifvel, att den som mest användts för att i Nederländerna arbeta för den danska alliansen var köpmannen Gabriel Marselis. Förmodanden ha uttalats, att denne till och med skulle ha varit den, som först framkastat tanken på Öresundstullens förpaktning. Därmed må vara hur som helst, säkert är, att han varit Ulfeldt till en synnerligen god hjälp i dennes nederländska politik. Med sina stora personliga förbindelser i de holländska köpmanskretsarne kunde han lämna rikshofmästaren värdefulla upplysningar, och hans eget stora intresse för saken dref honom att självständigt bearbeta sina holländska ståndsbröder[1].

Från dansk sida mötte emellertid Ulfeldts förslag många betänkligheter. Konung Kristian kände icke några sympatier för detsamma[2], lika litet som för tanken på ett närmande till Nederländerna öfverhufvud, och hans uppfattning delades af många. Med den utpräglade oenighet, som rådde mellan konungen och rikshofmästaren omedelbart efter dennes återkomst till Danmark, var det därför naturligt, att något afgörande icke genast kunde ske. Kort efter deras försoning inträffade Kristian IV:s död. De viktiga inrikes ärendena i samband härmed och framför allt valet af ny konung vållade nytt uppskof. Tronskiftet hade emellertid såtillvida en gynnsam inverkan på

---

[1] Aitzema VI, s. 592. — Fridericia II, s. 502. — Fridericia, *Adelsvælden*, s. 110 f. — Birket Smith I, s. 162. — Appelboom till K. M:t 1 juni 1647, 14 mars 1648. *Hollandica.* — Durel till K. M:t 25 juni 1647. *Danica.* — Schute till Karl Gustaf 14 okt. 1648. *St. S.* — Durel till K. G. Wrangel 7 okt. 1648. *Skokl. S.*

[2] Konungen hade blifvit uppbragt, då rikshofmästaren första gången i bref från Holland framkastat förslag i frågan. »Tollens forandring y Sundit angaendis, som hand skreff om, Da ued ieg Indted mig nogentyd at uere kommen till hande, som mig mehre y En hast haffuer mouerit End ded, ty dentiid Ieg haffde leest breffuit, da kaste Ieg ded strax y Ilden». — »Hoffmeistren ma skriiffue, huad hand uyl, mens hand faar ingen commission aff mig till at snacke om tollen y Sundit.» Kristian IV till Chr. Thomesen 23, 26 dec. 1646. *Chr. IV:s Br.* VI, ss. 227, 229.

det nederländska förbundsprojektet, som den gamle konungens sega motstånd mot hvarje närmande till Nederländerna försvann. Sin under de första månaderna af Fredrik III:s regeringstid obestridda maktställning begagnade Ulfeldt skickligt, och han kunde glädja sig åt ett växande intresse för sina planer.[1] Med Marselis stod han i ständig skriftlig förbindelse. Ett försök till återupptagande af de afbrutna förhandlingarna gjordes på hösten 1648, då till Amsterdams råd en skrifvelse affärdades med tillkännagifvande af den danska regeringens benägenhet för ny diskussion om en allians, och ett tillmötesgående svar afgafs. Marselis saknade emellertid instruktioner att fortsätta förhandlingarna. Han väntades få sådana vid ett besök i Köpenhamn i slutet af året[2], men de blefvo öfverflödiga, då Ulfeldt vid denna tid beslöt sig för att genom en ny ambassad till Haag själf söka göra slag i saken.[3]

För en uppmärksam iakttagare var det klart, att Ulfeldts planer gent emot Nederländerna i slutet af år 1648 voro särskildt aktuella. De upprepade besök, som den holländske residenten i Helsingör aflade hos honom, voro så mycket mera anmärkningsvärda, som denne annars icke hade för vana att uppvakta rikshofmästaren. Med den hemlighetsfullhet, som iakttogs, var det svårt att få några direkta upplysningar om föremålet för de hållna öfverläggningarna, men man antog allmänt, att de rörde sig om förpaktningen af Öresundstullen. Snart spred sig ryktet, att Ulfeldt skulle anträda en ny utländsk resa. Det talades om England såsom mål, hvarvid ett försök till biläggande af de inre striderna mellan konungen och parlamentet skulle göras, men man trodde också, att ett besök i Frankrike och Spanien skulle äga rum för att äfven förmå dessa till medling i de engelska striderna. För de mera initierade gällde

[1] Ett bevis härpå är bl. a. det i november 1647 inför konungen af rådet framlagda förslag, som förordade ett förbund med Nederländerna. SLANGE, s. 1458.

[2] FRIDERICIA, *Adelsvælden*, s. 111. — BECKER, s. 12. — Durel till Axel Oxenstierna 3 nov. 1648. *Ox. S.*

[3] Äfven denna gång saknas icke personliga motiv för Ulfeldts resa. Den maktställning han under den nye konungens första regeringstid intagit började redan på hösten 1648 bli osäker. Motståndarnes illvilliga intriger rönte framgång, och det tidigare spända förhållandet till Fredrik hotade att ånyo inträda. Liksom 1646 fann Ulfeldt en tids frånvaro vara fördelaktig. Genom en framgångsrik underhandling i Nederländerna beräknade han ånyo trygga sin ställning i hemlandet.

färden hufvudsakligen Holland. Man ansåg, att de kreditiv, som ambassadören hade äfven till Frankrike, Spanien och England, endast hade till uppgift att insvepa beskickningens hufvudsakliga syfte i dunkel. I början af februari 1649 anträdde Ulfeldt sin resa.[1] Hans ankomst motsågs i Nederländerna med mycket stort intresse. Man anade på förhand det egentliga syftet med detta nya besök, och man var på många håll angelägen om, att det skulle medföra ett resultat i redemtionsfrågan. Denna hade under de år som gått hunnit samla allt flere anhängare, men den hade dock icke hunnit att så tränga igenom, som Ulfeldt hade hoppats. Och han fick under sin vistelse i Nederländerna känna på ett kraftigt motstånd.

Det var två uppgifter, som Ulfeldt hade sig förelagda under sin andra stora ambassad till Nederländerna. Den ena var att genomföra den allians, som stått som ett önskemål redan 1646. Den andra var att genom en utarrendering af Öresundstullen beträffande nederländska varor skaffa den danska kronan inkomster. Alliansfrågan var otvifvelaktigt i särskildt utpräglad grad ett danskt intresse. Antagonismen mot Sverige kräfde, att det efter det senaste kriget försvagade och isolerade Danmark erhöll ett stöd, som kunde afvända sådana öfverraskningar som 1643 eller åtminstone göra dem så osannolika som möjligt. Nederländernas allt starkare framträdande missnöje med Sverige var ett faktum att bygga på, och Ulfeldt hade tillräckligt vid syn för att med bortseende af alla misshälligheter mellan hans eget land och Holland gripa sig an med det till en början mycket otacksamma verket. Förhandlingarna om Öresundstullens förpaktning voro ursprungligen endast medel för alliansfrågans framdrifvande. Det kunde knappast vara förenligt med Kristian IV:s gamla sundspolitik att i ett slag kasta ifrån sig alla energiskt förfäktade höghetsrättigheter och för en summa pengar afstå från deras tillämpande. Det är ur denna synpunkt fullt förklarligt, att den gamle konungen så bestämdt vägrade gå in på förslaget. Fredrik III, som var »intet waner ännu at wara kungh»[2] och som till en början lät Ulfeldt styra och ställa tämligen obehindradt, hade ännu icke tillräcklig auktoritet att

[1] Becker, ss. 8, 12—14. — Spierinck till K. M:t 16/26 mars 1649. *Hollandica.*

[2] Durel till Axel Oxenstierna 2 febr. 1649. *Ox. S.*

sätta sig till motvärn mot förslaget. Men det afgörande blef, att Danmark skulle tillförsäkras afsevärda fördelar i ekonomiskt hänseende. Visserligen voro de först framställda summorna alltför höga för att kunna genomdrifvas, men äfven de sedan beslutade voro så mycket högre än de verkliga inkomsterna af tullen, att uppgörelsen i denna punkt måste anses mycket fördelaktig. Härtill kom, att Danmark genast skulle erhålla ett välbehöfligt rörelsekapital, ytterligare ökadt genom ett förskott, som Ulfeldt under förhandlingarnas gång lyckades genomdrifva.

Rikshofmästarens förhoppningar, att hans ärende i Holland denna gång skulle vara hastigt uträttadt[1], gingo icke i uppfyllelse. Efter sin ankomst till Haag den 14 mars erhöll han visserligen före månadens slut kommissarier att förhandla med och framlade för dem sitt förslag om en allians[2], men sedan dröjer det, innan saken utvecklas. Sin vana trogna måste holländarne ha lång tid på sig för att debattera förslaget i de olika provinsförsamlingarna, och upprepade förmaningar från såväl Ulfeldt som den nye danske residenten i Haag, Roch, att ge något svar om alliansen mötas antingen med begäran om närmare detaljer angående förbundets natur eller med förklaringar om att svaret ännu icke hunnit fullbordas. Förgäfves erbjöd Ulfeldt till flere af de ledande personerna inom Generalstaterna presenter och utdelade Elefantorden. Förgäfves visade han sin konungs vänskapliga tänkesätt genom att bjuda Generalstaterna och prinsen af Oranien till faddrar åt den nyfödda danska konungadottern. Ännu i början af juli hade provinserna icke kunnat besluta sig för att afge något svar. Vid denna tid började emellertid underhandlingar att äga rum med af Generalstaterna utsedda nya deputerade, och därmed kom saken in på mera fast mark.[3]

[1] Han söker mana till skyndsamhet genom förklaringen, att han måste åter vara hemma i Danmark vid den förestående riksdagen. Spierinck till K. M:t 20/30 april 1649. *Hollandica.*

[2] Ulfeldt framlade vid detta tillfälle enligt Appelboom tre muntliga förslag, dels om fortsättning af »godh correspondens och Naboeskap», dels om bekräftelse på den senast afslutade traktaten, dels om »een express och närmare allians, det ware sigh offensift och deffensift eller deffensift alleena, till commerciernes maintenue och wälståndh». Dessutom förklarade han sig »än hafwa någhot mehr express och i synnerheet att proponera som skulle wara om tullens redemption i Sundett». Appelboom till K. M:t 17 april 1649. *Hollandica.*

[3] Spierinck till K. M:t 16/26 mars, 13/23 april, 27 april/7 maj, 18/28 maj, 25 maj/4 juni, 1/11, 15/25 juni, 6/16 juli 1649; Appelboom till K. M:t 1, 15 maj, 10 juli 1649. *Hollandica.*

Från holländsk sida var man angelägen om att det första detaljförslaget i alliansfrågan skulle göras af den danske ambassadören, och denne anger någon af de första dagarne i juli muntligen för de nederländska kommissarierna, hur han tänkt sig grundlinjerna för det åsyftade närmandet. Skulle någon af de båda kontrahenterna bli öfverfallen af en fiende, skulle den andre efter tre månader vara skyldig att komma till hjälp med en styrka på 4,000 man. På grundvalen häraf uppsättas från båda hållen utkast till traktat, som under den närmast följande tiden noggrant skärskådas. Från flere provinser reses ett kraftigt motstånd mot förslaget, hvars kraf på obetingadt understöd af den tilltänkte bundsförvanten mot hvilken anfallande fiende som helst måste vara stridande mot Nederländernas gällande aftal med Sverige. Rädslan för att väcka missnöje i Sverige framträder mycket skarpt under förhandlingarnas lopp. Oaktadt det missnöje med den svenska handelspolitiken, som varit i ständigt stigande, hade man icke någon anledning att genom ett dylikt aftal med Danmark riskera en fullständig brytning med Sverige. Och man befarade, helt säkert icke med orätt, en svensk repressaliepolitik af för den holländska handeln så ödesdigra följder, att förbundet med Danmark vid sidan däraf skulle väga fjäderlätt. Det var på denna punkt icke svårt för den svenska regeringens representanter att skaffa sig gehör. Residenten Spierinck försummade icke att, så snart alliansprojekten började på allvar diskuteras, komma med föreställningar. Den 21 juli begärde han af Generalstaterna kommissarier och framlade för dem med skärpa, hur stridande de danska alliansprojekten voro med Nederländernas år 1640 ingångna och år 1645 förnyade förbund med Sverige. Särskildt fäste han uppmärksamheten vid stadgandet i sistnämnda traktat, att de båda allierade icke skulle få lämna understöd i form af soldater, fartyg, vapen, ammunition eller förnödenheter åt fienden till en af kontrahenterna. Han uttalade sin förvåning öfver att i de gjorda förslagen intet undantag gjorts för Sverige, detta så mycket hellre som hansestäderna Lübeck, Hamburg och Bremen med anledning af sina traktater med Nederländerna af år 1645 och 1646 skulle få försäkran om att icke bli »prejudicerade».[1]

[1] Från hansestäderna hade ett af deras agent Leo van Aitzema undertecknadt memorial öfverlämnats, hvari begäran gjordes om, att den föreslagna allians-

På dessa inlägg kunde kommissarierna endast ge allmänna försäkringar om att det icke vore meningen att på något sätt skada fördraget med Sverige. Spierinck fullföljde emellertid sina protester mot den ifrågasatta danska alliansen, som han förklarade icke kunna sättas på papperet utan kränkning af det bestående förbundet med Sverige, och hans verksamhet fortsattes, efter hans på hösten skedda hemkallande till Stockholm, af den svenske handelsagenten i Amsterdam Harald Appelboom.[1]

Under tiden framdrefs äfven frågan om redemtionen af Öresundstullen, hvilken Ulfeldt förstod att begagna såsom medel för alliansens genomdrifvande. Hans förmaningar särskildt till provinsen Holland att begagna detta enastående tillfälle till att åtminstone till skenet uppnå samma tullfrihet i sundet som svenskarne föllo i god jord. Men betänkligheter saknades icke, och äfven härvidlag var det hänsynen till Sverige, som spelade in. I och för sig kunde från svenskt håll inga befogade invändningar göras mot en uppgörelse af ifrågavarande slag, och denna vore ju en sak, som endast rörde de båda kontrahenterna. Men den fick en vidgad betydelse, när man började undersöka, hvarifrån pengarne till den beramade förpaktningen skulle tagas. Från olika håll satte man sig genast emot tanken att låta provinserna betala den på samma sätt som andra utgifter, och förslag väcktes, att man genom höjande af tullar och licenter på främmande varor i nederländska hamnar skulle täcka den nya utgiften. Detta vore emellertid en åtgärd, som man befarade skola väcka det starkaste missnöje i Sverige och med den största sannolikhet medföra motåtgärder till betungande af den holländska handeln. Svenskarne kunde med fog framhålla, att en dylik licentförhöjning i de holländska hamnarne endast vore ett återupplifvande af det omstridda och nyligen afskaffade feilgeltet, och att den enda följden skulle bli ett nytt utbrott af den bilagda striden om denna afgift. I provinsen Holland var man icke obenägen att taga denna risk, då man

traktaten med Danmark icke skulle skada deras öfverenskommelser med Nederländerna om handeln i Nordsjön och Östersjön samt på Trave, Weser och Elbe. Bil. till Spierinck till K. M:t 27 juli/6 aug. 1649; Gen. Stat:s resolution 30 juli 1649, bil. till Appelboom till K. M:t 7 aug. 1649. *Hollandica.* — AITZEMA VI, s.699.

[1] Spierinck till K. M:t 13/23, 20/30 juli, 27 juli/6 aug., 3/13, 10/20, 17/27 aug.; Appelboom till K. M:t 10, 17 juli, 7 aug. 1649. *Hollandica.*

ansåg sig stark nog att kunna hålla stånd, om Sverige verkligen skulle besluta sig för repressalier af antydt slag.[1]

I september månad började det förefintliga motståndet på olika håll aftaga. Genom löfte om medverkan till understöd åt det västindiska kompaniet, hvars svårigheter i Brasilien kräfde särskildt ingripande från Generalstaternas sida, sökte provinsen Holland köpa understöd från tidigare motståndare mot de danska förslagen.[2] Själft tvangs Holland till följd af de svenska föreställningarna att i traktaten inrycka en bestämmelse om att alliansen icke skulle inverka prejudicerande på det tidigare förbundet med Sverige. Men den 29 september lågo fördragen såväl om alliansen som om redemtionen färdiga till undertecknande.

Allianstraktaten, i hufvudsak öfverensstämmande med de förslag, som redan på ett tidigt stadium af förhandlingarna uppgjordes, konstaterade ett defensivförbund mellan Danmark och Nederländerna gällande till den 13 augusti 1685. Den stadgade en ömsesidig hjälp mot en anfallande fiende, en hjälp, som skulle levereras inom tre månader efter krigsutbrottet och bestå af 4000 man, såvida den anfallne icke hellre ville ha understödet i pengar. Hjälpkåren skulle stå under den anfallnes befäl. Fred finge icke slutas utan samförstånd mellan de förbundne och utan att den understödjande parten blefve innesluten. Uttryckligen förklarades, att alliansen icke vore gjord till någons skada. Hvad den sista punkten beträffar, hade oenighet ända in i det sista förekommit, närmast föranledd af de protester, som från svenskt håll blifvit framställda. Man ansåg sig icke kunna komma ifrån att nämna Sverige, då hansestäderna uttryckligen förklarades icke skola få lida någon skada genom den nya alliansen. Ulfeldt måste släppa sitt motstånd häremot, men han yrkade då på att också Frankrike skulle medtagas. Härigenom kom fördragets 14:e artikel att bilda en undantagsklausul för

[1] Spierinck till K. M:t 13/23, 20/30 juli 1649. *Hollandica.*

[2] »Någhre Städher i Hollandh, och i synnerheet Amsterdam och Horn, hafwe mächta pousserat på tractaeten om redemptionen öfwer tullen i Sundett; men dee andre Städerne, som mehra ähre interesseradhe uthi Wästjndeske Compagniett, willia det intett consentera, där icke Amsterdam och wille pari passu consentera till dee 20 Skiepp för be:de Compagniet.» Appelboom till K. M:t 9 okt. 1649. *Hollandica.*

Nederländernas tidigare fördrag med Sverige, Frankrike och hansestäderna.[1]

Redemtionstraktatens 1:a artikel förklarade, att alla nederländska undersåtar tillhörande fartyg med den last de hade skulle ha rätt att fritt och obehindradt passera Öresund och Bälten. Den danske konungen skulle icke ha rätt att under den tid fördraget vore gällande, d. v. s. till den 31 december 1685, låta någon annan nu tullbetalande nation få på liknande sätt friköpa sig från Öresundstullen. Fyrväsendet från Skagen ända ned igenom Öresund och Bälten skulle underhållas på danske konungens bekostnad. Till ersättning för de beviljade friheterna skulle Nederländerna till Danmark årligen betala 350 000 nederländska gulden eller 140 000 riksdaler, däraf hälften hvar sjätte månad. Som ett förskott skulle emellertid genast till ambassadören Ulfeldt öfverlämnas 100 000 riksdaler, och så snart ratifikationen blifvit undertecknad, skulle ytterligare 200 000 riksdaler göras disponibla. Till ersättning härför skulle 50 000 gulden afdragas från den årliga afgiften under de närmaste 15 åren.[2]

Corfits Ulfeldt hade lyckats genomföra sin afsikt. Han hade drifvit in en sprängkil i det svensk-holländska förbundet, och han hade gjort ett för den danska statskassan förmånligt aftal. Utan tvifvel var det förstnämnda resultatet det viktigaste. Det var det första bestämda steget på en ny utrikespolitisk bana, och det blef icke det sista. Det visade inom loppet af några år sin verkliga innebörd och blef för Danmark räddningen ur en situation, som det sannolikt skulle ha dukat under för, om det varit hänvisadt uteslutande till sina egna krafter. Vid den tidpunkt, då dessa verkningar framträdde, hade emellertid själfva redemtionstraktaten upphört att gälla. Dess betydelse blef icke för Danmark hvad som åsyftats. Redan sättet för dess tillkomst antydde en svaghet. Den hade i olikhet med alliantraktaten icke undertecknats af alla de nederländska provinserna. Endast Gelderland, Holland och Friesland hade låtit sina representanter sätta sina namn under aftalet. En så betydande stat som Zeeland hade hållit sig undan, och detsamma var fallet

[1] Förslag hade till och med varit framme att alldeles utesluta den 14:e artikeln. Appelboom till K. M:t 11, 25 sept. 1649. *Hollandica.*

[2] Allianstraktaten tryckt hos AITZEMA VI, s. 704 f., redemtionstraktaten ibdm s. 710 f.

med Overijssel och Utrecht. Och det visade sig vid frågan om dess ratifikation, att de förut framställda skälen emot traktaten snarare funnit ökad styrka än aftagit i kraft.

Sverige hade haft all anledning att med uppmärksamhet följa hvad som försiggått i Nederländerna. Spierincks protester och Appelbooms verksamhet att få bort hvad som kunde skada Sveriges ställning hade icke varit alldeles utan resultat, men fördragens afslutande hade de icke förmått hindra. I allmänhet synes den svenska regeringen icke ha haft tillräckligt intresse för saken, då den knappast trodde på framgång för Ulfeldt. Ännu i augusti ansåg man det i Stockolm osannolikt, att danskarne skulle medge holländarne sundstullens förpaktning, och det var först i slutet af samma månad, som man började diskutera, om något ytterligare borde göras. Allteftersom underrättelserna från Nederländerna bestämdare tyda på framgång för rikshofmästarens sak, blir stämningen i det svenska rådet oroligare, och man beslutar sig i början af oktober för att sända ett särskildt sändebud. Härtill utsågs sekreteraren Lars Canthersten. Då hade emellertid Ulfeldt redan för längesedan afslutat sitt värf. Cantherstens den 16 november utfärdade instruktion kom också att hufvudsakligen anbefalla honom förhindrande af de gjorda fördragens ratifikation.[1] Förhoppningarna kring hans mission sattes till den rådande oenigheten mellan de nederländska provinserna. Sekreteraren fann denna vid sin ankomst till Haag i slutet af december 1649 vara fullt utpräglad, och stark tvekan rådde på många håll i fråga om traktaternas godkännande. Man hade svårt att finna medel till redemtionsafgiften. Man drog sig för att höja licenterna i nederländska hamnar. Provinsen Zeeland kräfde hjälp för västindiska kompaniet som villkor för sin anslutning till den danska tulltraktaten, och äfven andra provinser ställde sig tveksamma. Canthersten sökte efter bästa förmåga underblåsa oenigheten. I april 1650 kunde han rapportera till sin regering, att provinserna stodo skarpare mot hvarandra än när han kom till Nederländerna.[2] Särskildt rådde stark spänning mellan ståthållaren Wilhelm II och provinsen

[1] *S. R. P.* XIII, ss. 201, 219, 283, 299. — Instruktion för L. Canthersten 16 nov. 1649. *R. R.*

[2] Canthersten till K. M:t 22, 28 dec. 1649, 15/25 mars, 15 april 1650. *Hollandica.*

Holland. Det genom händelsernas utveckling åt denna stat gifna dominerande inflytandet innebar visserligen, att redemtionstraktaten efter någon tid — dock först i februari 1651 — blef ratificerad. Men det missnöje, hvarmed den hade omfattats i Holland, och den oordning, som den bragt i Danmarks tullförhållanden, visade, att den konstlade utväg, som den betecknade, icke i längden kunde vara gångbar. Också beredde dess efter endast ett par år inträffade upphäfvande lättnad å ömse sidor. Så till vida blef den emellertid icke betydelselös, som den blef en brygga öfver Danmarks och Nederländernas tidigare konfliktämnen och utgångspunkten för den holländska hjälpexpedition, som blef Danmarks räddning i kriget mot Sverige 1658.[1]

[1] Fridericia, *Adelsvælden*, ss. 115, 123 f.

Striden om Bremen—Verdens restitution.

Ärkestiftet Bremen och biskopsdömet Verden, som innehades af Kristian IV:s andre son hertig Fredrik, hade under det svensk-danska kriget blifvit ockuperade af svenska trupper. Deras blifvande öde var föremål för många öfverläggningar vid fredsunderhandlingarna i Brömsebro och vållade särskildt under det sista stadiet af dessa svårigheter och dröjsmål. Från dansk sida kräfdes med bestämdhet, att ärkebiskopen, som icke tvekat att ställa sig på sin faders sida under kriget, skulle återfå hvad han under detsamma förlorat, och restitutionskrafven fingo understöd af såväl den franske medlaren som de nederländska sändebuden. Från svensk sida ville man icke lyssna härtill. Man hade inom ledande svenska kretsar öppet öga för de fördelar, som stiftens besittning innebar. Riksdrotsen Per Brahe, som dock icke synes ha varit fullt deciderad i restitutionsfrågan, framhöll vid ett tillfälle i rådet, att Bremen vore ett rikt land, som kunde ge stora inkomster, att dess besittning skulle vara »een capson för Juten», gifva Sverige »een stoor foot i Västersiön» och afskära Danmark »correspondentzlinien». I ett bref till fredskommissarierna i Söderåkra förklarade drottningen det vara angeläget, att stiften stannade i svensk besittning under det tyska kriget, enär kejsaren helt säkert skulle begagna sig af svenskarnes aftåg till att bemäktiga sig de endast ogärna åt Fredrik upplåtna områdena. Axel Oxenstierna var också fast besluten att icke släppa dem ur händerna. När frågan om deras restitution till hertig Fredrik kom upp som sista tvistepunkt vid fredsförhandlingarna, förklarade han, att frågan icke hörde dit. Den behandlade tyska länder och borde därför afgöras i samband med andra tyska frågor vid den stora fredskongressen i Osnabrück och Münster. Förgäfves sökte man förmå kanslern

att ändra mening. Endast så till vida gaf han med sig, att hela frågan skulle hänskjutas till drottning Kristinas eget afgörande. Danskarne hoppades synbarligen finna henne medgörligare. Thuillerie lofvade för denna förhandling sin kraftigaste medverkan.[1]

Icke långt efter fredsslutet beslöt hertig Fredrik att sända en beskickning till Stockholm för förhandlingarnas fortsättande, sedan han först förgäfves gjort ett försök att få dem förlagda till Tyskland.[2] Till ombud utsågos hofmarskalken Jaspar von Ortzen och doktor Johan Helm. Efter att en längre tid ha blifvit uppehållna i Danmark på grund af ofullständiga legitimationspapper ankommo de båda herrarne kort före julen 1645 till Stockholm.[3] Af den 22 december erhöllo de företräde hos drottning Kristina och öfverlämnade till henne en skriftlig begäran om Bremens och Verdens restitution till hertig Fredrik. Den 6 januari hade de sin första underhandling med representanter för det svenska rådet.[4] Man gjorde sig från svensk sida ingen brådska med att komma till tals med de bremiska sändebuden. Dessa mottogos höfligt, men de torde redan från början ha känt, att utsikterna till att kunna genomdrifva något voro ganska små. Af den svenska ståndpunkten fingo de genom Axel Oxenstierna del vid sammanträdet den 6 januari. I sitt anförande protesterade denne mot deras framställning af det senaste danska krigets utbrott. Han gjorde en kort öfverblick öfver svenskarnes ställning till stiften alltifrån den tid, då Gustaf

---

[1] Fridericia II, s. 515. — *S. R. P.* XI, ss. 52, 59, 128. — K. M:t till fredskommissarierna 23 juli, 2 aug. 1645. *R. R.*

[2] Ortzen hade den 30 augusti af hertigen sändts till Hamburg för att med Salvius och öfverkommissarien Brandt, som tillfälligtvis uppehöllo sig där, öfverlägga om kontributionen från ärkestiftet Bremen. Han hade order att samtidigt höra sig för, om icke de till Stockholm bestämda förhandlingarna om stiftens restitution skulle kunna förläggas till någon plats i Tyskland. Instr. för Ortzen 30 aug. 1645. *Bremen und Verden n:o 22. Gl. A. K. R. A.*

[3] Det kreditiv, som hertig Fredrik den 13 sept. utfärdade, gällde sändebudens färd genom danske konungens länder. För den återstående delen af färden fingo de länge vänta på lejdebref. Ortzen uppehöll sig åtminstone från den 24 sept. till den 16 november i Köpenhamn. Thuillerie, som också skulle resa till Stockholm, garanterade dem säkerhet, om de reste i hans sällskap, och efter någon tvekan beslöt konungen tillråda hertigen att begagna sig af erbjudandet. *Chr. IV:s Br.* VI, s. 101. — Schumacher till Wulffrath 5 dec. 1645. *Ox. S.*

[4] Pufendorf XVIII, § 176. — Zetterqvist, s. 72. — *S. R. P.* XI, ss. 263, 271. — Hertig Fredrik till Gen.-Stat. 14 jan. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

Adolf låtit besätta dem och framhöll, hurusom ärkebiskopen icke stått fast vid sin neutralitet utan börjat anställa värfningar i en för svenskarne fullt tydlig fientlig afsikt, så att dessa måst gripa till vapen mot honom för att icke förekommas. Det vore under sådana förhållanden svårt att ge legaterna ett svar, som skulle kunna tillfredsställa dem. Följande dag diskuterades i rådet, huruvida man skulle kunna lämna ärkebiskopen någon ersättning. Oxenstierna nämnde förslagsvis Minden och Halberstadt och åtog sig att sätta upp några punkter för vidare öfverläggningar med sändebuden. Dessa hade han färdiga den 10 januari, fick dem godkända af drottningen och föreslog därpå att, därest sändebuden icke ville gå in på dessa villkor, ärkebiskopen skulle hänvisas till att vid de allmänna fredsförhandlingarna i Tyskland på egen hand söka att erhålla »contentement». Detta något bryska tillvägagångssätt blef dock icke tillämpadt, utan man föredrog att i en mildare form afvisa de framställda önskemålen. Den 13 januari föreslog rikskanslern, att man skulle sända sekreteraren Gyldenklou till sändebuden för att meddela dem, att det för en fortsatt förhandling vore nödvändigt, att de hade någon fullmakt från stiftens ständer, som i frågan måste vara djupt intresserade. Rikskanslern framhöll som vanligt, att rättvisa och billighet icke kunde föranleda drottningen till några medgifvanden i fråga om stiftens återlämnande, och inskärpte, att Sverige skulle endast få röna motstånd från ärkebiskopen, om denne finge något. Sekreteraren Gyldenklou framförde till sändebuden rådets beslut angående fullmakten. Förgäfves framhöllo de till svar, att det kreditiv, hvarmed de voro försedda, borde vara tillräckligt som grundval för en förhandling.[1]

En sammanfattning af den svenska ståndpunkten, sådan

[1] *S. R. P.* XI, ss. 271 f., 275, 278 f., 281. — En dylik uppskofspolitik kunde för Sverige egentligen endast medföra fördelar. Frågan om Bremen—Verden hade länge diskuterats på fredskongressen i Osnabrück och Münster utan att något afgörande ägt rum. Sverige hade framställt bestämda kraf på dessa stift. Den kejserlige legaten grefve Maximilian von Trautmansdorff hade icke afvisat dem. Men frågan blef på grund af dess kombination med den pommerska utdragen i det oändliga. I de svenska legaternas i Osnabrück bref framskymta också hemliga kejserliga stämplingar, åsyftande att komma de svenska planerna på Bremen på skam. Trautmansdorff förklaras så mycket som möjligt motarbeta Sverige både hos hansestäderna och konungen af Danmark. En resa, som hans son företog till Bremen enligt uppgift för att uppvakta Vladislavs nya gemål på hennes genomresa genom staden, väckte de svenske kommissariernas misstänksamhet, och denna ökades genom ryktena om att den unge grefven dels gjort besök äfven i Lübeck och Hamburg, dels varit hos såväl hertig Fredrik som konung

den kommit att gestalta sig såväl vid rådets egna öfverläggningar som vid förhandlingarna med de bremiska sändebuden, ger den svenska regeringens resolution af den 27 januari. Ehuru drottningen själf erkände sig icke ännu ha fått fullt reda på detaljerna vid utbrottet af fientligheterna med ärkebiskopen, vore hon dock på det klara med att hertig Fredrik under krigets första skede ställt sig synnerligen partisk. Han hade företagit värfningar, hvilka hade föranledt Königsmark att bryta upp från sina kvarter i Hildesheim och begifva sig till Verden. Här hade generalen emellertid så långt ifrån öppnat omedelbara fientligheter, att han i stället i godo sökt komma till en uppgörelse med hertigen om värfningarnas inställande, ett erbjudande som hertigen emellertid vägrat tillmötesgå, med denna obstruktion tydligt åsyftande att vinna tid för att bli så mycket starkare gent emot svenskarne. Fältmarskalken Wrangels order till general Königsmark och generalkommissarien Gregersson att förhandla med ärkebiskopen och ständerna om rättighet för den svenska armén att i händelse af trängande nöd taga vägen genom stiften hade icke ledt till något resultat. Ärkebiskopen hade endast fortsatt sina värfningar, dessutom uppmanat ständerna till motstånd, tillkallat hjälp utifrån och låtit öfverfalla eller fängsla soldater tillhörande den svenska armén. Sådant öfverensstämde föga med den vänskap, som från svensk sida visats ärkebiskopen. På dessa tämligen utförligt behandlade men dock mera inledningsvis framställda vederläggningar af sändebudens »uthj Propositionen giorde Deduction öfwer H. Furstl. N:des oskyldigheet och K. M:ts Ministrer tillmädte skuldh och förwållande» följer det egentliga svaret på sändebudens proposition. På grund af den nyligen ingångna vänskapen med konungen af Danmark och släktskapen såväl med denne som med ärkebiskopen af Bremen, danske konungens son, förklarade sig drottningen i enlighet med Brömsebrofredens 38:e artikel icke obenägen att ingå på förhandlingar med ärkebiskopens utskickade. I händelse de vore försedda med nödiga fullmakter både af ärkebiskopen och ständerna i stiften, komme kommis-

Kristian i en viktig mission. Osäkerheten angående frågans läge i Tyskland gjorde utan tvifvel Oxenstierna benägen att uppehålla hertigen med underhandlingar i afvaktan på den lämpliga tidpunkten för ett definitivt afvisande af restitutionskrafven. Legaterna till Schering Rosenhane 22 jan., till K. M:t 26 jan. 1646. *Germanica.*

sarier att genast utnämnas från svensk sida. Men vore sändebuden icke i stånd att förete fullmakter, så kunde de antingen vänta, tills sådana genom bud anlände, eller också själfva resa hem och hämta dem. Under tiden förväntade den svenska drottningen, att ärkebiskopen icke skulle tillåta några fientliga trupper draga genom stiften och att kommendanten på Bremervörde tillhölles att icke göra några försök att sträcka sitt inflytande öfver fastställda gränser utan att noggrant iakttaga fördragsenliga bestämmelser. Å sin sida skulle svenskarne i så fall icke uppträda fientligt.

Denna resolution, som afslutades med några vänskapsfulla fraser, var icke ägnad att tillfredsställa sändebuden, och de fingo endast en klen tröst af de dyrbara guldkläder, som rådet beslöt att förära dem. De inrapporterade till hertigen, hvilket svar de hade erhållit, och afvaktade hans vidare befallningar.[1]

Hertig Fredrik hade vid denna tid kommit på det klara med att utsikterna till en snar och gynnsam lösning af restitutionsfrågan vid förhandlingarna i Stockholm voro mycket små.[2] Och på samma gång som hans redan tidigt påbörjade åtgärder att på andra håll verka för sin sak[3] i begynnelsen af året 1646 bli kraftigare, mognade hans beslut att helt afbryta underhandlingarna i Stockholm. Han insåg, att det skulle vara omöjligt att skaffa de fordrade fullmakterna från stiftens alla ständer. Han åtnjöt långt ifrån odelade sympatier som stiftens styresman. Ridderskapet hade till president en svensksinnad man med stort inflytande. Vissa stånd önskade öppet att få komma under Sverige.[4] Stades och Buxtehudes ockupation af svenska trupper innebure en kraftig påtryckning på tveksamma element att gynna svenskarne. Att uppfylla de svenska villkoren för en fortsatt

[1] ZETTERQVIST, s. 73. — *S. R. P.* XI, s. 294. — Resolution till de bremiska legaterna 27 jan. 1646. *R. R.*

[2] Huruvida hans verktyg vid underhandlingarna i Stockholm voro de lämpligaste kan ifrågasättas. Thuillerie klandrar deras uppträdande såsom mindre ägnadt att väcka förut obefintliga sympatier. Thuillerie till Mazarin 13 jan. 1646. *Wahr. S.*

[3] Redan i september 1645 hade danske residenten i Haag Tancke anhållit hos Generalstaterna, att de skulle ingripa till förmån för stiftens restitution till hertig Fredrik, en begäran, som senare vid flere tillfällen upprepades antingen på order från Köpenhamn eller från ärkebiskopens eget kansli. Spierinck till K. M:t 26 sept./6 okt. 1645. *Hollandica.*

[4] »Drottningens resolution är likbetydande med ett afslag, då sådan fullmakt aldrig kan erhållas af alla stånd, emedan en del söka att få förblifva under Sverige.» Helm till J. Bruning 6 maj 1646. Cit. ZETTERQVIST, s. 75.

underhandling var således omöjligt. Att få dessa villkor ändrade var utsiktslöst. Då slutligen hans förespråkare, franske ambassadören de la Thuillerie, afrest från Stockholm utan att kunna ge någon uppmuntran, ansåg ärkebiskopen sig ha fullt tillräckliga skäl att återkalla Ortzen och Helm. Före sin afresa skulle de emellertid göra ett försök att få i gång nya separatförhandlingar. Den 19 mars framlämnades ett memorial, hvari de anhöllo, att drottning Kristina skulle utse kommissarier att i Hamburg underhandla om Bremens och Verdens blifvande öde. Då detta emellertid var stridande mot Brömsebrofördragets bestämmelse, att underhandlingar skulle äga rum hos den svenska drottningen, afslogs denna begäran.[1]

Hertig Fredriks förhoppningar att vinna något genom direkta förhandlingar med Sverige hade till en icke oväsentlig del hvilat på militära grunder, och det är betecknande, att de upphöra ungefär samtidigt med att dessa grunder börja vackla. När Brömsebrofreden slöts, befunno sig stiften Bremen och Verden icke helt och hållet i svenskarnes händer. Bremervörde hade den 31 juli eröfrats af ärkebiskopens trupper under befäl af öfverstelöjtnant Eggerich[2], och med denna ställning som utgångspunkt ämnade hertig Fredrik göra väpnadt motstånd mot de svenska annexionsplanerna. Han vidtog genast åtgärder för att trygga sin nyförvärfvade besittning, förstärkte garnisonen och beredde sig att taga kontribution af en så vidsträckt del af det kringliggande landet som möjligt. Af konung Kristian uppmanades han till en början att fortsätta striden och försågs af honom med trupper, samtidigt med att han uppmanades att icke upphöra att värfva. För att ytterligare stärka hans utsikter i kampen meddelade konungen, att han velat skaffa honom en duglig general och att han vore villig att till honom afstå den för ögonblicket i hessisk tjänst stående general Melander, med hvilken underhandlingar en tid förts för att förmå honom att öfvertaga öfverbefälet i Holstein. Till en början var man dock för svag både i fråga om trupper och penningar för att kunna vinna några resultat på denna väg, och man beslöt

[1] Zetterqvist, s. 74 f. — Slange, s. 1393. — *S. R. P.* XI, s. 312. — Resolution till de bremiska legaterna 26 mars 1646. *R. R.* — Fredrik till ärkebiskopen af Magdeburg 6 febr., till von Hatten 4 mars 1646. *Friedensverhandl. n:o* 7. *Gl. A. K. R. A.*

[2] Zetterqvist, s. 69 f.

att gå med på ett stillestånd under afvaktan på gynnsammare förhållanden. Man ansåg bäst att följa den anvisning till nya underhandlingar, som gifvits i fredstraktaten, och att under tiden genom starka rustningar och begagnande af konjunkturerna skaffa sig möjlighet till restitutionens genomdrifvande.

Redan före utgången af augusti månad hade ett vapenstillestånd mellan ärkebiskopen och svenskarne afslutats, som skulle gälla två månader från den 3 september. Det undertecknades af öfverkommissarien Peter Brandt och sekreteraren Jacob Steinman och innehöll, att ärkebiskopen för hvarje månad skulle af svenskarne erhålla ett visst belopp till underhåll af besättningen och till gengäld icke fortsätta med fientligheterna. I enlighet härmed gafs order om inställandet af dessa, men oklarhet kvarstod angående underhållspengarnes utgörande, då ärkebiskopen kräfde, att summan åtminstone delvis skulle få tagas ut på kontributionsvägen. För att göra upp dessa saker var det som Ortzen i början af september skickades till Hamburg för att förhandla med Salvius och Brandt. Den förre afböjde helt och hållet att taga befattning med ärendet och hänvisade sändebudet till Brandt såsom mera förfaren i militära frågor. Brandt förklarade, att om hertigen droge bort sitt kavalleri från stiftet, skulle svenskarne göra detsamma. Blockaden på Elbe skulle i så fall upphäfvas och besättningen på Bremervörde skulle erhålla 5- à 600 riksdaler i månatligt underhåll. Efter Ortzens återresa höjde Brandt i bref till ärkebiskopen underhållssumman till 800 riksdaler, utan att ärkebiskopen blef nöjd. Nya förhandlingar följde. Brandt beklagade sig öfver, att befälhafvaren i Bremervörde icke brytt sig om att undvika fientliga åtgärder, hvilkas upprepande skulle tvinga svenskarne att sända efter förstärkningar. Hos sekreteraren Jacob Stollius, som af hertigen sändts till Stade, inskärpte han ytterligare nödvändigheten af att upphöra med fientligheterna, och han förklarade sig stå fast vid sitt anbud om underhållspengarnes utbetalande för två månader räknadt från den 3 september, om ärkebiskopen ginge med på villkoret att låta kavalleriet afmarschera från Bremervörde. Nya försök från ärkebiskopens sida, denna gång genom sekreteraren Jacob Steinman, att få bättre villkor ledde så småningom till resultat, och i midten af oktober enades man dels om att bestämma stilleståndets gällande kraft till tre

månader från den 3 september, dels om att till garnisonens i Bremervörde underhåll 1500 riksdaler i månaden skulle utbetalas af den svenska kassan i Stade. I november förlängdes stilleståndet på obestämd tid vid ett nytt besök af Stollius i Stade, där krigsrådet Paul Haffner i Brandts frånvaro förde svenskarnes talan. Stollius' försök att pressa upp underhållssumman öfver 1500 riksdaler misslyckades. Fientligheterna skulle vara inställda, så länge förhandlingarna om stiftens blifvande öde voro oafgjorda, eller till en månad efter någondera partens uppsägning af öfverenskommelsen.[1]

För att stärka sin ställning gent emot svenskarne sökte ärkebiskopen få understöd från annat håll. Närmast till hands låg Danmark, hvars nyss afslutade fred med Sverige utan att den bremiska frågan blifvit afgjord visserligen var ett streck i räkningen för hans restitutionsplaner men i stället gaf förhoppning om förvärf af en ansenlig mängd nu lediga danska trupper. Konung Kristian var emellertid icke benägen att gå honom till mötes. Redan kort efter fredsslutet hade han rådt honom att inställa fientligheterna, och han varnade honom för att under förhandlingarna med Sverige vidtaga några utmanande åtgärder. Att det var bristen på pengar, som härtill var orsaken, kan tagas för gifvet, och ärkebiskopen såg sig tvungen att lugna sig. Med de kejserlige dref han däremot lifliga förhandlingar, och han rönte därvid åtminstone uppmuntran i ord. Det synes egentligen ha varit förhoppningen om en hjälp från detta håll, som vid denna tid eggat hans motstånd mot Sverige. Han hade glömt, att de kejserliga löftena om hjälp till hans fader under det nyss afslutade kriget icke uppfyllts. Nu lät han locka sig utaf nya förespeglingar, hvilkas ovederhäftighet han först för sent märkte bero på samma penningbrist, som hindrade något resultat af hans egna ansträngningar. Det kejserliga sändebudet Plettenberg, som ända från mars 1644 till kort efter svensk-danska fredens afslutande vistats i Danmark, sökte uppmuntra hertigen att fullfölja fientligheterna och förmå honom att arbeta

[1] ZETTERQVIST, s. 71. — Schumacher till Wulffrath 29 aug., 19 sept. 1645. *Ox. S.* — Instr. för Ortzen 30 aug.; d. s. till Fredrik 9 sept.; Brandt till Fredrik 9, 19, 28 sept.; instr. för Stollius 20 sept., 25 nov.; d. s. till Fredrik 23 nov.; instr. för Steinman 7 okt.; d. s. till grefve Pentz 10 okt., till Fredrik 10 okt.; Brandts och Steinmans stilleståndsrecess 16 okt. 1645. *Bremen und Verden n:o 22. Gl. A. K. R. A.*

på de afskedade danska truppernas öfvergång i hans tjänst. Ärkehertig Leopold Wilhelm arbetade i samma riktning såväl hos ärkebiskop Fredrik som hos konung Kristian. Förhoppningarna om ett samarbete mellan ärkebiskopen och de kejserlige, hvarom underhandlingarna om general Melanders bremiska befäl bära vittne, släpptes icke från någondera sidan.[1]

Plettenbergs långvariga verksamhet i Köpenhamn synes visserligen mera ha gått ut på att egga Danmark till nya ansträngningar än att lofva någon kostsam samverkan, och han svarade alltid undvikande, när det gällde danska böner om hjälp. Men den i öfrigt af utpräglad overksamhet till lands karakteriserade våren och sommaren 1645 har dock att uppvisa försök till en ny dansk-kejserlig offensiv. Man uppmuntrades härtill af den omständigheten, att endast svaga truppstyrkor stodo till svenskarnes förfogande i stiften. Ett led i dessa sträfvanden voro underhandlingarna med general Melander om inträde i dansk tjänst Det var synbarligen meningen, att denne också skulle taga med sig åtskilliga välbehöfliga truppförstärkningar. Efter de första uppmaningarna, som ställts till honom i juli månad, föreföll han icke obenägen. Den danske agenten vid den westfaliska fredskongressen, sekreteraren Klein, som fick i uppdrag att i hemlighet bearbeta honom, sammanträffade med honom den 10 augusti i Köln och diskuterade saken. Kristian IV hade trots freden med Sverige icke velat släppa denna plan. Han öfverlät dess genomdrifvande åt sonen Fredrik, som genom en framgång i detta stycke väntades kunna få större utsikter att drifva fram sina önskemål vid förhandlingarna i Stockholm. Melander lät sig emellertid icke öfvertala i första ögonblicket. Han förstod att göra sig dyr. Kejsaren erbjöd honom vid denna tid att bli fältmarskalk i Westfalen, och när kretsständerna därstädes samtidigt förklarade sig beredda att göra honom till kretsöfverste, började han bli allt mindre benägen att lyssna till Kleins förespeglingar. I december beslöt han sig för att mottaga generalatet i Westfalen och lämnade hertigen till tröst för besvikelsen förslag om att öfvertaga dennes trupper.

[1] Plettenberg till Ferdinand III 11 mars, 2 sept. 1645. *Allens Papirer I. n:o 16. K. K. B.* — Plettenberg till Fredrik 13, 17 dec.; Leopold Wilhelm till Fredrik 31 okt. 1645. *Bremen und Verden n:o 30;* Fredrik till Kristian IV 8 nov. 1645. *Bremen und Verden n:o 38. Gl. A. K. R. A.*

Det var under trycket af alla dessa omständigheter, som hertig Fredrik började finna det lönlöst att försöka drifva svenskarne till eftergifter och därför återkallade sina sändebud från Stockholm.[1] Svenskarne å sida ledsnade på att utbetala underhållspengar till ärkebiskopens garnison i Bremervörde.[2] De började med vapenmakt ansätta fästningen, och innan Melander hunnit sätta i verket sitt erbjudande att försvara den mot svenskarne, kapitulerade den i början af april 1646.[3]

Stockholmsförhandlingarnas afbrytande var i full öfverensstämmelse med afsikten hos den svenska regeringen. Ännu behärskades drottningen och rådsherrarne af Axel Oxenstiernas i utrikesaffärer erfarna och målmedvetna kraft, och för honom hade Bremens och Verdens besittning alltsedan tyska krigets första dagar stått som den kanske värdefullaste frukten af de svenska vapnens segrar i Tyskland. Motgången af år 1635, då han nödgats för en tid aflägsna tankarna på de båda nordtyska stiften, var genom det danska kriget reparerad. Orubbligt fasthöll han nu vid kravet på de båda stiftens afträdelse till Sverige. Endast vid något enstaka tillfälle kunde han lämna den tanken rum, att en möjlighet för hertig Fredrik att fortfarande få innehafva stiften förefunnes, nämligen om han mottoge dem såsom län af svenska kronan. Men han lät denna tanke aldrig komma ens till förslagets stadium. Kravet på stiften utformades i stället till en fordran på deras samtidiga

---

[1] Resultatet af beskickningen karakteriserades af Per Brahe så, att de bremiska sändebuden blefvo »strukne om munnen medh höflige ordh män in re intet obtinerat». Per Brahe till sekreteraren Daniel Behmer 4 april 1646. *Skokl. S.*

[2] Hertig Fredrik klagade i ett bref till Königsmark i början af mars, att underhållspengarne icke utbetalats på två månader, och hänvisade till fördraget den 16 oktober föregående år och till svenska regeringens resolution af den 27 jan. 1646, enligt hvilka de träffade aftalen skulle gälla, »bis die sache eine richtige endschafft gewinne». Fredrik till Königsmark 4 mars 1646. *Bremen und Verden n:o 22. Gl. A. K. R. A.* — Drottning Kristina gaf visserligen ännu den 23 mars order om att underhållspengarne skulle utgå, men det härför satta villkoret, att inga fientligheter från ärkebiskopens sida skulle göras, hade vid flere tillfällen icke respekterats, och svenskarne ansågo sig ha fog för att hålla pengarne tillbaka. Drottning Kristinas resolution ang. Bremervörde 23 mars 1646. *K. R.*

[3] ZETTERQVIST, s. 76. — Leopold Wilhelm till Fredrik 5 jan.; Fredrik till Kristian IV 7 mars. *Bremen und Verden n:o 26;* Kristian IV till Fredrik 31 maj, 7 dec. 1645, 6 jan. 1646; Klein till Fredrik 17 okt.; Fredrik till Plettenberg 1 dec.; Plettenberg till Fredrik 8, 13 dec. 1645; Melander till Fredrik 4 jan. 1646. *Bremen und Verden n:o 30. Gl. A.;* Klein till Kristian IV 11, 25 aug., 17 okt. 1645. *Kleins relationer från Osnabrück 1643—49;* Kristian IV till Fredrik 30 maj 1645. *Ausländisch de annis 1644—48. K. R. A.*

sekularisation, en förändring som ju i sin mån markerade omöjligheten af hertig Fredriks fortsatta biskopliga herradöme i stiften. Från svensk sida har man aldrig hyst några sympatier för de bremiska underhandlarnes ärende. Redan vid Ortzens och Helms ankomst till Stockholm talade man med en viss kyla om de förestående förhandlingarna, och vid olika tillfällen under den närmaste tiden framhöll man, att det vore bäst att afbryta dem eller hänvisa ärkebiskopen till fredskongressen i Tyskland. Det formellt välvilliga men i sak svårsmälta svar, som den 27 januari gafs på framställningarna, var icke affattadt utan beräkning, då man icke var okunnig om de svårigheter, som för hertigen funnos att uppfylla de framställda villkoren. På samma gång man fullt klarlade den ståndpunkt, som från svensk sida icke kunde frånträdas, drog man ut på tiden med förhandlingarna och fick i framtiden tillfälle att peka på hertigens egen skuld till deras afbrytande. Man var i öfrigt af den uppfattningen, att hertigens utsikter att i Tyskland vinna någon revanche för sitt nederlag i Stockholm voro mycket små.[1]

Den djupaste grunden till den svenska bristen på intresse för förhandlingar med Ortzen och Helm var helt naturligt den, att den för Sverige viktigaste frågan, erkännandet af stiftens afträdande till Sverige och deras förvandling till världsliga hertigdömen, endast kunde afgöras genom direkta underhandlingar med den tyske kejsaren och de tyska riksständerna, och att i jämförelse härmed hertig Fredriks personliga önskemål måste vara af utomordentligt liten betydelse. Vid den tyska fredskongressen sysselsatte man sig som bäst med frågan om Sveriges satisfaktion, och bland de svenska krafven intogo Bremens och Verdens afträdande till Sverige en viktig plats. Här var det, som Sverige på allvar hade att kämpa för att behålla de eröfrade stiften.

Det har redan antydts, hurusom hertigen alltmer åsidosatte separatförhandlingstaktiken och i stället fäste sina förhoppningar vid det allmänna fredsverket i Tyskland.[2] Hur pass ifrig

---

[1] *S. R. P.* XI, ss. 229, 278, 282.

[2] Redan i maj 1645 hade hertigen från konung Kristian fått påstötning att framställa restitutionskrafven för de kejserliga legaterna. Kristian IV till Fredrik 24 maj 1645. *Ausländisch de annis 1644—48. K. R. A.*

han var att uppfylla de svenska villkoren af den 27 januari, framgår bl. a. däraf, att han så sent som den 24 mars, således långt efter sedan sändebuden voro återkallade, skref till domkapitlet i Bremen och begärde dess yttrande, om det vore sannolikt, att de äskade fullmakterna skulle kunna åvägabringas.[1] Det är klart, att hertig Fredrik, sedan han gjort bekantskap med det hårda motstånd, som restes mot honom i Stockholm, med förhoppning om bättre resultat skulle kasta sig in i de tyska partistriderna. Här hade han många, på hvilkas vänskap han trodde sig kunna räkna. Intrigerna under fredsunderhandlingarna och den mångfald af motsatta intressen, som där bröto sig mot hvarandra, borde kunna ge honom tillfälle till att vinna fördelar, och han hoppades helt visst, att omständigheter skulle inträffa, som reducerade den svenska öfvermakten eller åtminstone riktade Sveriges intressen åt annat håll än mot hans egna länder.

Hertig Fredriks första åtgärd var att låta till olika tyska furstar och ständer utgå skrifvelser med uppmaning att vid fredsförhandlingarna i Osnabrück och Münster understödja de ärkebiskopliga intressena. Med sådana skrifvelser uppvaktades bl. a. hertig Kristian Ludwig af Braunschweig-Lüneburg, landtgrefve Georg af Hessen-Darmstadt, de evangeliska ständernas representanter i Osnabrück och Münster samt ärkebiskopen af Magdeburg.[2] För att speciellt vid fredskongressen arbeta för hertigens restitutionskraf valdes holsteinske landskanslern Henrik von Hatten, som i slutet af 1645 af konungen i Danmark hade utsetts att vara dennes ombud vid den tyska fredsuppgörelsen.[3]

Det var icke något tacksamt värf, som von Hatten erhållit. En stor del af de evangeliska ständerna förklarade sig visserligen villiga att understödja hans framställningar, men det stannade

[1] I samma bref uppmanade han domkapitlet att sända ett ombud till Osnabrück för att kraftigt befrämja restitutionssaken vid fredskongressen. Fredrik till domkapitlet i Bremen 24 mars 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Alla dessa bref finnas i koncept i *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[3] Domkapitlet i Bremen, som under hela den senaste tiden arbetat på att få behålla hertig Fredrik såsom stiftens styresman, hade redan förut vid fredskongressen en representant i sekreteraren Henrik Klefman. ZETTERQVIST, s. 66. — Fredrik till von Hatten 9 februari 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

vanligen vid dessa försäkringar.[1] von Hattens ställning som representant för konungen af Danmark båtade honom föga på grund af det obetydliga inflytande, som Danmark efter det olyckliga kriget med Sverige hade. Och motviljan, som de flesta ständerna kände mot att stöta sig med Sverige, tog sig i början uttryck däri, att man förklarade spörsmålet om Bremens och Verdens restitution lämpligare böra afgöras vid de separata förhandlingar, som man hade hört vara inledda i Stockholm. von Hattens samtal med olika sändebud under den första tiden rörde sig också mest om sättet, hur han bäst skall framföra sina ärenden. Frågan om hans tillträde till sessionerna var oviss[2], och man tillgrep gärna formella skäl för att afvisa honom. Den braunschweig-lüneburgske legaten d:r Lampadius ansåg det vara betänkligt, att han icke hade kunskap om hvad ärkebiskopen uppnått för resultat vid underhandlingarna i Stockholm, och de brandenburgska sändebuden grefve Wittgenstein och friherre von Löben vägrade mottaga hertig Fredriks skrifvelse, dels därför att den var ställd till samtliga evangeliska kurfurstliga sändebud och de sachsiska, hvilkas ankomst just var bebådad, med säkerhet skulle taga illa upp, om brandenburgarne såsom »inferiores in Collegio Electorali» hade vågat bryta en till dem alla ställd skrifvelse, dels därför att grefve Wittgenstein icke ansåg sig ha fått tillräckligt förnäm titel.[3]

Under sådana förhållanden fann sig von Hatten så godt som genast föranlåten att begära hjälp till utförande af sitt uppdrag.[4] Han framkastade ett förslag, att en medlem af dom-

---

[1] Sveriges stora öfvermakt dref dem till försiktighet. Reinkingk till Fredrik 28 febr. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Den 23 febr. omtalar han i ett bref till Reinkingk, att han ännu icke fått tillträde till någon session, och det syntes icke finnas några utsikter för honom att bli erkänd såsom deltagare i kongressen, då han var representant för konungen i Danmark. För ett särskildt ombud för hertigen såsom tysk furste borde det ha gått lättare, men äfven för ett sådant lågo hinder i vägen, då det i fursterådet bestämts, att inga flera evangeliska stift eller ärkestift för denna gång skulle tillåtas säte och stämma i kongressen. Hatten till Reinkingk 23 febr.; till Fredrik 9 mars 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[3] Hatten till Fredrik 22 febr.; till Reinkingk 26 febr. m. bil.; Klefman till Fredrik 8 mars 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[4] Af sekreteraren Klefman synes han icke ha haft mycken nytta. Det gjorde ett dåligt intryck på honom, att denne icke vid hans ankomst till Osnabrück var där, utan först efter flere dagar anlände från Münster. Klefman beskrifves för öfrigt såsom opålitlig och föga lämplig på den honom anförtrodda posten. Hatten till Reinkingk 23 febr.; Klefman till Fredrik 1 mars; Reinkingk

kapitlet i Bremen skulle sändas till Osnabrück såsom ombud icke endast för hertigen utan också för domkapitlet, hvilket han ansåg skulle vara nyttigt bl. a. ur den synpunkten, att därmed framhäfdes, att restitutionen önskades af andra än ärkebiskopen själf. Samtidigt betonade han med hänsyn till att satisfaktionsförhandlingarna vid fredskongressen redan framskridit långt, att om något skulle göras, det skulle ske snart. Hertig Fredrik förde von Hattens råd vidare och uppmanade domkapitlet att utse någon att i Osnabrück iakttaga stiftets intressen. Men han var icke mycket tilltalad af förslaget. Han var starkt tveksam, om åt ett sändebud tillträde till kongressförhandlingarna skulle lämnas. Han fann det vidare mera lämpligt, att en af hans egna tjänare oberoende af domkapitlet sändes i ett sådant uppdrag. Men härför fordrades pengar, och det var mer än tvifvelaktigt, om hans fader skulle vilja lämna anslag härtill. I alla händelser skulle saken icke kunna ordnas med den hast, som von Hattens depescher framställde såsom oundgänglig.[1]

Det bremiska domkapitlet försummade icke att hörsamma den af ärkebiskopen gjorda uppmaningen, och det beslöt i slutet af mars att till Osnabrück sända d:r Justus Breuning, som också i midten af april afreste.[2] Med afsändandet af ett särskildt ombud för hertigen kom det däremot att dröja. Denne hade riktigt bedömt läget, då han ansåg Kristian IV obenägen att bidraga till beskickningen, och han mottog någon af de sista dagarna i mars från sin fader ett afböjande svar. Konungen ansåg det icke vara någon brådska, då förhandlingarna vid den tyska fredskongressen trots alla påståenden i motsatt riktning helt visst icke skulle afslutas så snart. Han rådde till att afvakta de till Stockholm affärdade sändebudens återkomst, och han förklarade sig icke ha några pengar till en beskicknings

till Fredrik 14, 26 mars; Reinkingk till Leuthen 28 mars; Hatten till Fredrik 5 april 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[1] Reinkingk till Fredrik 21, 28 mars; Hatten till Fredrik 9 mars; Fredrik till Hatten 24 mars; Fredrik till domkapitlet i Bremen 24 mars; Fredrik till Reinkingk 24 mars 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Ungefär samtidigt beslöt kapitlet i Verden att låta representera sig och utsåg till sina ombud Marschalk och Uffelman. Fredrik till domkapitlet i Bremen 14 april; domkapitlet till Fredrik 22 april; Reinkingk till Fredrik 2 maj; Klefman till Fredrik 4 maj 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

utrustande och underhåll.[1] Hertigen lät sig emellertid icke nöja härmed. De talrika uppmaningar han från olika håll mottagit att sända en särskild beskickning till fredskongressen eggade honom att göra ett nytt försök. Han framställde denna gång tre alternativ, i förhoppning att åtminstone något skulle finna konungens bifall. Det första innebar endast, att den redan i Osnabrück varande landskanslern von Hatten skall utrustas med en speciell fullmakt i restitutionssaken. Enligt de båda andra anhöll han, att någon af de danska rådsherrarne skulle beklädas med ett sådant uppdrag och sändas till Osnabrück eller att så mycket pengar skulle ställas till hans förfogande, att han kunde i samma ärende sända någon af sina egna tjänare. Konung Kristian afböjde äfven denna gång af ekonomiska skäl afsändande af en särskild beskickning till fredskongressen men upptog med gillande förslaget om att låta von Hatten förses med en särskild fullmakt.[2]

Under tiden fortsatte hertig Fredrik och hans förnämste rådgifvare, kanslern Dietrich Reinkingk, sina bearbetningar af de tyska ständerna. En protestskrifvelse författades innehållande orsakerna, hvarför stiften rätteligen icke kunde tagas med, när det gällde satisfaktionsfrågans afgörande, och den sändes till de vid kongressen närvarande evangeliska ständernas ombud. I Osnabrück arbetade hertigens ombud på att få ett uppskof till stånd, tydligen alltjämt i den föreställningen, att ett fredsslut mycket snart vore att vänta.[3] De riktade i främsta rummet sina ansträngningar på grefve Trautmansdorff, hvars benägenhet att tillmötesgå de svenska krafven i afseende på Bremen och Verden var känd. Sekreteraren Klefman inlämnade den 8 april till denne ett memorial, hvari han begärde, att ärendet icke måtte afgöras så hastigt, utan att man måtte få tillfälle att inhämta resultatet af förhandlingarna i Stockholm. Följande dag, den 9 april, aflade von Hatten en visit hos Trautmansdorff och

---

[1] Fredrik till Reventlow 31 mars; Kristian IV till Fredrik 4 april 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Hertigen uppmanas att ge konungens tyske kansler Reventlow, som skulle besöka honom på återresa från Oldenburg, närmare detaljer om sina önskningar i fråga om fullmaktens innehåll. Fredrik till Kristian IV 20 april; Kristian IV till Fredrik 30 april 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[3] Klefman meddelar t. ex. ett rykte, att generalfreden skulle afslutas före pingst. Klefman till Reinkingk 6 april 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

anhöll om dennes understöd gent emot de svenska planerna. Den 10 hade Klefman företräde. Trautmansdorff svarade välvilligt och sade sig vilja göra sitt bästa för saken, men han hänvisade till svenskarnes bestämda önskan att erhålla båda stiften, och han var föga benägen att ytterligare försöka förmå dem att afstå därifrån.[1] Hertigen sökte för sin del slå döförat till för de från olika håll inströmmande utsagorna, att svenskarne voro obevekliga i fråga om stiften.[2] Representationen vid fredskongressen sökte han förbättra genom att låta återkalla den opålitlige Klefman och i stället ditsända sekreteraren Ludwig Schneidbach.[3] Såsom nedsättande för sin värdighet betraktade han det af de kejserlige framkastade förslaget att mottaga en residensstad inom stiften och ett visst årligt underhåll men i öfrigt afstå från sina ärkebiskopliga rättigheter. I det längsta ville han icke på allvar lyssna till maningarna att söka erhålla någon lämplig ersättning på annat håll för de områden, som voro dömda att förloras. I de nya instruktioner, som han sände von Hatten i midten af maj efter den tidigare berörda skriftväxlingen med konung Kristian, nödgades han visserligen gå med på förhandlingar om en »satisfaktion» men förbehöll sig uttryckligen fortsatta anspråk på stiften, i händelse godtgörelsen icke blefve tillfyllest.[4]

Svårigheterna att i Osnabrück vinna något förmådde hertig Fredrik att söka återknyta de separata förhandlingar med svenskarne, som förts i Stockholm, men som afbrutits, då hertigen icke kunnat uppfylla de framställda villkoren. I slutet af

---

[1] Gärtner, IX, s. 138. — Reventlow till Fredrik 3 april; Klefman till Reinkingk 6 april; Fredrik till Hatten 7 april; Klefman till Fredrik 10, 13 april, 4 maj 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] De bremiska och verdiska legaterna fingo af Johan Oxenstierna tydliga vinkar om utsiktslösheten i ansträngningarna i restitutionssaken. Denne förklarade också till von Hatten, att äfven om hertigen själf vore närvarande vid förhandlingarna, någon återgång icke skulle vara möjlig. Marschalk och Uffelman till domkapitlet i Verden 4 maj; Hatten till Fredrik 31 maj 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[3] Redan den 13 april utfärdades instruktion för Schneidbach, men hans afresa blef uppskjuten, och han ankom till Osnabrück först den 28 maj. Instruktion för Schneidbach 13 april; Schneidbach till Fredrik 23 maj, 1 juni 1646. *Friedensverhandl. n:o 7 Gl. A. K. R. A.*

[4] Reinkingk, som i allmänhet icke ställer sig afvisande till tanken på kompensation, föreslår i detta sammanhang en kompromiss: slottet Rotenburg och stiftet Verden samt en årlig penningsumma från ärkestiftet Bremen. Reinkingk till Fredrik 15 maj; Fredrik till Hatten 19 maj 1646. *Friedensverhandl. Gl. A. K. R. A.*

maj hade von Hatten till Salvius gjort hemställan om de afbrutna Stockholmsförhandlingarnas förläggande till Osnabrück men erhållit ett afböjande svar. De svenska ambassadörerna hade icke några fullmakter för en sådan underhandling, och de hänvisade till det senaste fredsslutets bestämmelse, att den skulle äga rum hos K. M:t i Sverige. Hertigen beslöt sig då för att göra ett nytt försök hos regeringen i Stockholm. Samma dag som bref afgick till Oxenstierna och Salvius med begäran om befordran af hans sak såväl i Stockholm som i Osnabrück skref hertigen till drottning Kristina och den svenska rikskanslern och upprepade sin anhållan om restitution och separatförhandlingarnas förnyande i Tyskland.[1]

På dessa skrifvelser erhöll hertigen icke något svar. I slutet af juli klagade han öfver att hans bref till drottningen af Sverige och de svenska ambassadörerna i Osnabrück förblifvit utan verkan, men ännu i början af september lät han till svenskarne framföra sina förhoppningar, att förhandlingarna med Sverige enligt hans önskan skulle återupptagas. Om han också kunde ha stora skäl att antaga, att, såsom Reinkingk uttryckte sig, »intet svar också är ett svar», skref han likväl den 12 september ett nytt bref till drottning Kristina, erinrade om den föregående skrifvelsen och bad om svar. Men drottningen fortfor med sin tystnad. Ett sista försök gjorde han den 22 november, då han till de svenska legaterna i Osnabrück med en utförlig motivering bad dem göra hvad de kunde för att separatförhandlingarna någonstädes i Tyskland måtte återupptagas.[2]

---

[1] Hatten till Fredrik 29 maj; Fredrik till drottning Kristina och svenska legaterna i Osnabrück 20 juni 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Fredrik till Schneidbach 28 juli; Schneidbach till Fredrik 4 sept.; Fredrik till drottning Kristina 12 sept.; Fredrik till Tancke 5 okt.; Reinkingk till Fredrik 6 nov. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.* — Fredrik till Oxenstierna och Salvius 22 nov. 1646. *Germanica.* — Endast några dagar förut, den 16 nov., hade han i en skrifvelse till de tyska ständerna begärt, att de icke skulle fatta något beslut, som kunde bli till hinder för specialtraktaterna, utan att de måtte låta dem vara ostörda. Sin fader förmådde hertig Fredrik också att göra en skriftlig påminnelse hos den svenska drottningen. I ett bref den 18 dec. 1646 hänvisade denne till Brömsebrofredens 38:e artikel och föreslog de påbörjade men icke afslutade separatförhandlingarnas återupptagande. På *detta* bref ingick ett svar från drottning Kristina af den 11 jan. 1647, hufvudsakligen afsedt att bemöta talet om brott mot den nämnda 38:e artikeln och i sak afvisande. — SLANGE, s. 1427. — Fredrik till de tyska ständerna 16 nov. 1646.

Det är svårt att förstå, att hertigen kunnat hoppas på något gynnsamt resultat af denna politik och hur han med så långvarigt tålamod kunnat haka sig fast därvid. Möjligen har han insett, att han icke skulle kunna uträtta så mycket mera i Osnabrück och Münster, då han nu icke kunde få till stånd den särskilda beskickning, som han försökt åstadkomma. Men han sökte framför allt att undvika de eftergiftsförslag, som allt tätare började framställas, nämligen att hertigen till ersättning för de stift, som voro omöjliga att få behålla, skulle låta sig tillfredsställas med något eller några andra stift. Det var en synbarligen fåfäng möda, som de ärkebiskopliga ombuden i Osnabrück och rådgifvarne hemma gjorde sig. Alltifrån början af april, då von Hatten för första gången framkastade tanken på en »recompens», uppgjordes och diskuterades det ena förslaget efter det andra att skaffa ärkebiskopen vederlag, och långa utredningar om fördelar eller olägenheter af det ena eller andra områdets besittning lades under hertigens ögon. Från svensk sida var man icke obenägen att låta honom få något annat land. Först var det fråga om stiftet Münster, som Johan Oxenstierna föreslagit under samtal med Trautmansdorff, men dessutom nämndes stiften Halberstadt, Minden och Osnabrück. Frågan om Münster förföll så godt som genast på grund af de svårigheter, som reste sig däremot.[1] Svenskarne stannade då vid Halberstadt, hvars ruinerade tillstånd emellertid icke syntes von Hatten kunna bereda hertigen någon tillräcklig valuta. För sin del visade han på Osnabrück och Minden såsom värdefullare. Schneidbach bekräftade von Hattens påståenden om svenskarnes omedgörlighet i fråga om hertigens restitutionskraf. Han rådde hertigen att skicka en särskild representant med fullmakt att förhandla om satisfaktion och ansåg, att det icke skulle vara omöjligt att vinna något. Men hertigens obenägenhet att förklara sig förlamade all verksamhet. Hela sommaren och hösten pågick detta famlande och ännu i början af november kunde Reinkingk förklara, att han icke

Germanica. — K. M:t till Kristian IV 11 jan. 1647. *Danica.* — Kristian IV till Reventlow 18 dec. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[1] Trautmansdorff hade bestämdt vägrat utlämna Münster under förklaring, att ett stift som lämnade 60,000 rdr i kontribution, kunde man icke släppa ifrån sig. Schneidbach till Fredrik 4 sept. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

visste, om hertigen önskade inlåta sig på någon förhandling om vederlag eller ej.[1]

För hertig Fredrik fanns en förevändning till denna strängt iakttagna tystnad. Han väntade svar från Sverige angående sin förnyade begäran om restitution, och dessförinnan kunde han icke taga ställning till frågan om »æquivalent». Det utomordentligt långa dröjsmålet med svar från Sverige väckte emellertid betänksamhet hos hertigens rådgifvare. Reinkingk ansåg, att svenskarne med flit drogo ut på tiden med svaret, för att den svenska satisfaktionen först skulle afgöras.[2] Sedan skulle man helt säkert bli mindre tillmötesgående mot hertigen i fråga om dennes ersättningskraf och för densamma uppställa så hårda villkor, att hela saken måste förfalla. Reinkingk uttalade samtidigt sina betänkligheter mot att hertigen, då han fortfarande höll fast vid sina restitutionskraf, icke med större energi arbetade på deras genomdrifvande. Man kunde härigenom få den föreställningen, att han gifvit upp alla förhoppningar om framgång och släppt stiften ur sikte. Han tog sig härat anledning att i midten af november sända Trautmansdorff och en stor del vid kongressen representerade tyska furstar och ständer en påminnelse om de gamla restitutionskrafvens kvarstående. Det verkliga skälet till hertigens gent emot alla eftergifter riktade politik var emellertid ett annat. Han hoppades på att trots alla motgångar i Tyskland vinna sitt mål genom Nederländernas bistånd.[3]

Redan omedelbart efter Brömsebrofreden hade hertig Fredrik vidtagit åtgärder för att i Nederländerna väcka sympatier för sina restitutionskraf, och den danske residenten Tancke hade upprepade gånger sökt[4] drifva fram ett ingripande i saken från

---

[1] Hatten till Fredrik 11, 19 juni; Schneidbach till Fredrik 19 juni, till Reinkingk 30 juni; Fredrik till Hatten 30 juni; Reinkingk till Fredrik 6 nov. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Samma synpunkt uttalar Salvius i ett samtal med Schneidbach den 25 nov. Schneidbach till Fredrik 27 nov. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[3] Fredrik till Schneidbach 28 juli; Reinkingk till Fredrik 6 nov.; Fredrik till Trautmansdorff, kurfurstliga sändebuden, olika tyska furstar och ständer 16 nov. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.* — MEIERN III, s. 762.

[4] Redan i september 1645 omtalar Spierinck en sådan begäran vara framställd. Spierinck till K. M:t 26 sept./6 okt. 1645. *Hollandica.*

Generalstaternas sida. Till en början var man icke benägen härför. Förhållandet till Danmark var ännu ganska spändt. Med misstro betraktade man Danmarks afsikter. Man hade icke något emot att låta detta land vidkännas ytterligare förluster, och det var så mycket viktigare, att en dansk prins utestängdes från Bremen och Verden, som grefskapet Oldenburg väntades tillfalla Danmark och därigenom en mycket lång kuststräcka vid Nordsjön skulle komma under danskt inflytande.[1] Tvisterna med Danmark angående tullen i Öresund, fyrhållningen i de nordiska farvattnen och den norska tulltaxan gjorde också sitt till att göra stämningen i Nederländerna föga tillmötesgående mot de danska planerna. Något understöd kunde hertig Fredrik emellertid knappast räkna på, så länge Nederländerna icke hade någon representation vid den tyska fredskongressen. Och äfven sedan Generalstaterna ändtligen efter ett par års underhandlingar i saken i januari 1646 bestämde sig för att sända en beskickning till Münster, var man till en början jämförelsevis obenägen att blanda sig i de tyska affärer, som icke direkt berörde deras egna intressen. För Nederländerna var hufvudsaken att åstadkomma en uppgörelse med Spanien, antingen den kom att utmynna i en definitiv fred eller, såsom sändebudens instruktion närmast åsyftade, ett stillestånd på minst 12 år.[2]

Hvad som, oaktadt all i början visad obenägenhet från Nederländernas sida, närde hertigens förhoppningar att af Generalstaterna erhålla kraftigt understöd för hans bremiska restitutionsplaner, var hufvudsakligen det förhållandet, att Brandenburg vid denna tid förde en långt ifrån utsiktslös kampanj för att erhålla Nederländernas hjälp till motarbetandet af Sveriges kraf på Pommern. Lyckades det Brandenburg att få sin vilja fram i detta afseende, borde det ligga i sakens natur, att Nederlän-

[1] Spierinck förklarar, att man i Nederländerna hyste betänkligheter mot att medverka till Bremens restitution åt hertig Fredrik »eines theilss, weil man davor hält, es werde E. K. M:t vnangenehm sein; andern theilss auch weil man lieber wolte, dass E. K. M:t das Stifft Bremen in handen behielten, vndt alsso ein entredeux zwischen dem Stat dess Königs in Dennemarck, vndt den beyden Graffschafften Oldenburg vndt Delmenhorst sein mögte; denn weil das Stifft Bremen, wann es in handen eines Printzen von Dennemarck ist, die Graffschafft Oldenburg, alss ein vnfehlbares Erb dess Königs in Dennemarck, mit den andern desselben Provintzen connectiret vndt zusammenhänget, So sähe man lieber solch increment eines ohne das mächtigen Nachbarn verhindert». Spierinck till K. M:t 3/13 okt. 1645. *Hollandica.*

[2] Blok IV, s. 421 f. — Appelboom till K. M:t 18 mars 1646. *Hollandica.*

derna gåfve sitt understöd äfven åt hertig Fredrik. Ty lika litet som Sveriges besittande af Pommern borde dess herravälde öfver Bremen och Verden med åtföljande makt öfver Elbes mynning väcka holländarnes sympatier. Hertig Fredrik fick emellertid i likhet med kurfurst Fredrik Wilhelm erfara, att det icke gick så alldeles lätt att få Nederländerna till det kraftiga ingripande, som de önskat. Hvad den senare angår, misslyckades helt och hållet hans försök att få till stånd ett förbund med Nederländerna. Det republikanska partiet, ledt af provinsen Holland, motsatte sig af alla krafter detta förbund. Trots understöd från det oraniska partiet, hvars hufvudman, prins Fredrik Henrik, i slutet af året 1646 blef hans svärfar, kunde kurfursten icke uppnå något annat medgifvande än det, som en hans utskickade, Ewald von Kleist, redan på våren utverkat, nämligen en skrifvelse till drottning Kristina med uppmaning att afstå Pommern åt kurfursten och en order till de nederländska ambassadörerna i Münster att vid fredskongressen verka i samma riktning.[1]

Den brandenburgska förbundsagitationen uträttade emellertid för hertig Fredriks syften så pass mycket, att de svenska utvidgningsplanernas för Nederländerna hotfulla karaktär veder-

[1] Breucker, s. 80. — *U. u. A.* III, ss. 6, 8, 12. — Spierinck till K. M:t 1/11 maj 1646; Gen. Stat:s instr. för legaterna i Münster 5 jan. 1647, bil. till Appelboom till K. M:t. *Hollandica.* — Det torde knappast ha varit utan sin inverkan på den nederländska politiken i förhållande till Brandenburg, att kurfurstens sträfvan efter Pommern icke rönte något bistånd vare sig från kejsaren eller Frankrike. Under sin vistelse i Haag uppsöktes kurfursten af ett kejserligt och ett franskt sändebud, Plettenberg och S:t Romain, som båda hade order att söka förmå honom till eftergift i den pommerska frågan. Odhner, s. 203. — Breucker, s. 71 f. — *U. u. A.* IV, s. 475. — Den danske residenten Tancke var besviken öfver resultatet af de båda herrarnes Haagbesök. »Die subdelegirte von I. K. M:t vnd der Chur-Fürsten vnd Stände des Reichs, wie auch des Königs von Frankreich Plenipotentiairen von Münster, der herr Plettenbergk vnd S:t Romain sind vor einige tagen von hier wieder zurück verreiset, vnd haben bey Chur Brandenburg wenig oder gar nichts ausgerichtet. Der herr v. Plettenberg hat viel mehr civil vnd höflich Chur Brandenburg gesucht zu persuadiren, von Pomern abzustehen vnd die gepræsentirte Conditiones zu acceptiren, als der S:t Romain getahn hat». Men residenten hoppas dock kunna använda sig af den pommerska frågan äfven för sina syften. »Ich vermeine», skrifver han, »weil an die königin von Schweden in regard von Pommern ernstlich sol geschrieben werden, Imgleichen weil bey den herren staten ist geresolviret dz eine Instructie sol abgefasset werden wie fern die statischen Plenipotentiaires sich sollen engagiren in der Pommerschen sache, das Ichs auch dahin wil bringen dz gleichfalls an die königin in Schweden vnd an die statischen Plenipotentiaires zu Münster sol geschrieben werden. Die Interposition werde sich darnah desto leichter facilitiren lassen». Tancke till Fredrik 28 dec. 1646, 8/18 jan. 1647. *Holland B. Martin Tanckes relationer. K. R. A.*

börligen klarlades, och den bidrog i sin mån att bereda mark för de för länge sedan från Danmark igångsatta svensk-fientliga påtryckningssträfvandena. Men dessa gingo endast steg för steg framåt. Tvisten mellan de båda partierna inom Nederländerna förlamade all kraftig politik. Det allt starkare växande aristokratiska partiet kunde endast helt långsamt genomgå sin af fruktan för den svenska handelskonkurrensen förorsakade förändring till fiendskap mot Sverige. Tanckes framställningar angående Bremens och Verdens restitution lämnades i allmänhet obesvarade, och i stället sysslade man med ofruktbara utredningar om de mellan Danmark och Nederländerna kvarstående tvistepunkterna.

Med stora förväntningar motsåg hertig Fredrik därför den diplomatiska resa, som danske rikshofmästaren Corfits Ulfeldt på sommaren 1646 företog till Nederländerna. Rikshofmästarens stora inflytande, hans diplomatiska erfarenhet, det utomordentliga i hela företaget borde i högsta grad verka till förmån för det närmande till Nederländerna, som resan innerst åsyftade, och detta måste komma hertigens restitutionsplaner till godo. I Ulfeldts instruktion fanns upptagen en föreskrift att med särskild omsorg verka för hertig Fredriks restitution och laga att i fredsslutet intet aftalades, som kunde lända till skada för den danske konungens intressen. Förhandlingarna mellan Ulfeldt och de af Generalstaterna utsedda kommissarierna gingo emellertid långsamt; ingen visade någon lust att påskynda dem. Icke förrän i slutet af oktober kom den bremiska frågan på tal. Ulfeldt har själf i sin redogörelse för ambassaden förklarat, att hans framställning upptogs mycket väl, att man gärna ville göra hvad man kunde för saken och att order genast afsändes till de nederländska ambassadörerna i Münster i enlighet härmed. Men han erkänner själf, att där icke saknades farhågor för att göra svenskarne emot, och han fick i förtroende veta, att fransmännen ansågos råda svenskarne att behålla stiften, en omständighet som naturligen måste vara ägnad att i betydlig mån förminska den eventuellt förefintliga viljan att understödja de danska restitutionskrafven. Det kan emellertid icke bestridas, att Danmark under det fredliga år som gått erhållit allt större sympatier i Nederländerna, samtidigt som den uppfattningen mer och mer framträdt, att det svenska väldet måste begränsas

och att det vore i högsta grad betänkligt, om Sverige utom de pommerska hamnarna genom stiftet Bremen äfven skulle få herraväldet öfver Elbes mynning. Den 9 november hade Generalstaterna sitt skriftliga svar färdigt. Det var tillmötesgående så till vida som Generalstaterna förklarade sig villiga att gifva ambassadörerna i Münster order att med all flit söka använda sin öfvertalningsförmåga på de svenska fredsunderhandlarne och för öfrigt på lämpligt sätt verka för att ärkebiskopen i Bremen i likhet med andra tyska furstar skulle bli delaktig af freden genom stiftens fullständiga restitution. Men några kraftigare åtgärder behöfde icke följa och följde icke heller på detta i allmänna ordalag hållna svar.[1]

Dagen efter sedan Generalstaterna afgifvit sitt uttalande med anledning af Ulfeldts framställning, ingaf den ordinarie danske residenten i Haag Tancke till Generalstaterna ett memorial[2], också i restitutionssaken, utmynnande i en begäran, att kommissarier måtte utses att förhandla med honom och att det vore synnerligen önskvärdt, att en af de fredskommissarier, som för tillfället voro hemma, blefve anmodad att deltaga i diskussionerna. Det är icke underligt, om det i Nederländerna väckte förvåning, att Tancke nu plötsligt ingrep i en sak, som ambassadören Ulfeldt hade särskildt uppdrag att arbeta för. Man ser emellertid här ett nytt bevis på den något trefvande karaktär, som den danska politiken vid denna tid hade. Konung Kristian hade, sin antipati mot Nederländerna likmätigt, icke varit mycket hågad för den utomordentliga beskickning till Holland, som Ulfeldt hade drifvit igenom. Och när han hade gifvit vika, hade han tänkt sig Ulfeldts besök i Haag endast som en kortare rast på vägen till Frankrike, ambassadens egentliga mål. Ju längre Ulfeldt dröjde i Nederländerna, dess otåligare blef därför konun-

[1] Aitzema VI, s. 300. — Spierinck till K. M:t 23 okt./2 nov.; Gen. Stat. till Ulfeldt 19 nov., bil. till Spierinck till K. M:t 13/23 nov. 1646. *Hollandica.* — Ulfeldts relation. *Holland B.;* Generalstaterna till ambassadörerna i Münster 19 nov. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Slange anger, att Tancke med sitt memorial ingripit först i början af det följande året 1647. Det af honom s. 1431 f. citerade aktstycket öfverensstämmer om icke till formen så åtminstone till det väsentliga innehållet med ett memorial bilagdt Spierincks bref till K. M:t och *ett* bilagdt en skrifvelse från (sannolikt) Tancke till Generalstaterna i Glückstadtsarkivet i K. R. A., båda från november 1646. Generalstaternas af Slange s. 1433 anförda svar är tydligen detsamma, som det ofvan meddelade af d. 9/19 nov. 1646.

gen.[1] Då påminnelser ingenting hjälpte, beslöt han att återtaga hans fullmakt beträffande restitutionssaken och ånyo öfverlämna denna fråga till Tancke. På grund däraf var det som Tancke med förbigående af Ulfeldt självständigt tog upp restitutionsfrågan.[2] För hertig Fredriks sak blefvo dessa omständigheter kanske af mindre betydelse. Danske konungens intresse af denna speciella sak markerades tydligt af hans särskilda befallning till Tancke att åtaga sig den, men frånsedt detta hade Generalstaterna ju redan gifvit löfte om en interposition. Tancke, som för att söka förtaga det underliga intrycket af sitt oförmodade ingripande, föregaf sig handla såsom hertig Fredriks särskilda ombud, fick visserligen kommissarier att förhandla med, men något ytterligare resultat af förhandlingarna med dem var icke möjligt att vinna.[3]

En interposition från Generalstaternas sida hade således genomdrifvits, men den kom för sent för att kunna medföra några resultat för restitutionen. Detta insåg man också på den hertigliga sidan, och Reinkingks ord till hertig Fredrik ännu i december, att interpositionen möjligen kunde drifva Sverige till nya förhandlingar och till ett mindre sträft och hänsynslöst uppträdande gent emot hertigen, äro mindre uttryck för den verkliga uppfattningen än för den blufftaktik, som ånyo tillgripes för att väcka medlidande med hertigens »enastående» orättvisa behandling. Medan sålunda åt alla möjliga håll skrif-

[1] Konungens missnöje med det långa uppehållet i Nederländerna hade enligt Slange bl. a. sin grund däri, att han ansåg, att, om Ulfeldt kommit till Paris jämförelsevis tidigt på året 1646, Frankrike lättare skulle ha drifvits att förhindra de svenska planerna på stiften. Svenskarne skulle nämligen då ännu icke ha kommit så långt i samförstånd med de kejserlige i frågan. Här visar sig ånyo schismen mellan konungen och rikshofmästaren. Den senare hade icke något egentligt intresse för den tyska politiken, hvilket också framgår af den tröghet, hvarmed han i Holland bedref frågan om stiftens restitution. Den förre åter kunde icke släppa tanken härpå och fann med sitt djupa misstroende till Nederländerna Frankrike vara en bättre stödjepunkt. SLANGE, s. 1449 f.

[2] SLANGE, ss. 1406 f., 1433, 1449. — BIRKET SMITH I, s. 143. — Tanckes memorial till Gen. Stat. 20 nov., bil. till Spierinck till K. M:t 20/30 nov.; Appelboom till K. M:t 24 nov. 1646. *Hollandica.* — Hade man redan förut med en viss misstro betraktat Ulfeldt och ställt sig tveksam inför en del af hans storartade projekt, fick man nu ännu större anledning därtill. Man märkte, att grundvalen för rikshofmästarens ställning icke var så odeladt säker, som han velat låta påskina.

[3] Spierinck till K. M:t 4/14 dec.; Appelboom till K. M:t 24 nov. 1646. *Hollandica.* — Hertig Fredrik ger Tancke nya påminnelser om angelägenheten af restitutionsfrågans genomförande den 1 dec. Fredrik till Tancke 1 dec. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.* — Jfr för öfrigt Tanckes memorial till Gen. Stat. 23 jan./2 febr. 1647. AITZEMA VI, s. 354.

velser utströs, i hvilka man hänvisar till bestämmelserna i Brömsebrofredens 38:e artikel och ber att inga åtgärder till skada för specialtraktater med Sverige skola företagas samt äfven direkt anhåller om medverkan till restitutionens genomdrifvande[1], ser sig hertigen nödsakad att börja på allvar räkna med stiftens förlust. Han blir därför angelägen om att erhålla någon ersättning.

Svenskarnes benägenhet att medgifva hertig Fredrik någon ersättning för stiften Bremen och Verden vitsordades af von Hatten och Schneidbach i bref ända från maj 1646. Bland de första förslag, som utgått i denna riktning, var, som nämnts, ett om stiftet Münster, som uppges ha framställts af Johan Oxenstierna till Trautmansdorff. Då godkännandet häraf stötte på svårigheter från kejsarens och de katolskes sida, diskuterades möjligheten att godtgöra hertigen med stiftet Halberstadt, för hvilket von Hatten icke var benägen på grund af stiftets ruinerade tillstånd. Frågan var emellertid föremål för åtskilliga öfverläggningar under loppet af sommaren. Schneidbach ansåg det icke vara uteslutet, att hertigen skulle kunna erhålla stiftet. Det var visserligen bland de områden, som Brandenburg eftersträfvade, men de svenska fredskommissarierna voro länge benägna att stödja hertigens anspråk. Samtidigt var det fråga om Osnabrück och Minden. Sekreteraren Klein, som på hösten ånyo sändes till Osnabrück, uppger, att svenskarne så småningom skulle ha gått med på denna ursprungligen af von Hatten förordade lösning, som enligt deras mening skulle vara att föredraga framför utsikten till att dessa stift skulle komma i katolska händer. Att det icke var så helt med detta erbjudande framgår emellertid af ett af Salvius i slutet af 1646 framställdt projekt, enligt hvilket biskop Franz Wilhelm på lifstid skulle få innehafva dessa områden. Ju längre tiden framskred utan att hertig Fredrik i saken gaf något bestämdt besked, dess likgiltigare

[1] Konung Kristian hoppas i ett bref till Reventlow den 18 dec. ännu på möjligheten att få separatförhandlingarna återupptagna, och den 23 dec. skrifver han till de franska legaterna i Münster ett bref, som utmynnar i en direkt uppmaning att drifva fram restitutionen. Hvad Frankrike angår, fortsattes påtryckningarna på dess regering länge ännu. Ulfeldt, som ändtligen i mars 1647 lämnade Holland och for vidare till Frankrike, gjorde där framställning om saken men erhöll endast allmänna försäkringar. SLANGE, s. 1443. — SMITH I, s. 148. — Kristian IV till franska legaterna 23 dec.; till Reventlow 18 dec. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

blefvo svenskarne för hertigens satisfaktionskraf. Anledningen härtill var närmast den, att deras egen ställning i Tyskland nu började bli klarare genom den pommerska frågans betydande framsteg.[1]

I förkänslan af hvilka ökade svårigheter, som skulle uppstå för en lämplig satisfaktion, om den pommerska frågan blefve löst, gjorde hertig Fredrik i början af 1647 en sista kraftansträngning. Han beslöt att till fredskongressen sända sin kansler Dietrich Reinkingk i en utomordentlig beskickning.[2] Det är förut antydt, huru man tidigare tillrådt sändandet af särskilda ambassader, men att det af olika anledningar, penningförlägenhet, oföretagsamhet eller bristande tilltro till deras verkan, aldrig blifvit af. Farhågan för att hela satisfaktionsfrågan, hvad Sverige beträffade, skulle bli snart afgjord, och nödvändigheten att framställa några kraf öfvade emellertid ett särskildt tryck. I synnerhet fäste sig hertigen därvid, att full enighet mellan de kejserlige och svenskarne icke syntes vara långt aflägsen och att de förra voro benägna att låta de båda stiften öfvergå i svensk ägo med ärftlig rätt. Separatförhandlingarnas återupptagande var uteslutet på grund af svenskarnes fortsatta tystnad i denna fråga, och den holländska interpositionens verkan var högst tvifvelaktig[3], icke blott på den grund,

---

[1] Hatten till Fredrik 8 maj, 11, 19 juni; Schneidbach till Reinkingk 26, 30 juni; Reinkingk till Fredrik 4, 18 juli, 12 dec. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A.;* — Kreditiv för Klein 21 sept. 1646. *Ausländisch de annis 1644—48. K. R. A.*

[2] Äfven denna gång hade hertigen sökt erhålla råd och understöd af sin fader. Men denne ville icke alls uttala sig i satisfaktionsfrågan i den fasta öfvertygelsen, att en underhandling på denna punkt var fullkomligt lönlös, och till något finansiellt bispringande var han såsom förut icke i stånd. En rekommendationsskrifvelse sände han emellertid för sin son den 18 dec. 1646 till det svenska rådet, som den 11 jan. 1647 aflät ett svar härpå. *Chr. IV:s Br.* VI, s. 229. — *S. R. P.* XII, s. 4. — Kristian IV till Kristina 18 dec. 1646; Kristina till Kristian IV 11 jan. 1647. *Danica.* — Schute till Johan Oxenstierna 4 dec. 1646. *Ox. S.*

[3] Tancke i Haag uttalade sig visserligen ännu i januari i sina bref högst optimistiskt om den holländska interpositionen, för hvars genomdrifvande han ansåg tiden mycket lämplig, då den enligt hans förmenande mycket snart afslutade freden mellan Generalstaterna och Spanien skulle ge Nederländerna en betydligt förökad pondus. Han hade så mycket större anledning till sin optimism, som han trodde sig kunna konstatera, att man börjat få ögonen öppna för Nederländernas verkliga intresse i restitutionsfrågan, och ett uttryck härför ansåg han det vara, att fyra af de nederländska kommissarierna från Münster gjort ett besök i Osnabrück för den bremiska frågans skull. Men äfven hos honom framkommo spår af tvifvel, då han talade om den fruktan för Sverige och Frankrike, som förefanns, och han var icke heller blind för att tidpunkten nu vore långt fram-

att holländarne af sina egna intressen i förhandlingarna med Spanien hindrades att använda tillräcklig tid och kraft på andra saker, utan äfven på svenskarnes motvilja mot att erkänna holländarnes förmedlande ingripande.[1]

Reinkingk diskuterar i ett bref till hertig Fredrik vid årsskiftet 1646—47 den dåvarande situationen och berör i detsamma äfven frågan om en särskild beskickning till Osnabrück, hvilken plan af hertigen framkastats. Den oklarhet, hvari såväl hertig Fredrik som konung Kristian låtit æquivalentfrågan vara omsvept, hade icke haft någon gynnsam inverkan på hertigens politik. Visserligen måste hertigen genom att gå med på denna sak göra ett stort offer, då det vore omöjligt att i det tyska riket erhålla något land, som i värde ginge upp mot de båda biskopsdömena Bremen och Verden, men som sakerna nu stodo, hade hertigen endast att välja mellan något eller intet. Ett annat område borde icke vara omöjligt att erhålla. För sakens framgång vore det emellertid önskligt, att krafven framställdes »per tertios», och det vore skäl i att försöka förmå de braunschweig-lüneburgska gesandterna att åtaga sig saken. Ett ingripande från deras sida hade förmodligen icke lika stor verkan som en holländsk interposition, men då det vore tvifvelaktigt, om en sådan af svenskarne skulle antagas, och saken för öfrigt brådskade, borde den braunschweig-lüneburgska hjälpen försökas. För att så mycket som möjligt stärka denna och påskynda afgörandet skulle afsändandet af en särskild beskickning vara synnerligen förmånligt. Efter en mängd invändningar förklarade sig Reinkingk beredd att åtaga sig uppdraget att resa till Osnabrück.[2]

En i vissa punkter samstämmande uppfattning gjorde sekreteraren Schneidbach i bref från Osnabrück gällande. Han förklarade, att det vore önskvärdt, om förhandlingarna kunde påskyndas, och han framhöll särskildt den ifver, som den franske legaten d'Avaux framför andra visade att bringa den svenska

---

skriden. Svenskarnes snäfva uppträdande mot de nederländska legaterna fyllde honom med missräkning. Tancke till Fredrik 28 dec. 1646, 8/18, 25 jan., 22 febr. 1647. *Holland B. Martin Tanckes relationer. K. R. A.*

[1] PUFENDORF XIX, § 94. — Fredrik till Reinkingk 4 jan.; Reinkingk till Fredrik 9 jan. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A.*; Tancke till Fredrik 22 febr. 1647. *Holland B. Martin Tanckes relationer. K. R. A.*

[2] Fredrik till Reinkingk 5 jan.; Reinkingk till Fredrik 9 jan. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

satisfaktionsfrågan till ett afgörande. Han delade den från andra håll framställda åsikten, att hertig Fredrik borde begära någon ersättning, och hans iakttagelser på platsen gåfvo stöd åt den redan af Reinkingk uttalade meningen om formen för ersättningskrafvens framställande »per tertios». D'Avaux ansåg han icke vara böjd för att göra några förslag till svenskarne angående æquivalent, då den franske ambassadörens främsta intresse var att utan något ytterligare dröjsmål få svenskarnes egen satisfaktion afgjord. Hvad holländarne anginge, vore från detta håll synbarligen icke mycket att vänta. Schneidbachs vid ett besök den 7 januari framställda frågor angående restitutionssaken fingo icke något gynnsamt svar. En af legaterna påminde om de stora förluster, som konungen af Spanien och »andra stora herrar» fått göra, och betonade, huru mycket smärtsammare deras förluster af verkliga arfländer måste vara än det offer, som hertig Fredrik eventuellt finge göra af blott tillfälliga besittningar. Den tämligen ofruktbara intercessionen för Brandenburg i den pommerska frågan vore ett icke mycket hoppgifvande exempel. Bland de tyska evangeliska ståndens var stämningen för hertigen gynnsammare. Där syntes man på många håll vara obenägen för att hertigen skulle göra idel förluster, och utsikter till understöd funnos, om blott hertigen framställde någon formlig begäran. Den braunschweig-lüneburgske gesandten Lampadius erbjöd sig t. o. m. att i saken tala med de svenska legaterna[1], något som borde vara så mycket värdefullare som Lampadius hos svenskarne ansågs äga stort inflytande och af dem bemötas med förtroende.[2]

En mycket stor svårighet vållade emellertid frågan, hvad hertigen skulle begära. Halberstadt var eftertraktadt af Brandenburg, och det var dessutom tvifvelaktigt, om kejsaren skulle medge stiftets öfvergång till hertigen, oberoende af de tidigare rättigheter[3], som hertig Fredrik trodde sig kunna uppvisa till

[1] Den 22 dec. 1646 hade hertigen uppmanat Schneidbach att vända sig till Lampadius, som fått befallning att understödja hans intressen, och han hade hoppats genom honom kunna vinna en del framgångar. Fredrik till Schneidbach 22 dec. 1646. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Schneidbach till Reinkingk 17 jan.; till Fredrik 11, 15 jan. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[3] Hertig Fredrik var tidigare vald till coadjutor i Halberstadt. De ärkebiskopliga intressena framhöllos kraftigt af Schneidbach för grefve Wittgenstein, ehuru det var för sent för att kunna leda till något resultat. Schneidbach till Fredrik 25 jan. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

stiftet. Angående Minden funnos enligt Reinkingks åsikt inga betänkligheter, då biskop Franz Wilhelm så att säga med våld trängt in där, och till Osnabrück hade hertigen ännu säkrare anspråk. Värdet af de föreslagna områdena var också i jämförelse med de redan innehafda stiften ganska obetydligt, och hertigens tvekan i fråga om valet förefaller fullt begriplig.[1]

Reinkingk erhöll order att på vägen till Osnabrück aflägga ett besök vid de båda braunschweig-lüneburgska hofven i Zelle och Hannover.[2] Han skulle ytterligare stärka de båda furstarne i deras sträfvan att framför allt hos svenskarne utverka något medgifvande i den bremiska frågan. Vid framkomsten till Osnabrück skulle Reinkingk anmäla sig hos de svenska legaterna och under hänvisning till Brömsebrofredens restitutionsbestämmelser och specialförhandlingar i Stockholm, som icke definitivt afbrutits utan endast på obestämd tid ajournerats, framställa den gamla begäran om restitution. Instruktionen förutsatte emellertid tydligt, att det icke skulle vara möjligt att få denna begäran uppfylld, och hufvudvikten lades på åstadkommandet af en lämplig skadeersättning. Krafven på en sådan borde lämpligen framställas från utomstående håll, och de braunschweig-lüneburgska legaterna skulle bearbetas att göra ett förslag i denna riktning. Möjligheterna för att enligt Salvius' till Schneidbach framställda projekt erhålla Halberstadt eller Osnabrück och Minden måste noga undersökas, och det kunde icke skada att också ha Hildesheim i tankarna. För att gifva kanslern större frihet att under förhandlingarnas gång anpassa sig efter omständigheterna föreslogs i instruktionen olika alternativ för skadeersättning. Halberstadt och Minden kunde utbytas mot Halberstadt och Osnabrück. Skulle Halberstadt vara omöjligt att erhålla på grund af brandenburgska anspråk, skulle en satisfaktion i nödfall kunna accepteras bestående af Osnabrück och Minden samt dessutom en penningsumma.

På de olika ambassadörerna vid kongressen skulle kraftiga bearbetningar företagas. Hvad särskildt ett af de kejserliga framlagdt förslag i satisfaktionsfrågan anginge, måste ett däri

---

[1] Reinkingk till Fredrik 9 jan. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] I Zelle residerade hertig Fredrik af Braunschweig-Lüneburg, med titeln »utvald domprost i ärkestiftet Bremen», och i Hannover hertig Kristian Ludwig.

hertigen tillskrifvet erkännande, att stiften förlorats »jure belli», bestämdt tillbakavisas. I detta förslag hade vidare uttalats, att hertig Fredriks sak i satisfaktionsfrågan icke kunde bli föremål för några öfverläggningar, därför att han icke gjort ansökan om någon ersättning, ett påstående, som likaledes måste gendrifvas på grund af dess absoluta sanningslöshet. Hos de franska legaterna hade Reinkingk först och främst att hänvisa till den 38:e artikeln i Brömsebrofreden och det understöd, som af franske ambassadören de la Thuillerie utlofvats för förhandlingarna efter freden i fråga om Bremen och Verden. De nederländska legaterna borde eggas att verkställa den utlofvade interpositionen.

Instruktionen framhåller slutligen nödvändigheten af att hertig Fredrik blefve upptagen i freden, och den antyder möjligheten af att hertigen i nödfall skulle kunna låta sig nöja blott med en penningsumma i skadeersättning. Jämte denna instruktion utfärdades en fullmakt för Reinkingk att i hertigens namn enligt hans befallning fatta beslut och göra aftal.[1]

I afvaktan på Reinkingks ankomst hade Schneidbach fått order att draga ut på tiden med alla förekommande spörsmål och hänvisa till det snart ankommande särskilda sändebudet. Denna befallning inverkade dock föga på hertigens utsikter, tack vare den okunnighet, hvari Schneidbach redan förut lämnats angående sin herres planer, och som till icke oväsentlig grad förlamat hans verksamhet vid kongressen.[2] Betänkligare var, att beskickningen kom att definitivt bestämmas och sättas i verket så sent. Helt visst var hertig Fredrik drifven af en riktig känsla, då han fattade sitt beslut om kansler Reinkingks afsändande till Osnabrück, för att, innan hela den svenska satisfaktionsfrågan blef afgjord, söka få till stånd en gynnsam resolution. Det dröjde emellertid endast två dagar efter daterandet

[1] Instruktion och fullmakt för Reinkingk 26 jan. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.* — Samma dag undertecknade hertigen kreditivbref för Reinkingk såväl till de braunschweig-lüneburgska hertigarne som till de svenska, kejserliga och holländska ambassadörerna i Osnabrück och Münster.

[2] Vid frågan om Halberstadts (och äfven Magdeburgs) placerande hade de braunschweig-lüneburgska gesandterna inlagt en skarp gensaga mot den kejserliga ståndpunkten. Schneidbach beklagade sig öfver, att han af brist på order icke kunnat fatta någon bestämd position, och framhöll, att det är uteslutande den braunschweig-lüneburgska oppositionen, som gjort, att Halberstadt ännu icke helt och hållet undandragits hertig Fredrik. Schneidbach till Fredrik 1, 5 febr. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

af fullmakt och instruktion för Reinkingk, innan Brandenburg och Sverige kommo till preliminär enighet om den värsta tvistefrågan, Pommern, som i närmare ett halft år uppehållit den allmänna satisfaktionsfrågans afgörande. Och innan Reinkingk hade hunnit anlända till sin bestämmelseort, hade svenskarne med de kejserliga legaterna kommit till den efter den svensk-brandenburgska tvistens biläggande tämligen lätt ordnade satisfaktionsfrågans lösning, den 8 februari. Här gingo händelserna hertig Fredrik i förväg på ett sätt, som han möjligen fruktat men sannolikt icke beräknat.[1]

Trots Schneidbachs upprepade erinringar om att det vore nödvändigt, att Reinkingk snart anträdde sin resa till Osnabrück[2], kom han icke förrän den 8 februari i väg från Hamburg. Besöket i Zelle och Hannover upptog ett par dagar och först den 16 februari anlände han till Osnabrück. Här mötte honom genast den kanske icke alldeles oväntade men icke desto mindre nedslående underrättelsen om öfverenskommelsen mellan svenskarne och de kejserlige. Bestämmelserna i detta aftal om bl. a. Bremens och Verdens afträdande till Sverige föranledde honom att genast vid den första konferensen med de svenska legaterna den 18 februari hoppa öfver instruktionens föreskrifter om ett sista försök till restitutionens genomdrifvande[3] och i stället utan omsvep bringa möjligheterna för en passande satisfaktion på tal. Johan Oxenstierna, som trots sjukdom medgifvit Reinkingk audiens, vid hvilken äfven Salvius var närvarande, gaf ett till formen höfligt men i sak afvisande svar på hertigens framställningar. Svenskarne unnade visserligen gärna hertigen en ersättning, men som satisfaktionen för Sveriges del var öfverenskommen med de kejserlige och däri intet kunde ändras, så kunde svenskarne icke göra något annat än hänvisa till satisfaktions-områden på andra håll, öfver hvilka emellertid kejsaren hade bestämmanderätten.[4]

[1] Odhner, ss. 210, 214. — Fredrik till Schneidbach 26 jan. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Den 5 februari skrifver han, att skyndsamhet betingas icke så mycket af förhoppningen om ett snart allmänt fredsslut utan däraf, att satisfaktionsfrågan står nära sin lösning eller t. o. m. redan är afgjord.

[3] På en förfrågan i ett bref till hertig Fredrik den 5 febr., om det icke skulle vara bättre att genast vid första audiensen tala om en æquivalent, i händelse det skulle visa sig lönlöst att fortfara med krafven på stiftens restitution, hade hertigen den 8 febr. svarat jakande. Fredrik till Reinkingk 22 febr. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[4] Odhner, s. 360. — Svenska legaternas bref till K. M:t 22 febr. 1647.

De kejserliga legaterna Trautmansdorff och Volmar, som några dagar senare mottogo kanslern, betygade likaledes sina vänliga känslor för hertigen och sade sig gärna ha unnat honom stiften. Men svenskarnes bestämda kraf på dessa områden hade i förening med påtryckningar från andra håll varit omöjliga att motstå. Hertigen hade emellertid icke så stor orsak att beklaga sig. Det var ju endast tillfälliga besittningar, som han hade nödgats afstå, hvilket vore en måttlig förlust i jämförelse med de arfländer, som kejsaren stode i fara att beröfvas. Han borde icke heller taga alltför hårdt, om han för den allmänna fredens skull finge något lida. Någon ersättning kunde man i hvarje fall icke nu finna. Ingen skulle vilja släppa ifrån sig sitt eget land, och kejsaren hade för tillfället ingen möjlighet att träda hjälpande emellan. De båda öfriga kejserliga sändebuden, grefve Lamberg och Crane, ansågo hertigens begäran om skadeersättning rättvis, men för dess uppfyllande förklarade de den rena omöjligheten stå i vägen.

Vid ett följande samtal med de svenska legaterna visade sig dessa något mera tillmötesgående i fråga om Reinkingks ärende och diskuterade med honom satisfaktionsfrågan något närmare. De medgåfvo, att möjlighet för en satisfaktion åt hertigen icke vore alldeles utesluten, och erkände nu också, att ett ingripande från svensk sida till hertigens hjälp skulle kunna ha någon inverkan på de kejserlige. Men de begärde att få något förslag framställdt. Och sedan Reinkingk framkastat Hildesheim, Osnabrück och Minden, erbjödo de sig att verka för att hertigen icke blefve förbigången. På samma gång påpekade de dock, hurusom just de braunschweig-lüneburgska sändebuden i denna sak komme att opponera sig.[1]

I anledning häraf vände sig den ärkebiskoplige ambassadören till dessa sändebud för att af dem själfva höra, hvad de åsyftade. Deras förklaring gick ut på, att hertig Fredrik från deras sida hade mycket mera understöd än opposition att vänta,

Germanica. — Reinkingk till Fredrik 22 febr. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[1] De braunschweig-lüneburgska hade trots den tidigare beredvilligheten att framställa förslag till satisfaktion åt hertig Fredrik afslagit Reinkingks begäran härom på grund däraf att de själfva hade intresse af att försöka erhålla något af de ifrågavarande områdena. Reinkingk till Fredrik 27 febr. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.* — Reinkingk till Oxenstierna och Salvius 26 febr. 1647. *Germanica.*

men när den sattes i samband med deras vägran att framlägga det så godt som utlofvade satisfaktionsförslaget, kunde den knappast betraktas såsom tillfredsställande. De förklarade, att de braunschweig-lüneburgska furstarnes kraf gällde framtida förhållanden, som icke behöfde lida något men af hertig Fredriks tillfälliga och från alla arfsrättigheter bestämdt skilda anspråk. Men sedd mot bakgrunden af deras tidigare politik att med all makt hindra Brandenburg från att komma i besittning af särskildt Halberstadt men också Magdeburg och Minden[1], kunde deras vägran bli förklarlig, då det icke vore lämpligt att för en annans räkning göra framställning om områden, som man själf af tydliga egoistiska skäl sökt undanhålla en tredje. Den braunschweig-lüneburgska politiken gick hufvudsakligen ut på att motarbeta Brandenburg. Att bestämdt sätta sig emot de ifrågavarande områdenas eventuella öfvergång till hertig Fredrik var icke deras mening, och det visade sig också, att Reinkingk vid en förnyad uppmaning fick till svar, att de braunschweig-lüneburgska legaterna voro böjda för att hos svenskarne understödja hertig Fredriks intressen.[2]

För Reinkingk blef det snart tydligt, att han icke hade att räkna på några sympatier för sitt andragande hos de kejserlige. Trautmansdorffs snäfva uppträdande vid hans första besök var härpå ett yttre tecken, och förklaringen att man icke kunde taga något område från de katolska ständerna visar, att man

[1] I midten af januari 1647 uttalade d:r Langenbeck, att ärkestiftet Magdeburgs öfvergång till kurfursten Fredrik Wilhelm skulle möta opposition icke blott af det sachsiska kurfurstehuset utan äfven af hela den nedersachsiska kretsen. I slutet af månaden hade Langenbeck och Lampadius hotat med öppet krig, om Halberstadt och Magdeburg skulle komma i Brandenburgs våld, och brandenburgarne hade gjort allt för att hindra, att de braunschweig-lüneburgska sändebuden för sitt intresse i satisfaktionsfrågan skulle vinna svenskarne. *U. u. A.* IV, ss. 504 f., 538, 540.

[2] Odhner, s. 229. — Utom hos nu nämnda makters sändebud aflade Reinkingk besök bl. a. hos de kursachsiska, brandenburgska och franska. Sachsarne lofvade skrifva till sin kurfurste om Reinkingks ärende, men beklagade i likhet med de andra, att beskickningen kommit till stånd så sent. Med grefve Wittgenstein, den förnämste brandenburgske legaten, uppstod en etikettstvist, då Reinkingk vägrade honom excellenstiteln. Hos de franska sändebuden hade han särskild order att erinra om den mellan Danmark och Frankrike ingångna allianse, som innehölle bestämmelser i fråga om Bremens och Verdens restitution. För restitutionen fann han emellertid inga sympatier, men angående en lämplig satisfaktion gåfvo fransmännen några allmänna försäkringar. Fredrik till Reinkingk 11, 23 febr.; Reinkingk till Fredrik 22, 27 febr. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A.*; Hertigen af Longueville och d'Avaux till Kristian IV 27, 28 febr. 1647. *Frankrike A. 1643—69. K. R. A.*

helst icke ville inlåta sig på några närmare diskussioner i ärendet. Svenskarnes mera tillmötesgående hållning gaf Reinkingk större förhoppningar, och han fann ett samarbete med Oxenstierna och Salvius vara enda möjligheten att uppnå något resultat. De svenska legaterna betraktade visserligen hela Reinkingks beskickning, liksom för öfrigt hela konung Kristians och hertig Fredriks vid kongressen bedrifna politik i restitutionsfrågan, med den allra största likgiltighet. Men den skarpa motsättning mot de kejserlige, som ännu efter satisfaktionsfrågans afgörande fanns kvar, förklarar, att man ställde sig åtminstone till det yttre välvilligt emot Reinkingk och hans för kejsaren besvärliga kraf. Frågan om ständernas gravamina var ännu oafgjord och gaf nu efter satisfaktionsfrågans afgörande de svenska legaterna tillfälle att visa, att de icke i några väsentliga punkter gifvit efter på de tidigare framställda protestantiska fordringarna. Den bestämda schism, som förefanns mellan kejsaren och hans mäktigaste tyske bundsförvant, kurfursten af Bayern, och som fick sitt klaraste uttryck i Bayerns den 4 mars afslutade stillestånds fördrag i Ulm med Sverige och dess allierade, innebar en för den kejserliga politiken betänklig svaghet, men Trautmansdorff lyckades dock hindra ett snart och ogynnsamt afgörande, och under hela våren höllos de allmänna förhandlingarna i gång.[1]

Stiften Halberstadt och Magdeburg hade blifvit tillerkända Brandenburg. Beträffande öfriga områden skulle gälla den öfverenskommelse, som träffats den 1 november 1646, att 1624 skulle räknas som normalår. Endast stiften Mindens och Osnabrücks öde kunde genom denna bestämmelse icke klarläggas. Hvad det förra angår, gjordes anspråk på detsamma af Brandenburg, som också i denna fråga lyckades skaffa sig ett visst medhåll från såväl svenskarne som de kejserlige. Det eftertraktades emellertid äfven af de braunschweig-lüneburgska sändebuden, som dock framför allt hade sina tankar riktade på stiftet Osnabrück, redan förut åtrådt af den förre biskopen därstädes Franz Wilhelm. Men också från svenskt håll voro

[1] ODHNER, s. 222, 226. — Svenska legaterna till K. M:t 1 mars 1647. *Germanica*. — Durel till Karl Gustaf 26 febr. 1647. *St. S.* — Reinkingk till Fredrik 3 mars 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

anspråk framställda, och grefve Gustaf Gustafsson af Wasaborg, som alltsedan 1634 varit administrator i stiftet, hoppades att för framtiden få behålla det i förläning.[1]

När Reinkingk ansåg sig ha förhoppningar om understöd af de svenska legaterna, byggde han på att Sverige vore den mot den katolske kejsaren kämpande protestantismens främsta makt, och ju mera de kejserlige ställde sig afvisande, dess mera ansåg han sig kunna räkna på den svenska hjälpen. Oxenstierna och Salvius förmådde han att till Trautmansdorff framställa förslag till æquivalent, och på Reinkingks begäran förklarade de sig villiga att skilja på æquivalentfrågan och frågan om de allmänna gravamina. Vid en konferens mellan svenskarne och de kejserlige den 28 februari opponerade sig de senare mot det svenska förslaget om Hildesheim såsom ersättning åt hertig Fredrik. Vid en förnyad diskussion ett stycke in i mars förekom samma ämne till behandling, hvarvid de kejserlige, som vanligt ovilliga, hänvisade till det förhållandet, att hertig Fredrik förlorat sina stift genom det danska och icke genom det tyska kriget, hvarför han rättvisligen icke borde kunna fordra någon ersättning af det tyska riket. En något gynnsammare hållning trodde sig Reinkingk i slutet af mars kunna konstatera hos den kejserlige legaten Volmar, som icke helt och hållet afvisade planerna på åtminstone en del af stiftet Hildesheim. Men icke långt därefter rapporterade han såväl att svenskarnes välvilja började aftaga som att förhoppningen om ernående af en æquivalent blefve allt mindre.[2] Förgäfves påpekade Reinkingk gent emot de kejserliges invändningar, att hertig Fredrik ingalunda självmant blandat sig in i det danska kriget utan att han oförmodadt hade blifvit ansatt med härsmakt och mot sin vilja tvungits att försvara sig. Saken var också svår att genomföra, då icke blott bland det trogna kejsarpartiet opponenter mot Hildesheims cession funnos utan också i det kejsarfientliga

[1] Pufendorf, XIX, §§ 114, 115. — Odhner, ss. 225, 227, 228 f. — Reinkingk till Fredrik 17 april 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Ännu 2 maj fortsatte de kejserliga med sina förklaringar, att ingen möjlighet funnes att ernå en æquivalent. Öfver Hildesheim hade kejsaren ingen makt, och för öfrigt vore de evangeliska stiften redan innan hertigen anmält sin önskan om någon æquivalent fördelade. Reinkingk till Fredrik 2 maj 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

lägret. Frankrike motarbetade planerna och likaså den nu neutrale kurfursten af Bayern, som vägrade gå med på detta stifts öfvergång i protestantiska händer.[1]

Med brandenburgarne hade Reinkingk öppnat en särskild underhandling, som gällde stiftet Halberstadt. De äldre rättigheter, som hertig Fredrik ansåg sig ha till stiftet, hade redan den 24 januari af sekreteraren Klein på hertigens befallning i en protestskrifvelse till de brandenburgska gesandterna klarlagts, och dessa synpunkter gjordes af Reinkingk ånyo gällande i ett memorial af den 17 mars, som på grund af etikettstvisten med grefve Wittgenstein öfverlämnades till de svenska legaterna i afsikt att genom dem få till stånd något medgifvande från brandenburgarne. Skrifvelsen gjorde så till vida nytta, att en af de brandenburgska legaterna, doktor Wesenbeck, kom för att aflägga visit hos Reinkingk, hvarvid denne fick tillfälle att muntligen upprepa sina i memorialet skriftligen förebragta skäl. Men om också härigenom ett meningsutbyte kom till stånd, så fanns det dock föga anledning för kurfursten att på något sätt visa sig tillmötesgående mot hertig Fredriks förslag, om också detta blott gick ut på en tillfällig besittningsrätt till stiftet och erkände kurfurstens anspråk, sedan hertigens på val beroende rättighet upphört. I denna hållning blef kurfursten af de kejserlige understödd.[2]

Underhandlingarna vid kongressen drogo som vanligt ut på tiden, och när freden ytterligare blef uppskjuten, fanns icke för Reinkingk någon särskild anledning till brådska. Men att missionen icke tilltalade honom, låg i sakens natur. Stort missnöje fyllde honom, när de kejserlige i sitt i början af april gjorda förslag till fredsinstrument helt och hållet förbigingo hertig Fredrik, och deras kort därefter aflämnade svar på Reinkingks framställningar innebar för honom en stor missräkning. De kejserliga legaterna betygade i denna skriftliga förklaring, hurusom kejsaren intet högre önskat än att hertigen fått vara i ostörd besittning af sina stift. De framhöllo, huru kejsaren

[1] Reinkingk till Fredrik 3, 15, 19, 25 mars, 10 april 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] SLANGE, s. 1429. — Reinkingk till svenska legaterna 17 mars 1647. *Germanica.* — Reinkingk till Fredrik 19 mars, 2 maj 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

under det danska kriget genom en hjälpsändning efter bästa förmåga sökt underlätta fördrifvandet af fienden och att detta helt visst skulle ha lyckats, om man med större enighet hade uppträdt mot honom. Så hade emellertid icke skett. Svenskarne hade satt sig i besittning af stiftet, och de skulle icke utan vapenmakt låta sig därifrån drifvas. Det funnes för de kejserlige ingen anledning att för Bremens skull uppskjuta freden med Sverige. Tiden vore redan alldeles tillräckligt långt framskriden, och man hade tidigare icke haft några tankar i denna riktning, då hertigens tystlåtna politik gifvit anledning till den tron, att han icke själf hoppats på biskopsdömenas återvinnande. Hvad åter frågan om en ersättning beträffade, så hade kejsaren lika litet som någon kurfurste eller någon af ständerna i riket skyldighet att skaffa hertigen en sådan, då de hvarken önskat eller förorsakat deras förlust. I freden i Lübeck hade dessutom konungen af Danmark återfått Holstein och Jutland endast på det villkor, att han för sina barns räkning icke vidare skulle göra anspråk på några stift i Tyskland. Om kejsarens omtanke och välvilja mot konung Kristian vittnade ytterligare, att han för hans skull afstått från Pinneberg vid den siste innehafvarens död och högst betydligt utsträckt den tid, under hvilken konungen skulle få upptaga tull i Glückstadt. Hertig Fredrik vore emellertid icke ensam om att göra förluster, och han skulle helt säkert icke finna något särskildt obilligt i den behandling han rönte, om han blott observerade, att kejsaren själf nödgades finna sig i att bli af med betydande områden, att ärkehertig Leopold Wilhelm icke fick någon ersättning för Halberstadt och att biskopen i Osnabrück, Franz Wilhelm, lika saklöst blef af med Verden.[1]

Mot en hel del punkter i denna svarsskrifvelse var det jämförelsevis lätt för Reinkingk att göra invändningar. Talet om att hertig Fredrik själf gifvit upp hoppet om att få behålla stiften besvarades med en uppräkning af alla de mått och steg, som han på olika håll företagit för stiftens restitution. Lübeckfredens för hertigen bindande kraft bestreds, då denne aldrig

[1] SLANGE, s. 1430. — ODHNER, s. 231. — De kejserliga legaternas svar på Reinkingks memorial 23 april 1647, bland svenska legaternas bref. *Germanica.* — Reinkingk till Fredrik 10 april 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

underskrifvit eller samtyckt till denna traktat, och för öfrigt kunde en härpå grundad uteslutning från stiften knappast ha någon betydelse vid sidan af kejsarens eget dekret om bekräftelse af hertig Fredriks val till efterträdare åt den 1634 aflidne ärkebiskopen Johan Fredrik. Men detta oaktadt kunde Reinkingk icke uträtta mycket. Han fortsatte sina besök hos de olika diplomaterna och sökte hålla i gång de särskilda diskussionerna mellan de svenska och kejserliga legaterna. Men han började tydligen finna sin mission lönlös, och han blef mer och mer böjd för att fara hem. Först ville han emellertid göra ett besök i Münster för att af Trautmansdorff och de franska sändebuden få ett definitivt svar. I midten af maj anträddes resan. Han träffade Trautmansdorff, som i midten af april återvändt dit och om hvilken rykten spridts, att han inom kort helt och hållet skulle lämna fredskongressen och återvända till Wien.[1] Trautmansdorff vidhöll sin afvisande hållning i fråga om æquivalent åt hertig Fredrik och ville icke heller gå med på det kompromissförslag, som från svenskt håll gjorts, att några amt tillhörande stiftet Hildesheim skulle lämnas åt honom.[2] Dessa tillhörde likaledes »corpus Catholicorum» och kunde icke af kejsaren bortskänkas. Längre fram på en riksdag kunde man upptaga frågan om en satisfaktion åt hertigen. Lika afvisande i sak, om också under synnerligen artiga och hjärtliga former, förhöll sig en annan kejserlig representant, grefven af Nassau, som särskildt betonade den bristande förmågan från kejserligt håll att under nuvarande förhållanden göra något åt saken. Efter detta besked och ett i det närmaste lika resultatlöst besök hos d'Avaux[3] återvände Reinkingk till Osnabrück.[4]

[1] Vid Reinkingks ankomst hade redan hans bagage packats och delvis afsändts.

[2] Vid en konferens i början af maj mellan de svenska och kejserliga legaterna hade de förra såsom en æquivalent åt hertig Fredrik föreslagit de amt under stiftet Hildesheim, som huset Braunschweig-Lüneburg 1643 erhållit. Då Reinkingk ett par dagar senare, den 12 maj, med grefve Lamberg och Crane upptog och understödde det svenska förslaget, svarades, att kejsaren icke hade att se blott på ägarnes personer utan också på att »corpus Episcopatus Hildesiensis» icke blefve styckadt. Reinkingk till Fredrik 16 maj 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[3] Denne lofvade endast att vid tillfälle tala med Trautmansdorff om æquivalenten.

[4] ODHNER, s. 231. — Reinkingk till de kejserliga legaterna 24 april 1647. *Germanica.* — Reinkingk till Fredrik 23 maj 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

Här var emellertid icke mycket att göra. Tyngdpunkten af förhandlingen förlades just då till Münster, dit såväl Oxenstierna och Salvius som de flesta öfriga sändebud i slutet af maj begåfvo sig, och Reinkingk fann sig böra följa deras exempel.[1] Den 31 maj ägde resan rum, och följande dag[2] hade han ånyo företräde hos Trautmansdorff. Denna gång var grefven i sitt uppträdande mera tillmötesgående och uttalade sig i välvilliga ordalag, men visade de verkliga underhandlingarna ifrån sig och bad honom i denna sak vända sig till Volmar. Denne hade emellertid icke vid Reinkingks besök hos honom glömt de gamla förklaringarna om kejsarens goda vilja och brist på medel. Amten i stiftet Hildesheim kunde icke lämnas hertig Fredrik på grund af oppositionen häremot från Köln och Bayern, och för öfrigt hade svenskarne vid närmare underhandlingar uttalat, att de icke voro så särskildt hågade att obegränsadt understödja hertigens anspråk, i synnerhet med tanke på hertigens föregående vapenförbund med de kejserlige. Det enda mera välvilliga yttrandet var ett erkännande af att det i och för sig knappast hade varit någon omöjlighet för ett upplåtande af amten i Hildesheim och att dessas öfvergång till en tid i hertigens ägo icke skulle utgöra någon fara för stiftets uppdelning. Men detta beledsagades af det innehållslösa löftet om att han skulle tala vid sina kolleger. Var det, såsom Reinkingk trodde, Trautmansdorffs afsikt att med dessa audienser locka af honom nya förslag, misslyckades de alldeles. Men detta blef för den hertigliga politiken värst, och när efter ett par dagar Reinkingk på nytt talade med Trautmansdorff, intog denne åter sin gamla hållning och förklarade ett kejserligt ingripande omöjligt och hertigens eget uppträdande för sent satt i verket. Det enda, som hertigen möjligen längre fram kunde erhålla, vore någon penningersättning.[3]

---

[1] Order från hertigen härom i hans bref från Köpenhamn 22 maj erhöll Reinkingk först efter ankomsten till Münster. Fredrik till Reinkingk 22 maj; Reinkingk till Fredrik 5/15 juni 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] I Reinkingks rapport af den 5/15 juni står den 2 juni. Sammanhanget fordrar emellertid den 1 juni.

[3] En möjlighet till æquivalent hade af de kejserlige antydts genom förslaget om stiftet Lübecks öfvergång från hertig Hans af Holstein-Gottorp till hertig Fredrik. Såväl denne som konung Kristian afvisade emellertid alla tankar härpå. SLANGE, s. 1430.

Hertig Fredriks bror, den danske tronföljaren prins Kristians i juni månad inträffade död[1] gaf stoff till nya invändningar mot Reinkingks andraganden. Genom denna händelse var det mer än sannolikt, att Fredrik efter Kristian IV:s död skulle komma att bära den danska kronan.[2] De kejserliga försummade icke att hänvisa på denna möjlighet[3] och förklara, att hertig Fredrik icke längre vore i behof af någon æquivalent i Tyskland. Det inverkade föga, att Reinkingk påpekade det ovissa i fråga om hertigens tronbestigning, då kronan icke ginge i arf utan det berodde på val, hvem som skulle bli dess bärare, och han framhöll med lika litet resultat, att hertigen såsom konung i Danmark icke med nödvändighet måste afstå från stiften. Trautmansdorffs ånyo ådagalagda afvoghet, fransmännens genom d'Avaux visade ovillighet och svenskarnes tydliga likgiltighet i hertigens sträfvanden dref Reinkingk till nästa hållplats på eftergifternas väg. Efter restitutionstankens uppgifvande hade turen kommit till æquivalentsförhoppningarnas grusande, åtminstone för så vidt de afsågo en territoriell ersättning. För Reinkingk blef det allt klarare, att det enda, för hvilket han hädanefter kunde arbeta, var utverkande af en penningersättning.

Hertig Fredrik hade icke förbisett, att han kunde tvingas

[1] Prinsen dog på en badresa till Tyskland i närheten af Dresden den 2 juni. SLANGE, s. 1445.

[2] Någon popularitet hade hertig Fredrik icke åtnjutit i Danmark, och det var knappast sympatier, som skulle föranleda hans val. Men han var onekligen den som närmast kunde komma i fråga. Planer saknades visserligen icke på att förbigå honom och i stället kora hans son till tronföljare, men de blefvo aldrig på allvar dryftade. Durel anser redan i juni 1647, att det icke kan bli fråga om någon annan än hertig Fredrik: »Här tuifles och icke synnerligen, at ju Hertzogh Fridrich kommer till wahlet igen, oansedt wäll monge hollat lijkare om hans son». Durel till K. M:t 25 juni 1647. *Danica.* — »Prinsen har och åter warit illa siuk, men ähr litet bettre blifuen, skall i tillkommandhe wår wist reesa till badhen i Tyslandh, till hwilken ändhe och stederna effter proportion skola skaffa hestar, så till confoy som till hans bagage. Så ähr man om prinsens helssa nogh desperadt, meena han blir icke gammall, begynnandes allaredhe taala om een successore, at adelen icke lettelighen skulle tillåta at Hertzogh Fridrik skulle Kunghen succedeera, der prinsen någhot dödelighet widkomo, vthan snarare Hertzogh Fridriks vnghe son». Durel till Karl Gustaf 18 febr. 1647. *St. S.* — FRIEDERICIA, *Adelsvælden*, s. 9. — BIRKET SMITH I, s. 168.

[3] Prins Kristians sjuklighet hade långt förut väckt tanken på ett tronföljareskifte, och redan i mars hade de kejserliga legaterna i Münster på Biörnklous framställningar i restitutionsfrågan svarat, »att man måtte honom Rynkinch afferda medh ett höffliget afsked, hans herre bleffwe snart Konnung och finge altså meer för mindre». Svenska legaterna till Rosenhane 11 mars, bil. till legaterna till K. M:t 15 mars 1647. *Germanica.*

till att låta sig nöja med en dylik sista fordran, och frågan om en penningæquivalent hade varit uppe vid de förberedande öfverläggningarna före Reinkingks resa till Osnabrück.[1] I kanslerns instruktion för beskickningen förekom den som sista punkt, i händelse alla andra försök till ersättning strandat. Men att denna lösning var tänkt endast som en nödfallsåtgärd, framgår ovedersägligt däraf, att den göres beroende af villkoret: om det skulle hasta med traktatens afslutande. Hertigen förklarade sig nämligen angelägen om att »quocumque modo» bli upptagen i fredsinstrumentet för att åter komma »in vorigem gueten Vernehmen, Freundtschafft vnd Vertrauwlichkeit» såväl med tyske kejsaren som med Sverige.[2] Skulle det däremot dröja med fredsslutet, ansåg han, att alla förslag om en æquivalent vore lönlösa, då utsikterna till deras verkställande vore synnerligen små. Själf ville han i så fall icke få sina händer bundna genom någon öfverenskommelse. Reinkingk förmanades att under sådana förhållanden lämna hertigens »jura in salvo», så att icke hinder lades i vägen för uppnående af målet.[3]

Den finansiella nöden i Tyskland vållade stora svårigheter äfven för denna del af Reinkingks underhandling, i all synnerhet som stora penningkraf framställdes äfven från andra håll. Den summa, som vid en konferens den 4 juni från kejserligt håll föreslogs, var också mycket blygsam — 10,000 riksdaler under de

[1] I de »Capita consultationis», som hertigen i januari 1647 lämnade till sina rådgifvare, bl. a. Reinkingk, Ortzen och Helm, stod såsom 7:e punkt, om det vore tillrådligt »gewisse jährliche Intraden an gelde zu acceptiren», i händelse några andra medgifvanden icke kunde utverkas. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Man tycker sig redan här spåra tankar på tronföljarskapet. Hertigen visste nämligen alltför väl, att en fortsatt strid med Sverige i restitutionssaken skulle skada hans utsikter att bli konung i Danmark. Detta framgår bl. a. af 8:e punkten i nyssnämnda »Capita consultationis». Han frågar där sina rådgifvare, om han, i händelse äfven penningæquivalenten går honom ur händerna, bör »der satisfaction vnd gemeinen Friedensschluss contradiciren, seine Jura vnd animum recuperandi sua reserviren, vnd sich von dem gemeinen Friedensschluss separiren, vnd damit der Crohn Schweden feind verpleiben, oder ihnen nurent darüber eine ombrage machen würden, ob solches ohne gefahr ihrer habenden vnd *künfftigen* Erbämbter vnd Lande, Ja, ihrer fürstlichen Person geschehen könte.» — Helm bekräftar i juli den i Danmark rådande motviljan mot en förlängning af hertigens mellanhafvande med Sverige och förklarar, att »proceres Danici» intet hellre önska än att han skulle »quavis ratione sich von den Schweden gentzlich abhelfen», då det är bekant, »quod Dane plani abhorreant a bello, vndt viell lieber das pacem Domini fleissich singen». Helm till Fredrik 4 juli 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[3] Instr. för Reinkingk 26 jan. 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

närmaste tio åren — och Reinkingk ansåg sig trots brist på bestämda instruktioner[1] kunna afvisa detta kejserliga anbud. Den 8 juni öfverlämnade han till de svenska legaterna å sin sida ett förslag, som följande dag tillställdes Trautmansdorff. Under de följande dagarna bearbetade han växelvis de svenska och kejserliga sändebuden och försökte att förmå dem att höja ersättningssummans storlek. Trautmansdorff framhöll, att rikets tillgångar redan förut voro hårdt tagna i anspråk genom medel, som beviljats Pfalz, Hessen-Cassel och Mecklenburg, och han var icke benägen att göra några medgifvanden. Reinkingk fann det vara omöjligt att komma längre, och han måste låta sig nöja med en i midten af juni träffad uppgörelse, som tillförsäkrade hertigen 100,000 riksdaler.[2]

Efter detta afgörande ansåg sig Reinkingk icke längre ha någon anledning att kvarstanna vid fredskongressen.[3] Han aflade afskedsbesök hos de i Münster varande sändebuden, afreste därifrån den 23 juni och ankom följande dag till Osnabrück. Härifrån bröt han efter ett par dagar upp och begaf sig på hemväg utan att afvakta befallning härom från hertig Fredrik. Denne hade nämligen icke alls tänkt, att kanslern redan skulle få resa hem. Han delade icke den uppfattningen, för hvilken Reinkingk synes ha gjort sig till tolk, att det snart skulle vara slut med fredskongressens förhandlingar, och han såg icke någon fara i ett ytterligare uppskof med afgörandet i æquivalentfrågan. Han hade därför beordrat kanslern att ytterligare draga ut på tiden med förhandlingarna, och han ålade honom särskildt att arbeta på, att hertigen skulle få behålla sin

[1] Reinkingk hade i början af maj begärt närmare order angående denna sak men hade icke vid den ifrågavarande konferensen med Trautmansdorff erhållit dem, och han hade därför tills vidare endast sin instruktion att hålla sig till. Han kunde emellertid med fog afvisa detta anbud, därför att det kräfde frågans hänskjutande till en riksdag, hvilket bestämdt stred mot hertigens befallning, att den skulle afgöras i samband med fredsförhandlingarna. Reinkingk till Fredrik 2 maj, 5/15 juni 1647. *Fridensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] SLANGE, s. 1431. — Svenska legaterna till K. M:t 14 juni, Salvius till K. M:t 20 juni 1647. *Germanica.* — Reinkingk till Fredrik 12, 19/29 juni 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[3] Som en af orsakerna till sin plötsliga afresa anger han, att han därigenom besparades att anlägga sorg efter prins Kristian. »Da ich langer alhie verpleiben solte, müsse ich mich, die diener vnd Kutscher in trawer kleiden, auch die Carrete inwendig vnd ausswendig sambt dem Pferdzeuge schwartz vberziehen lassen, daneben das losament mit schwartzen decken, küssen etc. versehen, worzue eine zimbliche hohe Summe nöthig seyn würde». Reinkingk till Fredrik 19/29 juni 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

titel som ärkebiskop af Bremen och biskop af Verden.[1] Några dagar senare sände han hofmarskalken von Ortzen såsom sin representant till den aflidne grefvens af Delmenhorst begrafning och gaf honom i uppdrag att sätta sig i förbindelse med Reinkingk och ge denne muntlig redogörelse för hertigens närmaste planer. Kanslern hade emellertid under tiden hunnit så långt på sin hemresa, att han mötte Ortzen på dennes färd *till* Delmenhorst på en plats emellan Bremervörde och Bassethal. De skäl, som Ortzen framförde till kanslern för att förmå honom att längre kvarstanna, förklarade Reinkingk kategoriskt vara omöjliga att taga hänsyn till, och han vägrade att taga befattning med en förnyad underhandling. Han ansåg sig under sin fem månader långa vistelse vid fredskongressen ha gjort allt som göras kunde för att framdrifva en restitution af stiften eller en ersättning för dem.[2] Trots hertigens bestämda order i motsatt riktning fortsatte han sin hemfärd.

Strängt taget skulle resultatet af hans beskickning ha varit detsamma som intet, när freden, som enligt hans instruktion var förutsättningen för hans öfverenskommelse om en penningersättning, lät vänta på sig. Hertig Fredrik var också betänkt på att öppet tillkännage, att den förbindelse, som kanslern godkänt, på grund af fredens uteblifvande icke vore giltig. Han finge därigenom tillfälle att hålla sina anspråk på stiften vid lif och kunde fortfarande få hoppas på gynnsamma tillfälligheter. Från sin omgifning fick han emellertid mottaga bestämda råd att icke ge sig in i nya äfventyr, som alldeles afgjordt måste leda till nya missräkningar. Om hertigen beslöte sig för att förklara Reinkingks aftal ogiltigt, kunde det knappast ske utan »offension» af fredskommissarierna, hvilket skulle medföra risken att icke bli delaktig af freden. Fruktan för att ett dylikt steg skulle

---

[1] I ett den 22 juni dateradt P. S. till bref till Reinkingk 21 juni ger hertigen Reinkingk uttrycklig befallning att icke utan särskild order bryta upp från den tyska fredskongressen. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] I ett bref till hertigen, hvari han redogör för mötet med Ortzen, sammanfattar han också resultatet af sin verksamhet vid fredskongressen, erinrar om sina ansträngningar för att få hertigen innesluten i freden och att få till stånd ett godt förhållande till Sverige men skildrar också de stora svårigheter, som rest sig i hans väg från såväl de svenska som de franska och kejserliga fredskommissarierna. Han tillmäter också prins Kristians dödsfall en mycket stor betydelse för dessa ambassadörers afvisande hållning, hvarigenom afgörandet påskyndats. Reinkingk till Fredrik 5 juli. — Fredrik till Reinkingk 28 juni 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

väcka missnöje i Danmark var helt visst en stark bevekelsegrund för hertigen att iakttaga försiktighet.[1] Han visste, att han skulle stöta många för hufvudet, om han fortfarande stode som motståndare till Sverige, hvars afsikter på många håll i Danmark just med hänsyn till det af allt att döma snart förestående tronskiftet voro misstänkta. En lämplig utgångspunkt för en ny tvist skulle Sverige få, om Danmarks nye härskare fortfarande gjorde anspråk på Bremen och Verden.[2] Det var dessa synpunkter, som bestämde hertig Fredrik för att låta det af Reinkingk utverkade löftet om penningersättning vara oemotsagdt. Ännu någon tid försökte han att åtminstone få behålla titeln, men äfven denna förvägrades honom. Så fick han trösta sig med hoppet om arfvet efter fadern och med den utnämning till ståthållare i hertigdömena Slesvig och Holstein, som den 28 juni 1647 tillfallit honom.[3] Den formliga afsägelsen af anspråken på stiften skedde först, sedan frågan om Kristian IV:s efterträdare på Danmarks tron blifvit afgjord och Fredrik den 6 juli 1648 hyllats som konung. Kort därefter afsände han till kejsar Ferdinand en skrifvelse, hvari han förklarade sig afstå från alla biskopliga rättigheter han tidigare innehaft.[4]

---

[1] Helm till Fredrik 4 juli; Fredrik till Reventlow 7 juli 1647. *Friedensverhandl. n:o 7. Gl. A. K. R. A.*

[2] Chanut skrifver på sommaren 1648, att danskarne varit angelägna om att aflägsna alla anledningar till strid med Sverige genom att föreskrifva, att Fredrik skulle afstå från Bremen och Verden. Han framhåller emellertid också som sin uppfattning, att icke heller svenskarne önskade något fredsbrott. Chanut till grefve d'Arpajon 20 juni 1648. *Wahr. S.*

[3] Redan i början af 1646 hade han anhållit om denna befattning men då fått afslag från konung Kristian. *Chr. IV:s Br.* VI, ss. 154, 188. — I maj 1647 talades om, att hertigen skulle bli ståthållare i Norge, men detta strandade på rådets motstånd. *S. R. P.* XI, s. 430. — Durel till Axel Oxenstierna 28 maj 1647. *Ox. S.*

[4] SLANGE, ss. 1447, 1449. — FRIDERICIA, *Adelsvælden*, ss. 10, 32. — *D. Biogr. Lex.* IV, s. 296. — Durel till K. M:t 4 juni 1647. *Danica.*